

Mieke Claassen 349919

Begeleider: Drs. A.L. Peeters

Tweede lezer: Dr. B.C.M. Kester

Erasmus Universiteit Rotterdam

Erasmus School of History, Culture and Communication

Master Media & Journalistiek

19-08-2011

Voorwoord

Na mijn bachelor op de Universiteit Utrecht behaald te hebben, was ik in twijfel. Verder studeren of niet? Na wat research kwam ik bij deze master, Media & Journalistiek, terecht en ik werd meteen getriggerd. Ik voelde dat ik nog verder wilde studeren en dat deze studie het ontbrekende gevoel, van wat heb ik nu geleerd, in zou vullen. Vooraf werd duidelijk gemaakt dat deze master een druk en heftig jaar zou worden. Daar is niks van gelogen, maar het was elk 'stress-moment' waard. De vakken waren erg leuk, interessant en leerzaam. Mijn kennis heb ik kunnen toepassen en aanvullen. Ik heb nu het gevoel dat mijn ontwikkeling, kennis en informatie nagenoeg volledig zijn om zelfverzekerd de 'grote' wereld in te gaan.

Allereerst wil ik mijn familie en vrienden ontzettend bedanken voor de steun, hulp en begrip die zij mij tijdens dit onderzoek en deze master hebben gegeven. Het is een veelbewogen jaar geweest, maar dankzij jullie heb ik soms met een traan, maar meestal met een lach door kunnen zetten. Mijn ouders wil ik in het bijzonder bedanken. Paula, bedankt voor het steeds doorlezen van mijn werk. Jos, bedankt voor alle technische ondersteuning (print, computer en dergelijke).

Dit onderzoek had niet kunnen plaats vinden wanneer de lieve mensen met een visuele handicap niet bereid waren geweest mee te werken. Ik wil jullie daarom enorm bedanken voor jullie openheid! De gesprekken zijn van toegevoegde waarde voor dit onderzoek, maar ook voor mijn persoonlijke visie op het leven en de wereld.

Tot slot gaat mijn dank uit naar mijn scriptiebegeleider, Allerd Peeters. Door u is het mogelijk geworden mijn scriptie, gecombineerd met media, een psychologisch tintje te geven. Bedankt voor de kritische en nuttige feedback.

Mieke Claassen

Rotterdam, 11 augustus 2011

Inhoud

Voorwoord	2
Samenvatting.....	5
Hoofdstuk 1. Aanleiding.....	6
Hoofdstuk 2. Blind of slechtziend, wat zie je (niet)?.....	10
Hoofdstuk 3. Televisie.....	14
3.1 Blind en mediagebruik.....	14
3.2 Leeftijd en mediagebruik.....	15
3.3 Televisie en de maatschappij.....	16
Hoofdstuk 4. (Gesproken) Ondertiteling.....	23
4.1 Ontwikkeling gesproken ondertiteling	23
4.2 Ontwikkeling dovenondertiteling	26
4.3 Regels van de wet	27
Hoofdstuk 5. Probleemstelling	30
5.1 Deelvragen.....	30
Hoofdstuk 6. Methode	32
Hoofdstuk 7. Affiniteit met televisie.....	41
7.1 Waarom televisiekijken?	41
7.2 Waarom <i>niet</i> televisiekijken?.....	48
Hoofdstuk 8. Televisie‘kijken’	53
Hoofdstuk 9. De rol van televisie.....	60
Hoofdstuk 10. Gesproken ondertiteling	66
Hoofdstuk 11. Conclusie	72
11.1 Kijkgedrag en gebruik van televisie.....	72
11.2 Invloed visuele handicap op televisiekijken.....	73
11.3 Rol van televisie voor visueel gehandicapten	73

11.4 Status gesproken ondertiteling.....	74
Hoofdstuk 12. Reflectie.....	77
Literatuur.....	78
Bijlage 1. Topiclijst	83

Samenvatting

Dit onderzoek richt zich op visueel gehandicapten en televisiekijken. Aan de hand van deze verhouding wordt er gekeken naar de rol die de voorziening gesproken ondertiteling, hierin mogelijk zou kunnen spelen. Centraal staat daarom in dit onderzoek de vraag: *'In hoeverre hebben mensen met een visuele handicap behoefte aan de voorziening gesproken ondertiteling?'*

Visueel gehandicapten zijn geïnterviewd over het kijken naar televisie. Belangrijk was hoe het kijkgedrag is en welke rol televisie speelt in hun dagelijks leven. Omdat er veel factoren zijn die invloed kunnen uitoefenen, zijn er verschillende onderwerpen besproken in de interviews. Demografische gegevens zijn van belang, zoals de visuele handicap en de woon-/gezinssituatie. Maar ook onderwerpen als programmavoorkeur, het gebruik van andere media en de voorziening gesproken ondertiteling zijn belangrijk.

Het kijkgedrag van visueel gehandicapten komt nagenoeg overeen met dat van mensen zonder visuele handicap. Het grootste verschil is dat visueel gehandicapten de televisie bewuster aan of uitzetten en dat zij echt geïnteresseerd moeten zijn in een programma om het te willen kijken. Dit heeft te maken met de visuele handicap, die 'bepaalt' hoe er televisie wordt gekeken. Afhankelijk van de mate en ernst van de visuele handicap, is televisiekijken inspannender dan voor mensen zonder visuele handicap. Ondanks deze inspanning, kijken visueel gehandicapten dagelijks televisie. Op zowel maatschappelijk als sociaal en individueel gebied is televisie voor hen erg van belang. Televisie houdt hen op de hoogte van de actualiteit, kan dienen als gespreksonderwerp, kan sociale interactie teweeg brengen en kan (onbewust) invloed hebben op verschillende niveaus van identiteit.

De behoefte aan de voorziening gesproken ondertiteling wordt bepaald door een aantal belangrijke factoren. De mate en ernst van de visuele handicap spelen een belangrijke rol bij of gesproken ondertiteling nodig is. Sommige visueel gehandicapten kunnen de ondertiteling namelijk lezen. Een groot deel van de visueel gehandicapten krijgt hulp (van de partner) bij het televisiekijken, waardoor gesproken ondertiteling minder van belang wordt. Wat niet afhangt van de behoefte, maar wel het belang beïnvloedt, is de aanschafprijs. Veel visueel gehandicapten vinden de prijs te hoog in verhouding met de werking, waardoor zij aangaven niet genoeg televisie te kijken om een groot bedrag aan de voorziening te willen spenderen.

Sleutelwoorden: Visuele handicap, gesproken ondertiteling, (rol) televisie, kijkgedrag.

Hoofdstuk 1. Aanleiding

Viziris is een netwerkorganisatie die concrete oplossingen zoekt voor mensen met een visuele handicap. *“Viziris komt op voor de belangen van alle mensen met een visuele beperking in Nederland, onder het motto ‘oog voor een toegankelijke wereld’”* (Viziris b, z.d.). Viziris zet zich onder andere in voor de voorziening gesproken ondertiteling op televisie. Gesproken ondertiteling betekent dat de Nederlandse ondertiteling wordt voorgelezen. Het is een signaal dat zenders mee moeten sturen met televisieprogramma's en vervolgens via de teletekstpagina 889 beschikbaar is. Via een apart apparaat, de KomFox of de Orion Webbox ontvangen de gebruikers het signaal. De ondertiteling wordt via deze ontvangers met een synthetische stem voorgelezen. Deze voorziening maakt het mogelijk Nederlands ondertitelde fragmenten te volgen voor mensen die moeite hebben met de ondertiteling, en dat zijn niet alleen mensen met een visuele beperking, maar ook dyslectici, analfabeten en ouderen die moeite hebben met het tempo van de ondertiteling.

In een kleinschalige test die in 2001 is uitgevoerd, werd gesproken ondertiteling door zo'n 50 mensen met een visuele beperking als positief ervaren (Viziris a, z.d.). Zij hebben de ontvanger mogen 'testen' en vervolgens via een telefonische enquête hun oordeel kunnen geven (Dijk, 2001). In het eerste halfjaar na het onderzoek hebben zo'n 1700 personen een ontvanger aangeschaft (Kortschrift, 2008). Vervolgens was het erg moeilijk om de kwaliteit van de gesproken ondertiteling optimaal te maken en zenders mee te laten werken, waardoor de verkoop stagneerde (Kortschrift, 2008). Vandaag de dag zijn er ongeveer 5000 mensen die een ontvanger in huis hebben. Het aantal gebruikers van de ontvanger is, gezien het aantal visueel gehandicapten (zo'n 350.000 (Oogfonds, z.d.)) en voor een product dat al sinds 2001 op de markt is, niet groot.

Op papier lijkt de voorziening een goed hulpmiddel voor mensen met een visuele handicap bij het kijken van televisie. Maar hoe ideaal is deze voorziening in de praktijk en is er behoefte aan? Hoe bekend is gesproken ondertiteling eigenlijk bij visueel gehandicapten? Is gesproken ondertiteling een goede oplossing volgens hen? Is de synthetische spraak goed verstaanbaar? Is deze aangenaam om naar te luisteren? Verstoort deze niet het luisteren naar het programma waarbij intonaties, muziek en andere geluiden worden gebruikt? Hoe belangrijk is televisie in het leven van mensen met een visuele handicap en hoe belangrijk is de rol van gesproken ondertiteling daarin? Viziris is ervan overtuigd dat gesproken ondertiteling een belangrijke bijdrage kan leveren en gaat onder andere uit van de positieve ervaringen die zij heeft gevonden in de kleinschalige test van 2001 (Viziris a, z.d.). Sinds 2009 is Viziris aan het lobbyen bij de regering. Met het lobbyen wil de organisatie de Tweede Kamer ervan overtuigen, wettelijk vast te leggen dat gesproken ondertiteling een standaardvoorziening moet zijn voor de publieke en commerciële omroepen in Nederland en Europa.

Vooral de landelijke publieke omroepen moeten voor alle bevolkingsgroepen toegankelijk zijn en dus ook voor mensen met een visuele handicap (Publicatie Brief nr. 311603). In artikel 3 van de richtlijn audiovisuele mediadiensten (AVMD-richtlijn) worden lidstaten aangewezen om de aanbieders van mediadiensten, die onder hun bevoegdheid staan, aan te sporen om hun diensten gefaseerd toegankelijk te maken voor mensen met een visuele of auditieve handicap (PB L 298, p.12). Maar de richtlijn gebruikt de term 'aansporen' wat, vooral in de politiek, een erg breed begrip is en op vele manieren geïnterpreteerd kan worden. Daarom pleit Viziris voor een duidelijke wettelijke regeling voor gesproken ondertiteling.

Het is niet vreemd dat Viziris zich hard maakt voor een wettelijke regeling, aangezien er voor mensen met een auditieve handicap (de andere groep gehandicapten waar de AVMD-richtlijn zich op richt) wèl een wet is opgesteld. Deze wet, opgenomen in Artikel 34a (Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 2006), stelt ondertiteling bij Nederlandstalige programma's verplicht en is mede door lobbyen tot stand gekomen (J. Beelen, persoonlijke communicatie, 20 april 2011). Vastgelegd in deze wet is, dat de publieke omroepen de Nederlandstalige programma's voor 80 procent moeten voorzien van ondertiteling en voor de commerciële zenders ligt dit aantal op 15 procent. Wanneer de zenders zich niet aan deze wet houden, kan er een boete worden opgelegd. De Tweede Kamer heeft deze wet onder andere doorgevoerd, omdat mensen met een auditieve handicap zonder ondertiteling de Nederlandstalige televisieprogramma's lastig tot niet kunnen volgen (Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 2006). Bij mensen met een visuele handicap is dit anders. Zij kunnen Nederlandstalige televisieprogramma's wel beluisteren en zijn hierdoor niet geheel afhankelijk van gesproken ondertiteling. Beide handicaps belemmeren de communicatie, maar op verschillende manieren. De problemen die ondervonden worden bij televisiekijken, zijn ook verschillend van aard. Visueel gehandicapten kunnen naar Nederlandstalige televisie luisteren en auditief gehandicapten kunnen naar buitenlandstalige programma's kijken. Maar wie bepaalt wat belangrijker is? Waarom is er voor auditief gehandicapten wèl een regeling via de wet en voor visueel gehandicapten niet? Moeten visueel gehandicapten zich 'beperken' tot Nederlandstalige programma's omdat zij die kunnen volgen, terwijl een voorziening als gesproken ondertiteling de 'keuze' zou kunnen verbreden?

Wat niet vergeten moet worden, is dat de voorziening niet alleen afhankelijk is van een wettelijke verplichting. Er moet ook actie zijn vanuit de mensen die gesproken ondertiteling willen gebruiken. Zij zullen een apparaat als de KomFox of de ORIONWebbox aan moeten schaffen, om gesproken ondertiteling te kunnen ontvangen en te beluisteren. Op het moment zijn er in Nederland zo'n 5000 mensen die gebruik maken van de ontvangers (Aandeel gesproken ondertiteling, 2011). Er kunnen verscheidene redenen zijn, waarom de ontvangers wel of niet worden aangeschaft, maar één van de belangrijkste redenen is misschien wel of er behoefte aan is. De vraag die daarom in dit

onderzoek centraal staat is: *'In hoeverre hebben mensen met een visuele handicap behoefte aan de voorziening gesproken ondertiteling?'*

De onderzoeksvraag zal door kwalitatief onderzoek, in dit geval persoonlijke ongestructureerde interviews, worden beantwoord. Het onderzoek dat in 2001 is uitgevoerd (verdere toelichting in hoofdstuk 4), was specifiek gericht op het gebruik van gesproken ondertiteling en de marktwaarde ervan. Dit was een kwantitatief onderzoek, waardoor het duidelijk is geworden dat gesproken ondertiteling wordt gewaardeerd. Het nadeel van kwantitatief onderzoek is dat er niet op de achterliggende reden kan worden ingegaan. Waarom wordt ondertiteling gewaardeerd? Hoe ziet het kijkgedrag van mensen met een visuele handicap eruit en waarom? Op dit soort diepere en achterliggende vragen moet dit kwalitatieve onderzoek meer opheldering geven. Daarbij zijn de wetenschappelijke onderzoeken die tot nu toe zijn uitgevoerd naar mensen met een visuele handicap en televisiekijken, voornamelijk gericht op het verbeteren van de beeldkwaliteit en de voorziening audiodescriptie (Snyder, 2005; Peli, 2005; Van der Heijden, 2007; Wolffsohn, Mukhopadhyay & Rubinstein, 2007). Bij het verbeteren van de beeldkwaliteit, wordt er gekeken of door het gebruik van kleuren zoals groen of juist kleurenfilters, het beeld geoptimaliseerd kan worden. Audiodescriptie richt zich op de content van televisie en heeft een beschrijvende functie. Wanneer er op televisie beeld wordt getoond zonder enige uitleg of conversatie, geeft audiodescriptie een beschrijving van de gebeurtenis: 'De auto rijdt weg in een wolk van zand'. Hierdoor kan een voorstelling worden gemaakt van wat er gebeurt. Om te kijken of de kwaliteit van televisiekijken verbeterd kan worden voor visueel gehandicapten, is er onderzocht hoe televisie en film worden ervaren met audiodescriptie als hulpmiddel. Welke rol televisie speelt in het dagelijks leven en in welke mate televisie wordt gebruikt, is in deze onderzoeken buiten beschouwing gelaten. Dit onderzoek gaat daar juist wèl op in, om de eventuele behoefte aan de nieuwe techniek, gesproken ondertiteling, te verklaren. Dit onderzoek vult wetenschappelijk gezien de andere onderzoeken aan. De rol van televisie in het leven van visueel gehandicapten en daarbij het eventuele belang van gesproken ondertiteling is nog niet eerder, door middel van interviews, onderzocht.

Maatschappelijk gezien leven wij in Nederland in een democratie, waar iedereen gelijke kansen en rechten heeft. Ook groepen die minder groot zijn in de samenleving verdienen aandacht en moeten dezelfde kansen krijgen als ieder ander. Mensen met een visuele beperking staan niet elke dag in de belangstelling, terwijl zij iedere dag met veel problemen en obstakels te maken hebben. Daarbij zijn veel mensen met een visuele handicap, boven de vijftig jaar. Naarmate je ouder wordt neemt de kans op een visuele beperking toe. Het aantal ouderen in onze maatschappij neemt

nog steeds toe. In hoofdstuk 2 zal hier nog verder op in worden gegaan, maar dit geeft mede aan dat het een groot maatschappelijk probleem is (waar iedereen mee te maken zou kunnen krijgen).

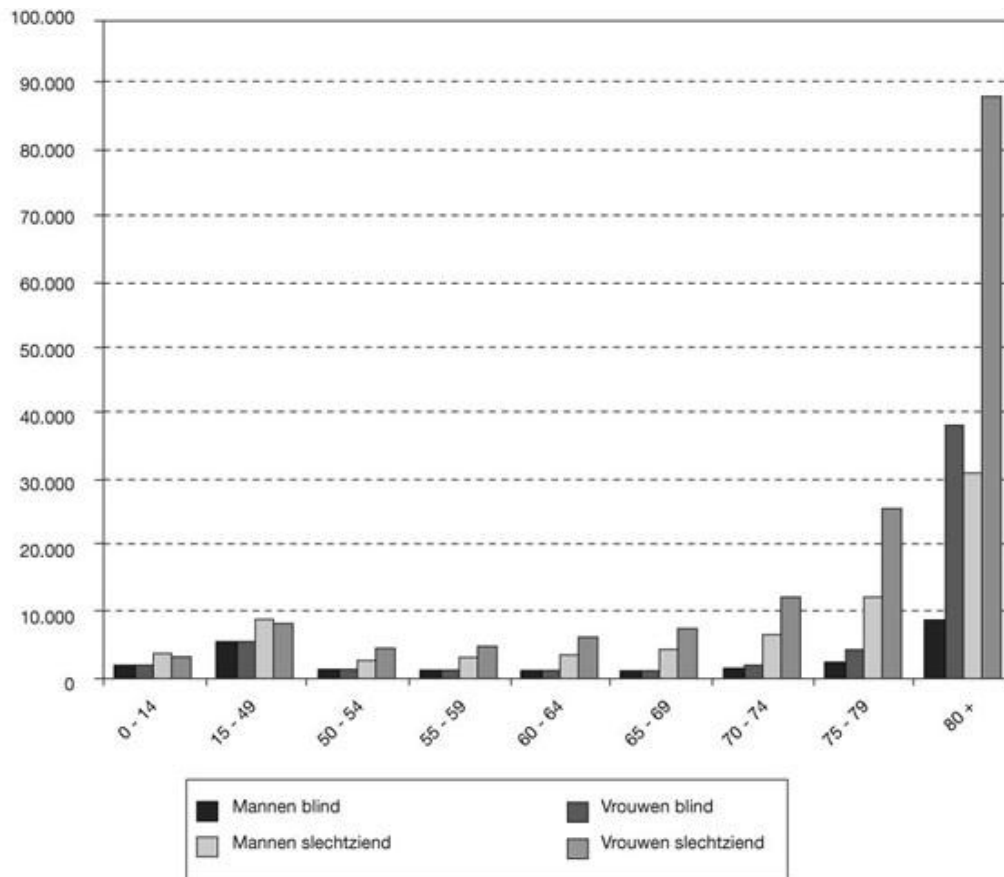
Om dit onderzoek uit te kunnen voeren, zal er eerst naar de bestaande theorieën en informatie over visuele handicaps en televisie worden gekeken. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op wat een visuele handicap precies is, hoeveel mensen ermee te maken hebben en wat je wel en niet ziet. Hoofdstuk 3 richt zich vervolgens op het medium televisie. Wat voor rol heeft televisie in de maatschappij en op welke manieren kan televisie invloed uitoefenen op ons dagelijks leven? Hoofdstuk 4 gaat daarna in op de ontwikkeling van (gesproken) ondertiteling. Er wordt dan gekeken hoe de ondertiteling voor mensen met een auditieve handicap is geregeld en tot stand is gekomen en of dit overeenkomt of juist verschilt met de ontwikkeling van gesproken ondertiteling.

Hoofdstuk 2. Blind of slechtziend, wat zie je (niet)?

Voor iemand met een normaal gezichtsvermogen is het bijna niet voor te stellen hoe het is om niet goed te kunnen zien. Wanneer ben je slechtziend of blind en wat wil dit dan zeggen? Wanneer je een normaal gezichtsvermogen hebt wordt er gesproken van een gezichtsscherpte, of visus, van 1,0 oftewel 100 procent (Hofman, Swartjes & Koevoets, 2005, p.15). Met deze gezichtsscherpte kun je alle details waarnemen, maar naarmate de visus afneemt kunnen minder details worden onderscheiden en wordt het beeld waziger (Nijs, 2008, p.23). Met het gezichtsveld wordt het gebied bedoeld dat je ziet, als je recht vooruit kijkt. Iemand die normaal kan zien met beide ogen, heeft een gezichtsveld van maximaal 190 graden en per oog 150 graden (Nijs, 2008, p.23). Wanneer de ogen niet optimaal werken is er niet per se sprake van slechtziendheid. Hiervan kan pas gesproken worden wanneer de gezichtsproblemen niet gecorrigeerd kunnen worden door hulpmiddelen, zoals een bril, lenzen of laseren (Hofman et al., p.15). Neve en Jorritsma (2008) geven de volgende definitie: *“Blindheid kan gedefinieerd worden als het geheel of vrijwel geheel ontbreken van lichtperceptie, en goed zien als het ontbreken van visuele stoornissen. Slechtziendheid zou dan ergens tussen deze twee uitersten in moeten liggen. Op welk punt goed zien overgaat in slechtziendheid en slechtziendheid in blindheid is arbitrair. De zintuigfunctie zien is te complex om in een enkel cijfer of streepje op een meetlat vast te leggen. Waar de grens getrokken wordt, hangt van allerlei factoren af. Wie trekt de grens?”* (p.317). Onder andere de World Health Organization (WHO) heeft toch een algemene schaal opgesteld, die criteria hanteert om slechtziendheid of blindheid te bepalen (Neve & Jorritsma, 2008). Met een visus van 0,3 is er sprake van matige slechtziendheid en met een visus van 0,1 van ernstige slechtziendheid (De Jong & Van Norren, 2009). Van blindheid wordt gesproken wanneer de visus minder is dan 0,05 bij een gezichtsveld van 10 graden (Limburg, Keunen, & Van Rens, 2009). Het blijft moeilijk om te bepalen of iemand slechtziend, zeer slechtziend of blind is. Wanneer iemand nog een behoorlijke lichtperceptie heeft, wordt dit als zeer slechtziend bestempeld en niet als blind, omdat er nog ‘iets’ gezien kan worden. Maar ook wanneer iemand blind is, is dit niet voor iedereen hetzelfde. De één kan iets vanaf drie meter wel zien, terwijl de ander alleen licht en donker kan onderscheiden of helemaal niets ziet.

De oorzaken van blindheid en slechtziendheid kunnen sterk uiteenlopen. De visuele handicap kan al vanaf de geboorte aanwezig zijn, maar kan ook ontstaan zijn door een oogaandoening op latere leeftijd of een ongeluk. Oogaandoeningen die slechtziendheid of blindheid kunnen veroorzaken hebben een sterke relatie met leeftijd. Ouder worden gaat vaak samen met allerlei lichamelijke en fysieke ongemakken. Zo is de kans op een visuele aandoening groter naarmate de

leeftijd toeneemt. Hoeveel Nederlanders visueel gehandicapt zijn, is niet geheel duidelijk. Limburg et al., (2009) hebben het in hun onderzoek over zo'n 311.000 Nederlanders en op de site van Het Oogfonds staat dat er méér dan 350.000 visueel gehandicapten zijn (www.oogfonds.nl). Het exacte aantal zal achterwege moeten blijven, maar duidelijk is dat deze groep nog steeds groeit, zeker door de vergrijzing. In figuur 1 is te zien hoe sterk deze relatie is tussen leeftijd en een visuele beperking.

Figuur 1. Aantal blinden en slechtzienden in 2008 naar leeftijdsgroep en geslacht (Limburg et al., 2009, p17).

De cijfers zijn een weergave van het aantal visueel gehandicapten in 2008. Om tot deze resultaten te komen, wordt er van de meest actuele gegevens van het Cultureel Bureau voor de Statistiek (CBS) gebruik gemaakt. Maar omdat het onderzoek niet jaarlijks wordt uitgevoerd zijn dit de meest recente gegevens en moet er rekening mee worden gehouden dat de aantallen veranderd kunnen zijn (Limburg et al., 2009, p.21). Toch geven deze cijfers duidelijk aan, dat een grote groep mensen last heeft van een visuele beperking en dat ouderen de grootste groep zijn die hiermee te maken hebben. Opvallend zijn echter de hoge aantallen in de leeftijdsgroepen 0-14 en 15-49. *“De hogere aantallen in de leeftijdsgroepen 0-14 en 15-49 worden verklaard doordat deze beide groepen meer mensen omvatten dan de 5-jaar leeftijdsgroepen van 50 jaar en ouder”* (Limburg et al., 2009, p.16).

Dat ouderen de grootste groep met visuele beperkingen zijn is een belangrijk gegeven, aangezien in onze maatschappij de vergrijzing toeneemt en dus tevens de kans op een visuele aandoening.

Dit neemt niet weg dat ook jongeren en adolescenten te maken hebben met oogandoeningen. Ook op jongere leeftijd kunnen oogziektes zoals maculadegeneratie (eiwitten die ophopen achter de ogen) en retinitis pigmentosa (kokervisie) ontstaan. Een visuele handicap kan ook vanaf de geboorte aanwezig zijn door een aangeboren afwijking of complicaties bij de geboorte. Oogziektes, op latere leeftijd, zijn vaak niet van de een op de andere dag aanwezig. Het zijn 'sluipende' ziektes, die naarmate de tijd verstrijkt kunnen verergeren. Zo kan het zijn dat iemand op zijn twaalfde slechtziend is en rond het vijftigste levensjaar volledig blind is geworden. Een visuele handicap kan ook door een ongeluk zijn ontstaan.

Iemand die slechtziend is en een visus heeft die kleiner is dan 0,3 of een gezichtsveld van minder dan 30 graden, heeft in Nederland al te maken met veel beperkingen. Autorijden is verboden, en zonder speciale aanpassingen zijn lezen en werken op een computer erg moeilijk. Afbeelding 1 geeft een indicatie van wat een slechtziende en blinde (niet) zien.

Afbeelding 1. Van links naar rechts: normaal gezichtsvermogen; sterk verminderde gezichtsscherpte van 10 graden; kokervisie (Hofman et al., 2007, p.26)

De afbeeldingen laten zien dat er verschillende gradaties zijn in het gezichtsvermogen en dat deze heel verschillend van aard kunnen zijn. Wat iemand nog kan, hangt dus erg af van de ernst van de aandoening. Het kan voor onbekenden lijken of iemand niet zo veel last heeft van zijn/haar beperking. Neem bijvoorbeeld een visueel gehandicapte met een kokervisie, zoals in de derde afbeelding. Wanneer aan deze persoon wordt gevraagd of hij/zij een auto kan zien zal het antwoord ja zijn. Hierdoor kan het voor de buitenwereld lijken alsof het wel meevalt met de visuele aandoening, terwijl deze persoon ernstig beperkt is en (vaak met moeite) nog maar enkele dingen kan zien.

Omdat het gezichtsveld van visueel gehandicapten beperkt is, zijn zij voornamelijk aangewezen op de andere zintuigen, zoals reuk, gehoor en de tast. Slechtziende en blinde mensen

die op latere leeftijd met een visuele aandoening te maken krijgen, kunnen een sterk beroep doen op hun geheugen en redeneervermogen. Door herinneringen op te halen, kunnen zij een voorstelling maken van een nieuw of bestaand voorwerp (Hofman et al., 2007, p.29). Visueel gehandicapten die vanaf de geboorte slechtziend of blind zijn kunnen dit niet, waardoor het voor hen lastiger is om ergens een beeld van te vormen.

Hoofdstuk 3. Televisie

Uit voorgaand hoofdstuk is gebleken, dat een visuele handicap vele gradaties kent en dat het leven met een visuele handicap beperkingen met zich mee brengt. In hoeverre iemand te maken heeft met beperkingen hangt af van de staat van zijn/haar visuele handicap. De één kan zich alleen verplaatsen met behulp van een blindengeleidehond, terwijl een ander genoeg heeft aan een blindengeleidestok. Dagelijkse en sociale activiteiten brengen obstakels met zich mee, waardoor mensen met een visuele handicap zich vaak moeten aanpassen. Zo is bijvoorbeeld het nemen van de juiste bus geen eenvoudige opgave: omdat het nummer van de bus niet gezien wordt, zullen alle bussen moeten worden aangehouden (tenzij omstanders te hulp schieten) om te vragen of dit de juiste bus is (M. Boon, persoonlijke communicatie, 18 januari 2011). Wat een simpele handeling lijkt, is voor visueel gehandicapten niet zo eenvoudig. Hoe zit dit met het gebruik van media?

3.1 Blind en mediagebruik

Media spelen in het dagelijks leven van veel mensen een belangrijke rol. Er gaat bijna geen dag voorbij zonder dat we media gebruiken. We hebben het waarschijnlijk niet eens door hoe gemakkelijk we dat doen. De radio wordt aangezet, e-mail wordt op de computer gelezen, een afspraak wordt via de telefoon gemaakt, in de pauze worden de laatste nieuwsfeiten uit de krant gelezen en vervolgens wordt de televisie aangezet voor informatie of vermaak. Is het gebruik van media voor visueel gehandicapten net zo gemakkelijk en vanzelfsprekend?

In eerste instantie lijken niet alle media geschikt voor mensen met een visuele handicap. Radio lijkt, en is een voor de hand liggende keuze. Andere media worden ook door visueel gehandicapten gebruikt, maar die vergen wel enige aanpassing. Zo kunnen zij boeken en tijdschriften lezen wanneer deze zijn omgezet in het brailleschrift. Wanneer het brailleschrift niet wordt beheerst, is er ook de mogelijkheid om naar boeken en tijdschriften te luisteren die worden voorgelezen. Ook van de computer kan gebruik gemaakt worden, door middel van spraakfuncties die teksten op de computer voorlezen en door de hulp van een brailletoetsenbord. Vergrotingsprogramma's maken het werken op de computer ook makkelijker. Televisiekijken lijkt door de benaming 'kijken' niet mogelijk of lastig voor mensen met een visuele beperking, maar omdat televisie gebruik maakt van beeld en geluid, kan televisie gevolgd worden door te luisteren. Blinden en slechtzienden spreken zelf echter gewoon van 'televisiekijken' (M. Boon, persoonlijke communicatie, 18 januari 2011). Dat mensen met een visuele handicap televisiekijken, is al langer bekend. Er zijn verschillende onderzoeken die zich hebben gericht op audiodescriptie en het toegankelijker maken van

televisiekijken (Snyder, 2005; Peli, 2005; Van der Heijden, 2007). In deze onderzoeken komt niet naar voren in welke mate visueel gehandicapten gebruik maken van televisie. In dit onderzoek is daarom de volgende deelvraag opgesteld: *'In hoeverre maken mensen met een visuele handicap gebruik van het medium televisie?'*. Deze vraag is nodig om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Als er enig inzicht is op het kijkgedrag van mensen met een visuele handicap, is het duidelijker of zij veel gebruik maken van televisie en welke problemen zij wel of niet ervaren. Dit is van belang, omdat op deze manier ook naar boven zal komen in hoeverre er behoefte kan zijn aan gesproken ondertiteling, omdat dit kan afhangen van hun televisiegebruik.

3.2 Leeftijd en mediagebruik

Over het algemeen besteden we 40 procent van onze vrije tijd aan media (Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP], z.d.). Wie welk medium gebruikt en in welke hoeveelheid, kan onder andere verschillen per leeftijd. Jongeren maken bijvoorbeeld meer gebruik van internet dan ouderen en ouderen lezen meer de krant dan jongeren. Door de opkomst van nieuwe media, zoals onder andere het internet, kregen verschillende traditionele media, zoals radio, krant en televisie, concurrentie. 'Nieuwe media' is een brede term, maar het gaat hier om de nieuwste vormen van media op ICT-gebied (Dijk, 2001). Zo kan er online naar de radio worden geluisterd, kan de krant worden gelezen en kunnen televisieprogramma's worden bekeken. Ondanks deze nieuwe vormen van media, wordt er iedere dag nog zo'n 3 uur aan traditioneel televisiekijken besteed (Stichting KijkOnderzoek [SKO], 2010). Mensen van 65 jaar en ouder kijken het meest televisie, zo blijkt uit de cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (2007). Ze kijken 21 uur per week televisie, terwijl de jongeren van 15-24 jaar nog geen 13 uur per week televisiekijken (het Centraal Bureau voor de Statistiek meet televisiekijken op een andere manier dan de Stichting KijkOnderzoek, en komt voor de bevolking als geheel op een lagere gemiddelde kijktijd uit).

Ook Van der Goot (2009) geeft (op basis van onderzoeken in het buitenland) aan dat er een duidelijke relatie tussen leeftijd en het aantal uren televisiekijken is: hoe hoger de leeftijd, hoe meer uren er aan televisiekijken wordt besteed. Ze verklaart dit voor een deel uit het feit dat activiteiten zoals werken langzaam afnemen en er meer vrije tijd ontstaat. Meyersohn (1961) geeft in Eggermont & Vandebosch (2002) drie verklaringen waarom ouderen meer televisiekijken dan jongeren. Allereerst brengen ouderen hun leven meer zittend door, ten tweede hebben ze meer vrije (ongestructureerde) tijd, en ten derde onderhouden ze vaak minder sociale en maatschappelijke banden met de omgeving (p.484). Deze drie factoren zijn echter ook afhankelijk van de gezondheid. Achteruitgang bij het ouder worden kan zowel fysiek als geestelijk zijn. Daardoor kan de mobiliteit in het geding komen, waardoor ouderen meer thuis zitten (Eggermont & Vandebosch, 2002). Hierdoor kunnen sociale contacten langzaam verminderen. Televisie kan dan gebruikt worden om dit soort

contacten en activiteiten te vervangen of te compenseren. De mate waarin televisie als compensatie wordt gebruikt kan afhangen van de financiële situatie, de gezondheidssituatie en de hoeveelheid contact met vrienden en familie (Gauntlett & Hill, 1999). Wanneer gezondheidsproblemen toenemen en het financieel wat minder wordt, kan televisie andere activiteiten vervangen en een primaire bron van informatie en entertainment worden (Van der Goot, 2009). Televisie is dan niet alleen een medium dat toegankelijk is, maar krijgt dan ook een belangrijke rol in het dagelijks leven van deze ouderen.

Wat een interessant en belangrijk gegeven is, is dat de groep die met een visuele handicap te maken heeft het grootst is vanaf 65-plus en dat deze leeftijdsgroep ook het meeste aantal uren televisie kijkt. Deze combinatie is van belang om te kijken naar de rol van televisie in het leven van mensen met een visuele handicap. Visueel gehandicapten hebben ook met problemen en beperkingen te maken, net als ouderen, of zijn visueel gehandicapt en al ouder. Het zou ook hierdoor kunnen zijn, dat televisie een belangrijke en misschien wel compenserende rol speelt in hun leven. Daarom zijn de redenen waarom zij televisiekijken van belang. De tweede deelvraag richt zich daarom op de rol van televisie: *‘Wat voor rol speelt televisie in het leven van mensen met een visuele handicap?’*.

3.3 Televisie en de maatschappij

Ook met de opkomst van nieuwe media is televisiekijken nog steeds een belangrijk onderdeel van de dag, zoals hierboven is aangegeven. We blijven massaal televisiekijken. Hoe zit dit en waarom blijven we ondanks alle mogelijkheden van andere media toch traditioneel televisiekijken?

Van de ruim 40 procent van onze vrije tijd die we aan media spenderen bestaat het grootste gedeelte uit televisiekijken (SCP, z.d.). Omdat er vaak samen televisie wordt gekeken, kan dat als een sociale activiteit worden bestempeld (Gauntlett & Hill, 1999). Televisieprogramma's kunnen aanknopingspunten geven om een gesprek te starten of te onderhouden. De onderwerpen van programma's staan vaak centraal in gesprekken van alledag, zoals op het werk, op school of thuis (Eggermont & Vandebosch, 2002). Televisie kan daardoor bijdragen aan sociale interactie.

Maatschappelijk gezien is televisie ook een belangrijk sociaal medium. Journalistiek is onmisbaar in een democratie. Zo hebben de publieke omroepen, die deels van belastinggeld worden betaald, de taak om burgers te informeren over de politieke activiteiten van de Tweede Kamer en om een afspiegeling te zijn van de maatschappij (Bardoel & Van Cuilenburg, 2003). Zij moeten zoveel mogelijk en het liefst alle groepen in de samenleving representeren en daarnaast een kritische blik werpen op de handelingen van de politiek. Hierdoor is het voor burgers mogelijk om op de hoogte te blijven van de politieke en maatschappelijke activiteiten. Ook de Tweede Kamer kan onder andere op deze manier op de hoogte worden gebracht van ontwikkelingen in de samenleving. Via het medium

televisie kun je op de hoogte blijven van de veranderingen in de maatschappij. Vereiste is uiteraard het hebben van een televisie, maar verder is het medium niet moeilijk in gebruik. Omdat de meeste programma's op de publieke omroep Nederlandstalig zijn hoeft er geen ondertiteling gelezen te worden. Dit maakt de programma's voor een grote groep toegankelijk.

Informatievergaring over de samenleving kan een reden zijn om televisie te kijken. Televisie kan ook gekeken worden voor ontspanning, als tijdverdrijf of kan fungeren als achtergrondgeluid. Een bepaald programma kan bewust worden aangezet uit interesse, maar ook omdat iemand zich bijvoorbeeld verdrietig of eenzaam voelt. Dit kan onbewust voortkomen uit identiteit en bepaalde emoties. Hieronder zullen verschillende (on)bewuste redenen worden toegelicht. Deze toelichting is van belang, omdat het aantoont dat televisie niet alleen op maatschappelijk gebied, maar ook op individueel niveau een belangrijke en sociale rol kan spelen.

(Sociale) identiteit en televisie

Identiteit is een lastig en complex begrip. Het is geen vaststaand gegeven, maar is veranderbaar en het kan op vele niveaus gevormd worden (La Pastina & Straubhaar, 2003). Dit kan op persoonlijk gebied zijn, waar identiteit 'moeder' als betekenis kan hebben, maar dit kan ook op sociaal gebied zijn, waar het 'lid zijn van een vereniging' kan betekenen. Op zowel individueel als sociaal niveau kan identiteit gecreëerd worden door middel van 'de Ander'. Het vormen van 'de Ander' zorgt ervoor dat er onderscheid kan worden gemaakt tussen de eigen identiteit en die van 'de Ander' en dit zorgt ervoor dat het gevoel van de eigen identiteit wordt versterkt (Saïd, 1995). Vooral bij groepsidentiteiten, zoals nationaliteit, wordt vaak 'de Ander' gebruikt om de eigen groep zich sterker te laten voelen.

Televisie kan een rol spelen in het vormen van sociale identiteit. 'De Andere groep' is meestal met negatieve aspecten verbonden, zodat de eigen groep beter uitkomt. Harwood (1999) denkt echter dat televisie, in plaats van het vormen van een negatieve 'Ander', positief kan bijdragen aan het versterken van de eigen groep. Kijkers zoeken programma's op die betrekking hebben op de groep waarmee zij zich (willen) identificeren. De verbondenheid met de groep wordt op deze manier versterkt (Harwood, 1999). Dit gebeurt op een positieve manier, omdat de sterke punten van de eigen groep worden benadrukt in plaats van de focus op 'de Ander' te leggen. Sterke punten kunnen karakters of individuen zijn, die als voorbeeld voor de kijker fungeren of waar de kijker zich mee wil vergelijken. Televisie kan afzonderlijke individuen met elkaar verbinden, waardoor een gevoel van saamhorigheid en cohesie ontstaat. Denk bijvoorbeeld aan een immigrant uit Spanje. Deels zal deze persoon zich Spaans blijven voelen en naar Spaanse programma's willen kijken, om deze sociale identiteit te behouden.

Televisie kan dus op een positieve manier bijdragen aan een groepsgevoel. De rol van televisie blijft hierin echter beperkt, omdat niet alle sociale groepen even vaak, of überhaupt, aan bod komen. Hierdoor kunnen individuen en groepen zich buitengesloten voelen. Dit zou een reden kunnen zijn om minder of geen televisie te kijken, terwijl anderen die zich wel kunnen identificeren wellicht graag televisiekijken.

Gauntlett en Hill (1999) hebben in het Verenigd Koninkrijk een onderzoek uitgevoerd naar de relatie tussen televisie en de mens. Ze willen niet suggereren dat televisie identiteit creëert, maar geven wel aan dat het een soort klankbord is. Het is een manier om jezelf te vergelijken met anderen en om je met hen te identificeren. De quote van Woodward (1997, p.14) in Gauntlett en Hill (1999) vat dit goed samen: *“Representation as a cultural process establishes individual and collective identities, and symbolic systems provide possible answers to the questions: who am I? what could I be? who do I want to be?”* (p.131). Televisie kan op deze manier bijdragen aan de identiteit. Het is echter moeilijk om deze relatie vast te leggen, zoals blijkt uit het onderzoek van Gauntlett en Hill (1999). Deelnemers aan dat onderzoek hebben vijf jaar een dagboek bijgehouden over hun leven en hun kijkgedrag. Maar alsnog is het moeilijk om de invloeden op identiteit concreet aan te wijzen. Identiteitsvorming is wellicht deels een onbewust proces. Omdat dit niet bewust gebeurt, staat er in geen van de dagboeken dat er naar televisie wordt gekeken om de identiteit te vormen. Wel komt naar voren dat bepaalde televisieprogramma's belangrijk zijn en dat mensen zich bekommeren over televisiekarakters. Maar of deze programma's en karakters werkelijk invloed uitoefenen op de identiteit, is moeilijk aan te tonen (Gauntlett en Hill, 1999). Dit kan komen doordat onze identiteit al grotendeels, door de omgeving waarin je opgroeit, is gevormd. Deze al reeds gevormde identiteit kan sturend zijn in het kijkgedrag van bepaalde programma's en het zich aangetrokken voelen tot bepaalde karakters. Deze programma's en karakters zullen hoogstwaarschijnlijk aansluiten bij de identiteit, waardoor echte veranderingen uitblijven en de invloeden moeilijk zijn waar te nemen. Dit sluit aan op de bovenstaande theorie van Harwood (1999). Hij denkt dat kijkers programma's opzoeken die de groep waarmee zij zich willen identificeren, representeren. Op deze manier draagt televisie wel bij aan het vormen van identiteit, maar is de invloed daarvan moeilijk waar te nemen doordat het de identiteit niet per se verandert, maar deze eerder bevestigt of versterkt.

Gender en televisie

Een belangrijk onderdeel van identiteit is genderidentiteit. Deze wordt beïnvloed door vele factoren, waaronder de omgeving waarin je opgroeit. Zo kan het kijken naar bepaalde televisieprogramma's, bepaald worden door gender. Andersom kunnen televisieprogramma's ook inspelen op gender. De representatie van mannen en vrouwen op televisie, kunnen invloed hebben op de vorming van

genderidentiteit. Wanneer vrouwen altijd aan het aanrecht en mannen altijd met geweld in beeld komen, kan dit een bepaalde beeldvorming creëren die invloed kan hebben op de perceptie van gender. Naast representatie kunnen titels als 'vrouwenprogramma's' en 'mannenzenders' van invloed zijn op het kijkgedrag (Gauntlett & Hill, 1999). Genderverschillen hebben hier geen negatieve klank. Het is aangetoond dat er verschillen zijn tussen mannen en vrouwen in dagelijkse activiteiten en zo ook in mediagebruik (*Social Trends*, 1998 in Gauntlett & Hill, 1999).

Van jongs af aan wordt gender deels al opgelegd. Jongens worden geassocieerd met blauw, meisjes met roze. Maatschappelijk geconstrueerde genderrollen schrijven voor dat jongens zich mannelijk gedragen. Ze moeten een grote jongen zijn, sterk, logisch nadenken, avontuurlijk en niet te emotioneel zijn (Valkenburg, 2002, p.61). Meisjes mogen echter emotioneel zijn en worden ook meer gewaarschuwd wanneer zij een gevaarlijke of avontuurlijke activiteit willen ondernemen, zoals klimmen (Valkenburg, 2002, p.61). Deze verschillen in gender worden deels van buitenaf opgelegd, maar zullen deels ook in de genen zijn vastgelegd. Zo is er vanaf de leeftijd van zes jaar een duidelijk verschil tussen jongens en meisjes in de waarneming van televisie. Je kunt je natuurlijk afvragen of dit in de genen bepaald is of dat deze verschillen versterkt worden door de opgelegde genderrollen. Waarschijnlijk zullen beide factoren van invloed zijn, maar dit is verder niet van belang in dit onderzoek en wordt daarom achterwege gelaten.

Vanaf zes jaar hebben jongens een sterke voorkeur voor actie en geweld terwijl meisjes de voorkeur geven aan verhaallijnen en de ontwikkeling van relaties (Valkenburg, 2002, p.36). Het identificeren met personages is dan ook verschillend. Jongens identificeren zich vooral met superhelden met bijzondere krachten en het liefst met jongens of mannelijke helden (Thompson 1995; 1997). Meisjes identificeren zich liever met (vrouwelijke) realistische personages (Valkenburg, 2002). Deze voorkeuren die met gender te maken hebben, kunnen van invloed zijn op het kijkgedrag. Wang, Fink en Cai (2008) halen in hun onderzoek Knobloch-Westerwick en Alter (2006) aan, want ook zij hebben aangetoond dat er een verschil in het gebruik van media is door gender. Vrouwen gebruiken media namelijk onder andere om de emotie woede te verdrijven, terwijl mannen media gebruiken om de woede te versterken. Wang et al. (2008) hebben zelf onderzoek gedaan naar eenzaamheid en het gebruik van media, waarin er ook verschillen waren te vinden in gender. Vrouwen gebruiken media om het gebrek aan familierelaties op of aan te vullen, terwijl mannen gebruik maken van media om het voortdurende gevoel van eenzaamheid te verdrijven (Wang et al., 2008, p.103.). Dat media hiervoor wordt gebruikt, is meestal weer een onbewust proces. Deze verschillende manieren van mediagebruik hebben ook invloed op de voorkeur voor bepaalde programma's, wat vaak bewuste keuzes zijn die uit onbewuste processen voort kunnen komen. Uit het onderzoek van Morley (1986) in Gauntlett en Hill (1999) kwam naar voren dat vrouwen graag naar sentimentele/romantische films en series kijken. Mannen geven de voorkeur aan

actualiteitenprogramma's en realistische fictie. Ook in het onderzoek van Gray (1987, 1992) in Gauntlett en Hill (1999), komt naar voren dat vrouwen romantische fictie leuk vinden, ondanks dat mannen hen daar belachelijk mee maken. Mannen geven de voorkeur aan fysieke actie boven emotionele actie.

De voorkeuren voor bepaalde programma's die mogelijk uit gender voortkomen, kunnen iets zeggen over waarom televisie gekeken wordt. Wang et al. (2008) tonen aan dat redenen om televisie te kijken, eenzaamheid en emoties verdrijven kunnen zijn en dat bepaalde programma's aan deze behoeftes voldoen. Dat er door dit soort behoeftes naar televisie wordt gekeken, is belangrijk omdat het (nogmaals) aangeeft dat televisie een belangrijke rol kan spelen op individueel niveau. In het thema *Emotie en televisie* zal er dieper op emoties worden ingegaan.

Dat er verschillen zijn tussen mannen en vrouwen, betekent niet dat er geen gezamenlijke interesses zijn. Samen wordt er ook televisie gekeken en dit zal soms concessie van een van beide partijen betekenen. De redenen, behoeften en voorkeuren waarom televisie wordt gekeken zijn echter niet vaststaand; ze kunnen naarmate de tijd verstrijkt veranderen (Gauntlett & Hill, 1999). Zo kan de gezinssituatie veranderen door de komst van kinderen, waardoor mogelijk andere programma's worden bekeken. Een nieuwe baan of nieuwe partner kan ook invloed hebben op het kijkgedrag. Maar een van de belangrijkste factoren, die wellicht ongemerkt invloed op het kijkgedrag uitoefent, is leeftijd (Gauntlett & Hill, 1999).

Leeftijd en televisie

Programmakeuzes kunnen ook door leeftijd worden bepaald. Jongeren kijken liever naar geweld en komische series, terwijl ouderen een sterke voorkeur hebben voor nieuws (Mares & Sun, 2010) en informatieve documentaires (Davis & Westbroek, 1985). Ouderen identificeren zich op televisie liever met ouderen en leeftijdgenoten (Mares & Sun, 2010), die meer in informatieve programma's zijn te vinden dan in actieprogramma's, waar jongeren graag naar kijken. De keuze en interesse voor bepaalde programma's kan dus veranderen naarmate iemand ouder wordt.

Ook de levensfasen die bij de verschillende leeftijden horen, spelen een bepalende rol. Zo is televisie een belangrijk onderdeel van de dagelijkse activiteiten voor jonge adolescenten. Televisie wordt voor en na school gekeken, tijdens het eten of als achtergrond en is vaak een goede afleider als het gaat om huiswerk (Gauntlett & Hill 1999, p.82). Deze routine kan ernstig worden verstoord door bijvoorbeeld het studeren voor de examens of het verlaten van de middelbare school, om een vervolgopleiding te starten en hiermee een nieuwe levensfase in te gaan. Door deze verstoring verandert het kijkgedrag in hoeveelheid en in het type programma (Gauntlett & Hill, 1999, p.82). De hoeveelheid vrije tijd neemt af, waardoor er minder tijd aan televisiekijken kan worden besteed.

Grote veranderingen in het leven gaan ook samen met het volwassen worden. Werken, familie en persoonlijke relaties zijn veranderingen die routines kunnen verstoren of doen aanpassen, zoals mogelijk het kijkgedrag en de programmakeuze.

Emotie en televisie

Het leven gaat gepaard met emoties. We kunnen onder andere blij, verdrietig en boos zijn. Deze emoties kunnen door allerlei factoren ontstaan. Meestal ontstaan emoties, zowel positieve als negatieve, door ervaringen en gebeurtenissen in het dagelijks leven, maar emoties kunnen ook opgezocht worden om de gevoelens van het dagelijks leven te versterken of te verzwakken (Bartsch et al., 2006). Door media opgeroepen emoties kunnen aan deze behoeften voldoen (Bartsch et al., 2006). De *mood management-theorie* (Zillman, 1988; 2000 in Bartsch et al., 2006, p.263) geeft een verklaring waarom mensen gevoelig zijn voor emoties tijdens mediagebruik. De theorie is gebaseerd op het hedonistische principe dat mensen proberen zoveel mogelijk genot, in algemene zin, uit het leven te halen en zich zo aangenaam mogelijk te voelen. Volgens Zillman kan genot uit verschillende emoties gehaald worden, zelfs uit de negatieve emoties als angst en verdriet (Bartsch et al., 2006, p.263). Zo kan iemand naar een enge film kijken en zich angstig voelen, maar dit wel als genot ervaren. De prikkelingen van deze emotie zorgen ervoor dat het een 'plezierige' ervaring is. Wat iemand als genot ervaart, is per persoon verschillend. Zo zal de één naar series kijken waarin veel verdrietige emoties worden opgewekt, terwijl de ander een film wil zien waarin spanning en angst wordt opgewekt. De verschillende soorten emoties kunnen voor hetzelfde soort genot zorgen, maar de keuze van het programma zal hierdoor kunnen verschillen.

Deze behoeften voor media-afgeleide emoties zijn sterk gender afhankelijk (Bartsch et al., 2006). Dit verschil in gender blijkt ook uit de observaties van het zogenaamde *gender socialization of horror* (Mundorf & Mundorf, 2003 in Bartsch et al., 2006). Het kijken van enge films is een goede setting voor het uiten van genderverschillen, waarin mannen een beschermende en stoere rol op zich nemen en vrouwen meer angst tonen en bescherming zoeken bij mannen (Bartsch et al., 2006; Valkenburg, 2002). Op deze manier worden emoties opgeroepen die voor mannen en vrouwen verschillen en daardoor juist elkaar aanvullen.

De redenen waarom televisie wordt gekeken kunnen sterk uiteenlopen, maar vast staat dat televisie een grote rol speelt in ons dagelijks leven en onze maatschappelijke vorming. De hierboven genoemde theorieën zijn gebaseerd op mensen zonder een visuele beperking. Het is daarom interessant om te onderzoeken of bij mensen met een visuele handicap televisie ook zo'n grote rol speelt. Dit is van belang omdat televisie een belangrijk maatschappelijk middel is. Mensen met een visuele handicap zouden zich buitengesloten van de maatschappij kunnen voelen, wanneer zij niet

optimaal van televisie gebruik kunnen maken. Daarbij laten bovenstaande theorieën zien dat ook op individueel niveau televisie een belangrijke rol kan spelen.

Hoofdstuk 4. (Gesproken) Ondertiteling

"We hebben heel wat te danken aan Thomas Edison. Als hij de elektriciteit niet had uitgevonden zouden we nu met een kaars tv moeten kijken." (Wiet van Broeckhoven, Belgisch politicus en mediapersoonlijkheid)

Televisie is een medium dat nagenoeg in ieder huishouden is te vinden. Ten opzichte van vroeger is televisie wel enigszins veranderd. Vroeger waren er bepaalde uren waarop televisieprogramma's werden uitgezonden. Nu zijn er de hele dag en nacht, 24/7, programma's te bekijken. Het maakt niet uit wanneer de televisie aangezet wordt, er is altijd iets te zien. Daarbij zijn er nu veel meer buitenlandstalige televisieprogramma's. Om deze programma's toegankelijk te maken, zijn er onder andere de mogelijkheden programma's te ondertitelen of na te synchroniseren.

Nederland valt onder de typische 'ondertitellanden' als het gaat om niet-Nederlandstalige televisie programma's (Koolstra, Peeters & Spinhof, 2001). In Nederland zijn wij zo aan deze methode gewend dat de andere methode, nasynchronisatie, bijna niet wordt toegepast. Met behulp van ondertiteling behouden personages en presentatoren hun eigen stem. Voor mensen met een visuele handicap is ondertiteling echter nadelig, omdat deze voor hen niet of moeilijk te lezen is. Zij zouden meer gebaat zijn bij nasynchronisatie. Doven daarentegen zijn juist blij met ondertiteling, omdat deze het voor hen mogelijk maakt televisieprogramma's te volgen. Om Nederlandstalige programma's ook toegankelijk te maken voor mensen met een auditieve handicap, is via de Mediawet geregeld dat zenders ondertiteling voor Nederlandstalige programma's beschikbaar maken via teletekstpagina 888. Teletekstpagina 888 bestaat inmiddels al zo'n 31 jaar. Sinds ongeveer 11 jaar is er nu ook voor mensen met een visuele handicap een hulpmiddel op de markt dat ondertiteling toegankelijk moet maken: gesproken ondertiteling. Via teletekstpagina 889 'ondertiteling voor blinden en slechtzienden' wordt met behulp van ontvangers, zoals de KomFox en de ORIONWebbox, het signaal voor ondertiteling ontvangen en vervolgens via synthetisch stemgeluid voorgelezen (Optelec, z.d.).

4.1 Ontwikkeling gesproken ondertiteling

Op 1 januari 2000 is het project 'Gesproken Ondertiteling' gestart (Dijk, 2001, p.2). *"Anderstalige televisieprogramma's toegankelijk te maken voor mensen met een leesbeperking"* is het doel van dit project (Dijk, 2001, p.2). In dit project gaat het om mensen met een visuele handicap, maar de verwachting is dat ook dyslectici, analfabeten en ouderen die moeite hebben met het tempo van de ondertiteling, van deze voorziening gebruik kunnen maken. In 2000 was de voorziening nog niet op

de markt. De ontvanger werd eerst getest door in totaal 97 mensen met een visuele handicap. De test bestond uit twee rondes. De groep deelnemers werd verdeeld in twee groepen. De eerste groep heeft 10 maanden de ontvanger getest en vervolgens meegewerkt aan een eerste enquête ronde. Uit de enquête ronde kwam naar voren dat de geluidskwaliteit onacceptabel was (Dijk, 2001). De ontvangers zijn aan de hand van deze kritiek aangepast en zijn vervolgens door de tweede groep 10 maanden getest en ook zij hebben de test afgesloten met een enquête ronde. Zij waren positiever over de geluidskwaliteit en over de voorziening in het algemeen. De synthetische stem haperde of sloeg nog wel eens woorden over en blijft daardoor een belangrijk punt dat verbeterd moet worden (Dijk, 2001). Ondanks deze kinderziektes gaf 60 procent van de deelnemers in de tweede ronde aan, dat zij de ontvanger waarschijnlijk wel zouden aanschaffen als het op de markt werd gebracht, maar dat dit afhankelijk zou zijn van het aanbod van de programma's en de aanschafprijs (Dijk, 2001, p.10). In het eerste halfjaar na dit onderzoek hebben zo'n 1700 personen een ontvanger aangeschaft en het totale aantal vandaag de dag staat op 5000 gebruikers (Kortschrift, 2008; Aandeel gesproken ondertiteling, 2011). Dit is opvallend, aangezien uit het onderzoek naar voren kwam dat 60 procent tevreden was over de ontvanger, maar het aantal werkelijke gebruikers niet hoog is (ten opzichte van een groep van zo'n 350.000 visueel gehandicapten (Oogfonds, z.d.)). Is de behoefte dan toch niet zo groot of zijn de kinderziektes niet goed verholpen, waardoor tevredenheid is uitgebleven?

Als we kijken naar de voortgang in het programma-aanbod op de site van Optelec, die de KomFox verkoopt, zien we dat het huidige ondertitelpercentage rond de 80-86% ligt voor de publieke zenders en rond de 90-95% voor de commerciële zenders (Optelec, z.d.). In de praktijk blijken deze cijfers echter niet te kloppen. Viziris geeft aan dat het totale aanbod aan programma's met gesproken ondertiteling niet boven de 80 procent komt (R. van Houten, persoonlijke communicatie, 9 maart 2011). Zo'n 80 procent lijkt misschien veel, maar dit percentage wordt in de praktijk niet gehaald doordat zenders zich niet aan de afspraken houden (R. van Houten, persoonlijke communicatie, 28 maart 2011). Zo wordt een item in het zes uur journaal wél voorzien van gesproken ondertiteling, terwijl hetzelfde item in het acht uur journaal hier niet van wordt voorzien (R. van Houten, persoonlijke communicatie, 9 maart 2011). Bovendien zijn de programma's Nieuwsuur, Uitgesproken, Tegenlicht en het journaal op RTL 4 niet voorzien van gesproken ondertiteling. Eind oktober 2010 is er voor gebruikers van gesproken ondertiteling de mogelijkheid geweest om hun mening over de voorziening te geven. Daaruit bleek dat de situatie bij oudere programma's is verbeterd en die voorzien zijn van gesproken ondertiteling, maar dat bij nieuwe programma's de situatie alleen maar verslechtert (R. van Houten, persoonlijke communicatie, 28 maart 2011).

Ook de manier waarop ondertiteling met het programma wordt meegezonden is bepalend voor de beschikbaarheid. Zo werkt gesproken ondertiteling niet wanneer ondertiteling 'ingebrand' is

in het programma. Het signaal is dan niet beschikbaar via de teletekstpagina. Dit komt vaak voor bij programma's die uit het archief komen en op deze 'ingebrande' manier zijn opgeslagen. Sinds 2009 is Viziris aan het lobbyen bij de regering om gesproken ondertiteling wettelijk verplicht te krijgen in de hoop niet meer afhankelijk te zijn van 'ingebrande' ondertiteling en zenders die zich niet aan de regels houden (R. van Houten, persoonlijke communicatie, 9 maart 2011).

Als we ons richten op de prijs die mensen moeten betalen om deze voorziening aan te schaffen, dan is er ook het een en ander veranderd. Zo hadden de ontvangers die in het eerste half jaar na het onderzoek zijn verkocht, een prijs van 225 euro. De ontwikkeling om de voorziening beter te maken ging door. Zo bezit bijvoorbeeld de KomFox nu functies die de snelheid en toonhoogte kunnen bepalen waarop de gesproken ondertiteling wordt afgespeeld. Daarbij wordt het geluid van de televisie iets verlaagd, zodat de synthetische stem goed te horen is (Optelec, z.d.). De KomFox is nog steeds in ontwikkeling en zal opgevolgd worden door de KomFox Performer, die de tekst ook vergroot weer kan geven (Kortschrift, 2008). De ORIONWebbox is relatief nieuw en levert naast ondertiteling ook leesmappen met boeken, tijdschriften, de krant Metro en een nieuwsrubriek (Kortschrift, 2008, p.7). Deze ontwikkelingen hebben wel de consequentie dat de prijs aanzienlijk omhoog is gegaan. De ontvangers hebben nu een aanschafprijs van zo'n 400 euro (Kortschrift, 2008). Het kan zijn dat de ontvanger door de zorgverzekeraar wordt vergoed, maar dit is afhankelijk van de verzekering en de ontvanger. In het onderzoek van 2001 hebben de deelnemers aangegeven een bedrag van rond de 500 (toen nog) gulden, er niet voor over te hebben (Dijk, 2001).

De ontwikkeling van gesproken ondertiteling is vanaf 2001 al bezig, maar desondanks is het aantal gebruikers van de voorziening niet hoog. Hierboven worden factoren genoemd als prijs en kwaliteit die mede bepalend kunnen zijn voor het aantal gebruikers. Maar waar ook naar gekeken kan worden, is hoe bekend de voorziening op dit moment is onder visueel gehandicapten. Hebben zij weleens van de voorziening gehoord of gebruik gemaakt? Hoe denken zij over de voorziening? Zijn zij positief of negatief over deze ontwikkeling en vinden zij de voorziening van belang? Een derde deelvraag moet hier meer helderheid in verschaffen: *'In hoeverre zijn visueel gehandicapten bekend met gesproken ondertiteling en in welke mate vinden zij de voorziening van toegevoegde waarde?'*

Gesproken ondertiteling moet overigens niet verward worden met audiodescriptie. Audiodescriptie is een voorziening die een beschrijvende functie heeft. Deze voorziening bevat een heel andere techniek dan gesproken ondertiteling en vraagt ook veel meer werk achter de schermen, omdat er geïnterpreteerd en omschreven moet worden. Gesproken ondertiteling is er enkel op gericht de Nederlandse ondertiteling hoorbaar te maken.

4.2 Ontwikkeling dovenondertiteling

Mensen met een auditieve beperking moeten zich redden met de visuele zintuigen wanneer zij gebruik maken van televisie. Nederlandse programma's zijn voor hen moeilijk tot niet te volgen en zij zijn daarom afhankelijk van ondertiteling.

Sinds 1980 worden door de landelijke publieke omroep al Nederlandstalige programma's ondertiteld (Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 2006). Traffic, Continuïteit en Eindregie (TCE) heeft sinds 2002 de verantwoordelijkheid over ondertiteling (Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 2006, p.8). Omroepen kunnen programmaonderdelen bij TCE inleveren, waarop TCE vervolgens zelf bepaalt welke onderdelen van ondertiteling te voorzien. Daarbij hebben zij wel een aantal uitgangspunten om de verdeling zo eerlijk en volledig mogelijk te laten verlopen. In het Staatsblad van 2006 staat dat TCE ernaar streeft:

- Alle programmaonderdelen te ondertitelen die worden uitgezonden tussen 18.00 uur en 23.00 uur.
- Te komen tot een evenredige verdeling van de ondertiteling over de verschillende omroepverenigingen en organisaties zonder leden die samen de landelijke publieke omroep vormen.
- Te komen tot een evenredige verdeling van de ondertiteling over verschillende onderwerpen.
- Zoveel mogelijk programmaonderdelen te ondertitelen (p.8).

Via de teletekstpagina 888 kunnen doven de ondertiteling zelf 'aan' zetten. Ondanks dat de teletekstpagina 888 al sinds 1980 bestaat en het aantal ondertitelde programmaonderdelen is gestegen van 50 naar 67 procent in 2004 (Staatsblad, 2006), is de voorziening in 2004 in onvoldoende mate beschikbaar. Gezien de grote groep doven en slechthorenden, namelijk zo'n anderhalf miljoen Nederlanders (De Laat & Frijns, 2005), is het van belang dat zij niet maatschappelijk worden buitengesloten (Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 2006). Daarom is in de Mediawet 2008 vastgelegd dat de publieke omroep 95 procent van de Nederlandstalige programmaonderdelen moet ondertitelen en dat de commerciële omroepen een percentage moeten halen van 50. Deze percentages hoefden niet in één keer gehaald te worden, maar moesten jaarlijks stijgen en hoefden pas op 1 januari 2011 zijn bereikt; als dat niet lukt kunnen de omroepen een boete opgelegd krijgen (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2008, p.12). Op basis van een analyse van NPO Kijk & Luisteronderzoek, is vastgelegd dat 96,8 procent van de programma's die de publieke omroepen hebben uitgezonden in 2010, voorzien waren van ondertiteling (Meer ondertiteling, 2011). De omroep loopt dus al voor op de percentages die zij begin 2011 zouden moeten bereiken. De cijfers

van het behaalde percentage in 2011 en de cijfers van de commerciële zenders, zijn (nog) niet bekend.

Lobbytraject

Om meer duidelijkheid te krijgen over hoe het de dovenorganisaties is gelukt om een wet opgesteld te krijgen voor ondertiteling, heb ik contact gezocht met Joop Beelen. Hij was destijds beleidssecretaris van de organisatie Samenwerkingsverband Ondertitel Alle Programma's (SOAP!). Hij vertelde dat er al vanaf de jaren '80 werd gepleit voor meer ondertiteling. Het probleem was echter dat er veel verschillende dovenorganisaties waren, die allemaal verschillende eisen en doelen hadden. Hierdoor werd er verschillend naar de Tweede Kamer en het publiek gecommuniceerd. Het lobbyen liep daarom uiteen, waardoor ook een overleg met de publieke omroepen uitliep op een volledige chaos. Negen jaar geleden is besloten dat dit niet opschoot en dat er samengewerkt moest gaan worden. Op deze manier is SOAP! en de site, www.ondertiteling.nu ontstaan. Zo konden eenduidige doelen worden opgesteld, waarvan ondertiteling voor alle Nederlands gesproken televisie het hoofddoel was.

Als actiegroep zijn ze massaal de straat op gegaan om de aandacht te trekken. Er is handig ingespeeld op misstanden. Op een gegeven moment gingen de uitzendrechten van de Eredivisie naar Talpa. Talpa deed niets aan ondertiteling voor doven, waardoor het voetbal voor deze groep lastig tot niet te volgen was. Vervolgens gingen de uitzendrechten weer in de verkoop en toen heeft SOAP! als ludieke actie hierop ook een bod gedaan. Op deze manier trokken zij op een slimme en leuke manier de aandacht. Bij gesprekken met het ministerie die daarop volgden was SOAP! de redelijkheid zelve, zo vertelde Joop Beelen. "We begrepen dat niet alles in één keer ondertiteld kon worden. Daarbij hadden we het geluk dat er op het ministerie iemand was die dit onderwerp een warm hart toedroeg". Deze combinatie, het samengaan van verschillende dovenorganisaties, het doorzettingsvermogen en de gesprekken met het ministerie, heeft ervoor gezorgd dat er uiteindelijk een wet is opgesteld.

4.3 Regels van de wet

Onder andere door lobbyen bij de Tweede Kamer is voor mensen met een auditieve handicap, de wet voor ondertiteling tot stand gekomen. Het is interessant om te kijken welke factoren hier meegespeeld hebben, de Tweede Kamer te overtuigen, om de voorziening verplicht te stellen. Deze informatie kan bruikbaar zijn voor het huidige lobbytraject van Viziris voor gesproken ondertiteling.

In het kamerstuk van 2008 (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2008, p.12) wordt de voorziening gesproken ondertiteling aangehaald. Hierin wordt vermeld dat Nederland 1, 2 en 3 dit

signaal uitzenden en dat deze voorziening is bedoeld voor mensen die om welke reden dan ook moeite hebben met het volgen van de ondertiteling van anderstalige televisieprogramma's. Daarbij wordt aangegeven dat de commerciële Nederlandstalige zenders, op vrijwillige basis, deze voorziening willen gaan aanbieden (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2008, p.13). De Tweede Kamer vindt daarom regelgeving wat betreft gesproken ondertiteling overbodig. Ook gezien de grootte van de groep mensen die een visuele beperking hebben. Het aantal doven en slechthorenden, 1.500.000, is groter dan het aantal blinden en slechtzienden, rond de 350.000, waardoor de belangen van mensen met een visuele handicap minder belangrijk lijken te zijn. Doven en slechthorenden vormen een grote groep die de eigen nationale televisie en radio niet kunnen volgen, wat voor een regering van belang is, omdat zij via deze media communiceert met de burger. Maar dit betekent niet dat mensen met een visuele handicap, die de nationale media wel kunnen volgen, minder afhankelijk zijn en geen belangrijke informatie missen. Zij moeten vaak gebruik maken van hulpmiddelen en nationale televisie die over buitenlandse kwesties gaat, wordt al problematischer om te volgen. De regering vindt echter dat Nederland op het punt van toegankelijkheid al veel verder is dan de richtlijn voorschrijft, namelijk 'aansporen'. Daarbij is het aantal gebruikers van gesproken ondertiteling te beperkt volgens de publieke omroepen (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2008). De Tweede Kamer ziet daarom geen noodzaak om de wet te veranderen.

De onderbouwing die de Tweede Kamer geeft, waarom zij geen noodzaak ziet voor het veranderen van de wet, is begrijpelijk. Maar deze onderbouwing is wel van één kant belicht. Zo wordt er in het kamerstuk aangegeven dat er beperkt gebruik wordt gemaakt van de ontvangers. Moeilijk is om vast te stellen waardoor er relatief weinig gebruikers zijn. De Tweede Kamer richt zich enkel op de cijfers. Als er verder wordt gekeken, blijkt dat de ontvanger geen goedkope oplossing is. De aanschafprijs, rond de 400 euro, is voor veel mensen met een visuele handicap een fors bedrag. Zij moeten vaak van een uitkering leven, omdat zij niet (meer) kunnen werken (S. Stam, persoonlijke communicatie, 13 mei 2011). Hierdoor is de drempel hoog om het apparaat aan te schaffen. Wanneer iemand besluit het apparaat aan te schaffen, wordt er bovendien verwacht dat het apparaat naar behoren werkt. Zoals eerder vermeld, is in de praktijk gebleken dat zenders zich niet aan de afspraken houden, waardoor er veel programma's zonder gesproken ondertiteling zijn. Dit weerhoudt mensen ervan om het apparaat aan te schaffen. Het wordt hierdoor een 'kip-ei' verhaal. De Tweede Kamer wil de voorziening niet wettelijk verplicht stellen omdat er onder andere te weinig gebruikers zijn. Dat het aantal gebruikers niet hoog is, ligt volgens de gebruikers zelf aan de te hoge aanschafprijs, die zij moeten betalen voor het aantal programma's dat (misschien) wordt ondertiteld. Hierdoor blijft het een vicieuze cirkel. De Tweede Kamer ziet pas noodzaak gesproken ondertiteling wettelijk verplicht te stellen, wanneer er vele gebruikers zijn. Het verplicht stellen van de voorziening

zou mensen met een visuele handicap ertoe kunnen brengen het apparaat aan te schaffen en daarmee de vicieuze cirkel te doorbreken.

Verder wordt er aangehaald dat het aantal auditief gehandicapten hoger ligt dan het aantal visueel gehandicapten, maar dit betekent niet dat een groep uit de samenleving daardoor vergeten mag worden. De groep visueel gehandicapten is daarbij een steeds groter wordende groep, bestaande uit steeds meer ouderen. Maatschappelijk gezien zou het onverantwoord zijn om deze groep uit te sluiten van belangrijke informatie. Buiten dat de keuzes voor hen al beperkt zijn, heeft iedereen in Nederland recht op informatie en pluriformiteit (Bardoel & Van Cuilenburg, 2003). We hebben te maken met een democratische samenleving waarin alle groepen, door de publieke omroepen, bediend moeten worden. Het aantal visueel gehandicapten mag dan lager liggen dan het aantal auditief gehandicapten, maar het gaat nog steeds om een grote groep die gebruik maakt van televisie.

Dat de Tweede Kamer geen wettelijke verplichting wil, betekent echter niet dat zij de visueel gehandicapten niet wil helpen. Maar de regering ziet geen noodzaak in het verplicht stellen van gesproken ondertiteling, omdat nu ook de commerciële zenders hebben aangegeven de voorziening op vrijwillige basis aan te bieden (Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 2006). De Tweede Kamer heeft er vertrouwen in dat de commerciële zenders zich aan deze belofte zullen houden. De publieke omroepen zijn ondertussen al goed op weg en daarom zegt Marja van Bijsterveldt-Vliegthart, De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, het volgende: *“Gelet op de gedane toezeggingen in de hiervoor genoemde brief van raad van bestuur van de NPO en de gunstige berichten over het verloop van het OCR-project, wil ik de NPO de kans geven om, zonder dat daartoe een wettelijke verplichting bestaat, de genoemde percentages met het daarbij gegeven tijdpad ook daadwerkelijk te realiseren”* (Publicatie Brief nr. 311603, p.3). Dit gaat om 95 procent van de programma's te voorzien van gesproken ondertiteling, dat in 2012 gerealiseerd moet zijn. Het OCR-project staat voor Optical Character Recognition, wat door de NPO (Nederlands Publieke Omroep) in samenwerking met het TNO in 2010 is gestart. Dit project moet ertoe leiden dat nagenoeg alle ondertitels worden uitgesproken (Publicatie Brief nr. 311603, p.2).

Enerzijds is het begrijpelijk dat Viziris wil dat er een wettelijke verplichting komt, zodat gesproken ondertiteling gebruikt kan worden bij alle ondertitels, waardoor mensen die het benodigde apparaat aanschaffen waar voor hun geld krijgen. Anderzijds is het te begrijpen dat de Tweede Kamer zonder verplichting hetzelfde resultaat wil behalen, zeker nu het OCR-project goed loopt en de commerciële zenders hebben aangegeven vrijwillig mee te willen werken. Het stimuleren van vrijwillig meewerken kan soms effectiever zijn dan geboden of verboden.

Hoofdstuk 5. Probleemstelling

In dit onderzoek zal gekeken worden naar de behoefte aan de voorziening gesproken ondertiteling. Daarbij zal het kijkgedrag van mensen met een visuele handicap worden onderzocht om er op deze manier achter te komen wat voor rol televisie speelt en of gesproken ondertiteling daarin een belangrijke rol kan spelen. Aanleiding is het verzoek van Viziris aan de Tweede Kamer om gesproken ondertiteling verplicht te stellen via de wet. Is het een goede oplossing en waarom is gesproken ondertiteling zo van belang? Aan de hand daarvan is de onderzoeksvraag opgesteld:

'In hoeverre hebben mensen met een visuele handicap behoefte aan de voorziening gesproken ondertiteling?'

5.1 Deelvragen

Om een antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag is het van belang de focus niet alleen op de voorziening gesproken ondertiteling te leggen, maar ook op het medium dat deze voorziening verzorgt: televisie. Aan de hand van de theorieën is duidelijk geworden dat televisie een veelgebruikt medium is en dat televisiekijken tot de dagelijkse activiteiten behoort. Maar hoe is dat voor mensen met een visuele handicap? De volgende deelvraag moet daar meer duidelijkheid in verkrijgen:

1. *In hoeverre maken mensen met een visuele handicap gebruik van het medium televisie?*

Dit is een brede deelvraag waaronder vele kleine vragen vallen die allemaal met elkaar te maken hebben, zoals: Hoe wordt televisie gebruikt? Wordt er alleen of samen gekeken? Maken zij juist veel of weinig gebruik van het medium? Waarom wordt er voor het medium televisie gekozen als er ook andere media beschikbaar zijn? Heeft dit met het medium of de omgeving/plaats/tijd te maken? In hoeverre worden programma's met ondertiteling vermeden? Welke motieven staan voorop om televisie te kijken, amusement, ontspanning of de sociale activiteit?

Aan de hand van deze vragen komen kenmerken van het kijkgedrag naar voren die laten zien in hoeverre televisie wordt gebruikt en op welke manier. Wat nauw met dit kijkgedrag samenhangt, is de rol die televisie heeft (verkregen) in het dagelijks leven. Televisie kan een belangrijke rol spelen wanneer iemand continu op de hoogte wil blijven van actualiteiten of juist wil ontspannen aan de hand van amusementsprogramma's. De tweede deelvraag spitst zich daarom toe op de rol die televisie kan hebben:

2. *Wat voor rol speelt televisie in het leven van mensen met een visuele handicap?*

Wat voor rol televisie speelt, hangt samen met de vraag hoe belangrijk televisie is voor iemand met een visuele handicap. Welke functies vervult televisie? Is het een gemis wanneer televisie in bepaalde gevallen niet gebruikt kan worden en men moet uitwijken naar andere media? Hoe belangrijk zijn televisieprogramma's als gespreksonderwerp? Belangrijk zijn ook weer de motieven voor het televisiekijken en welke programma's bekeken worden.

De programmakeuze van iemand met een visuele handicap is wellicht niet hetzelfde als de keuze van iemand zonder visuele handicap. Ondertitelde programma's zijn moeilijk tot niet te volgen waardoor de keuze wordt beperkt tot voornamelijk Nederlandstalige programma's. Maar ook Nederlandstalige programma's werken met visuele informatie en buitenlandse beelden die worden ondertiteld. In hoeverre ondervinden mensen met een visuele handicap hier hinder van? Missen zij hierdoor essentiële informatie waardoor zij een programma of onderwerp niet goed kunnen volgen, of kunnen zij voldoende informatie afleiden uit de context? Kijken zij alleen of met een medekijker die hen van 'gemiste' informatie voorziet? Of gaan zij extra dicht bij het televisiescherm zitten om zo nog enigszins wat te kunnen zien? Dit is van belang om te weten, omdat er op deze manier inzicht wordt verkregen hoe visueel gehandicapten omgaan met deze 'obstakels'.

Daarna kun je je afvragen of gesproken ondertiteling dan een juiste oplossing is. Is men op de hoogte van deze voorziening en de werking ervan? Heeft men ervaring met synthetische spraak en wat zijn de voor- en nadelen van deze voorziening? De derde deelvraag richt zich daarom op de bekendheid en het belang van gesproken ondertiteling:

3. *'In hoeverre zijn visueel gehandicapten bekend met gesproken ondertiteling en in welke mate vinden zij de voorziening van toegevoegde waarde?'*

In dit onderzoek wordt over groepen gesproken zoals 'visueel gehandicapten' en 'ouderen'. Maar dit betekent niet dat er van een homogene groep wordt uitgegaan. Op individueel gebied, zeker met de diverse visuele handicaps, zullen er verschillen zijn. Daarom wordt er rekening gehouden met de huidige leeftijd, de leeftijd waarop de visuele beperking is ontstaan en met de ernst van de visuele handicap. De verwachting is dan ook dat er op de onderzoeksvraag en de bijbehorende deelvragen uiteenlopende antwoorden zullen komen. In hoofdstuk 6 zal verder ingegaan worden op hoe dit onderzoek is uitgevoerd.

Hoofdstuk 6. Methode

Om de onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen te beantwoorden, worden mensen met een visuele handicap geïnterviewd. Het is niet de vraag of mensen met een visuele handicap televisiekijken, maar hoe dit kijkgedrag in elkaar zit en welke rol gesproken ondertiteling hierin kan spelen. Over het kijkgedrag is nog weinig bekend en dat zal in dit onderzoek helderder moeten worden door middel van kwalitatief onderzoek. Op deze manier komen de meningen en ervaringen van mensen met een visuele handicap duidelijk naar voren. Dit is belangrijk, omdat zij het beste kunnen vertellen hoe, wanneer en hoe vaak ze televisiekijken en of zij behoefte hebben aan gesproken ondertiteling. Via een enquête kunnen dezelfde onderwerpen worden belicht, maar dan is er minder ruimte om de achterliggende redenen en ideeën aan bod te laten komen.

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de gefundeerde-theoriebenadering, die gebaseerd is op een stapsgewijze procedure. Het uiteindelijke doel van de gefundeerde-theoriebenadering is stap voor stap een (nieuwe) theorie te ontwikkelen op verschijnselen in het veld (Wester & Peters, 2004). In dit onderzoek is het ontwikkelen van een nieuwe theorie niet het einddoel, maar wordt de benadering gebruikt om antwoorden te vinden op de onderzoeksvragen en om eventuele nieuwe bevindingen te doen over televisiekijken door visueel gehandicapten.

Aan de hand van een kwalitatieve onderzoeksmethode is het proces gestart om de onderzoeksvraag te beantwoorden. Vanuit bestaande theorieën en informatie wordt er gezocht naar patronen en thema's voor (nieuwe) formuleringen over het onderwerp (Wester & Peters, 2004). Omdat het onderzoeksprobleem na het onderzoek anders geformuleerd zal kunnen worden, wordt er ook wel gesproken over 'formulerend onderzoek' (Wester & Peters, 2004). Om tot nieuwe formuleringen te komen zijn er vier onderzoeksfasen die bij de gefundeerde-theoriebenadering doorlopen worden: de exploratiefase, de specificatiefase, de reductiefase en de integratiefase.

In de exploratiefase wordt het veld rondom het onderwerp verkend. Theorieën en relevante informatie worden gezocht om samen een theoretisch kader te vormen. Ook draait het om het formuleren van *sensitizing concepts* (Wester & Peters, 2004). *Sensitizing concepts* zijn theorieën uit eerdere onderzoeken die als leidraad dienen voor het huidige onderzoek. Daaruit worden begrippen ontwikkeld die bij de onderzoekssituatie passen, die attenderend en richtinggevend zijn voor de onderzoeker (Wester & Peters, 2004, p.24). Begrippen die te maken hebben met waarom er televisie wordt gekeken, zoals maatschappelijk op de hoogte blijven of geamuseerd worden, dienen als leidraad. Maar ook de begrippen zoals identiteit en gender, waar televisie invloed op kan hebben, zijn belangrijk. Daarbij is het gebruik van andere mediavormen van belang om te ontdekken welke rol

televisie heeft ten opzichte van andere media. Ook de voorziening gesproken ondertiteling dient als leidraad om meer inzicht te krijgen op televisiegebruik en het kijkgedrag van visueel gehandicapten.

In de specificatiefase wordt er gewerkt om een theoretisch raamwerk op te stellen. De voorlopig geformuleerde begrippen geven grenzen aan het onderzoeksveld. Het is de bedoeling om een globaal beeld te creëren van de onderzoekssituatie (Wester & Peters, 2004, p.78), zodat de onderzoeksvragen beantwoord kunnen worden. In dit onderzoek wordt dat gedaan door het opstellen en het vervolgens afnemen van open interviews aan de hand van een topiclijst.

In de reductiefase staat de analyse en het vormen van thema's centraal. De analyse moet de kern van de nieuwe theorie bepalen (Wester & Peters, 2004, p.168). Aan de hand van de kern moeten er relaties gelegd worden met de andere begrippen die eerder zijn geformuleerd. Dit gebeurt aan de hand van het ordenen waarbij centrale begrippen als mogelijke hoofdthema's naar voren komen (Wester & Peters, 2004). Het is in dit onderzoek echter niet de bedoeling om een nieuwe theorie op te stellen. Daarom worden er wel centrale thema's geordend, maar er wordt geen nieuwe theorie gevormd. Het gaat erom (nieuwe) bevindingen te doen en daardoor antwoord te krijgen op de onderzoeksvragen.

In de integratiefase gaat het om de uitwerking van de theorie. Er worden relaties gelegd tussen de verschillende thema's en begrippen van de theorie en het onderzoeksveld (Wester & Peters, 2004). Ook hier geldt dat in dit onderzoek geen nieuwe theorie wordt uitgewerkt. Wel worden interviews verwerkt aan de hand van centrale thema's en begrippen, waardoor mogelijke trends opgepikt kunnen worden (Wester & Peters, 2004). Hierdoor ontstaan er antwoorden op de onderzoeksvragen waaruit mogelijk aanbevelingen kunnen voortkomen.

Transparantie

Bij kwalitatief onderzoek is het lastig om de betrouwbaarheid te waarborgen. Interviews zijn momentopnamen, waarbij het nagenoeg onmogelijk is een interview twee keer exact op dezelfde manier uit te voeren. Transparantie is in het bijzonder erg belangrijk voor kwalitatief onderzoek, omdat de lezers zo kunnen beoordelen hoeveel vertrouwen ze in de gegevens kunnen hebben (Bryman, 2004). Onder transparantie wordt verstaan dat de onderzoeker zo open mogelijk is over het proces van de dataverzameling en het analyseren ervan (Bryman, 2004 in *Qualitative data analysis*, z.d., p.62). Hieronder zal dan ook zo precies mogelijk uitgelegd worden hoe de topiclijst eruit ziet en hoe de dataverzameling en het analyseren ervan is gegaan. Deze transparantie zorgt ervoor dat het duidelijk wordt welke beslissingen zijn genomen tijdens het proces, zodat het voor een andere onderzoeker mogelijk is om op dezelfde manier deze data te verzamelen en het onderzoek gerepliceerd kan worden (Bryman, 2004). De interviews blijven echter momentopnamen en

daardoor is het moeilijk betrouwbaarheid te garanderen. De interviews worden daarom opgenomen, zodat interpretatiefouten voorkomen kunnen worden en de transparantie gewaarborgd blijft.

Er worden in dit onderzoek mensen geïnterviewd met een visuele handicap. Het gaat om mannen en vrouwen uit diverse leeftijdsgroepen die met verschillende oogandoeningen te maken hebben. Het is niet het doel van kwalitatief onderzoek tot generaliseerbare resultaten te komen, maar door onderzoek te doen bij een gevarieerde groep krijgt men wel zicht op overeenkomsten en verschillen die er bestaan.

Topiclijst

Om de hoofdvraag en de bijbehorende deelvragen te beantwoorden zijn vragen opgesteld voor het interview. De deelvragen zijn onder andere opgesteld aan de hand van theorieën en concepten, waar de vragen van het interview zo goed mogelijk antwoord op moeten geven. De topiclijst is opgedeeld in verschillende categorieën. Deze zullen hieronder kort worden toegelicht. Een overzicht van de vragen is te vinden in bijlage 1.

Topic 1: Inleidende vragen

Het interview wordt gestart met inleidende vragen. Deze zijn bedoeld om de geïnterviewde op zijn of haar gemak te stellen, maar ook om belangrijke achtergrondinformatie te verkrijgen, die van invloed kan zijn op het kijkgedrag. Vragen in deze categorie gaan over de leeftijd, gezinssituatie en het (huidige) beroep. Deze vragen zijn relevant omdat deze factoren het kijkgedrag kunnen beïnvloeden (Gauntlett & Hill, 1999). Iemand die geen werk heeft zou meer tijd kunnen besteden aan televisiekijken.

Topic 2: Visuele handicap

Het tweede topic is erop gericht om informatie te verschaffen over de visuele handicap van de geïnterviewde. Er worden vragen gesteld over de duur van het hebben van de visuele handicap, omdat dit vanaf de geboorte kan zijn, maar ook op latere leeftijd kan zijn veroorzaakt. Ook vragen over hoeveel procent iemand nog kan zien en wat de invloed is op de dagelijkse activiteiten.

Topic 3: Televisiekijktijd

In deze categorie hebben de vragen vooral betrekking op hoeveel er televisie wordt gekeken, wanneer en met wie? Als de visuele handicap niet vanaf de geboorte aanwezig is, kan het zijn dat het kijkgedrag is veranderd. Dit kan zowel de hoeveelheid televisiekijken als de manier waarop dat gebeurt (bijvoorbeeld alleen kijken of samen met anderen) hebben beïnvloed. Daarom wordt ook

gevraagd of het kijkgedrag anders is dan voorheen, en ook of dit te maken heeft met de visuele handicap. Veranderingen zouden bijvoorbeeld ook met de leeftijd te maken kunnen hebben. Verder kan het dagdeel bepalend zijn welke programma's er worden gekeken en ook het samen kijken van televisie kan zorgen voor bepaalde programmakeuzes.

Topic 4: Partner en televisietoestel

In deze topic komen vragen aan de orde die betrekking hebben op de partner en televisiekijken. Helpt de partner bij het televisiekijken en past deze zijn of haar kijkgedrag aan op de geïnterviewde? Maar ook handelingen zoals het aanzetten van de televisie en het opzetten van bepaalde programma's komen hier aan bod.

Topic 5: Motieven televisiekijken

Dit topic moet inzicht geven in waarom er televisie wordt gekeken. Het zijn vragen die zich richten op of er graag naar televisie wordt gekeken, favoriete programma's, programma's die als gespreksonderwerp dienen en hoe samen televisiekijken in zijn werk gaat. Maar de vragen spitsen zich toe op de meningen over de Nederlandse programma's, die het meest voor de hand liggen bij mensen met een visuele handicap. Ook wordt er gevraagd of er in de programmakeuze rekening wordt gehouden met ondertitelde en niet ondertitelde programma's en wat het zou betekenen als de geïnterviewde geen televisie zou hebben.

Topic 6: Gesproken ondertiteling

Het bekend zijn met gesproken ondertiteling, het gebruik ervan en de ervaring met synthetische spraak zijn vragen die centraal staan in deze categorie. Deze vragen richten zich ook op synthetische spraak. Wanneer geïnterviewden de voorziening niet kennen, maar wel bekend zijn met synthetische spraak dan zouden zij zich voor kunnen stellen hoe gesproken ondertiteling werkt en of zij daar dan gebruik van zouden willen maken. Wat er aan gesproken ondertiteling eventueel zou moeten veranderen wordt ook gevraagd.

Topic 7: Andere media

Als afsluitende vragen wordt er gevraagd naar het gebruik van andere media naast televisie. De vragen richten zich op welke andere media dit zijn en hoeveel tijd aan deze media wordt besteed. En wat maakt televisie anders dan de andere media? Ook met welke doeleinden en op welke manier deze andere media worden gebruikt komen in deze afsluitende topic aan de orde.

Omdat de topics elkaar enigszins overlappen kan het zijn dat vragen op elkaar lijken. Wanneer een vraag met een andere soortgelijke vraag al wordt beantwoord, zal deze niet nog een keer gesteld worden.

Bereiken doelgroep

In dit onderzoek is er gezocht naar mensen met een visuele handicap. Dit kunnen zowel slechtzienden als blinden zijn. Deze keuze is gemaakt omdat ook slechtzienden veel hinder ondervinden van hun handicap en daardoor in de doelgroep vallen die met gesproken ondertiteling te maken zou kunnen hebben.

Omdat ik in mijn directe omgeving niet te maken heb met visueel gehandicapten, wilde ik eerst een gesprek met een visueel gehandicapte aangaan om hiermee meer bekend te raken. Aan mijn directe omgeving heb ik gevraagd of zij visueel gehandicapten kennen. Op deze manier ben ik, door een teamgenoot die mij op deze stichting wees, in contact gekomen met de Stichting Running Blind. Deze stichting is speciaal opgericht voor mensen met een visuele beperking die willen joggen, hardlopen of nordic walken aan de hand van een 'buddy' (runningblind.nl). Ik heb de organisatie een mail gestuurd met uitleg over mijn onderzoek en met de vraag of er visueel gehandicapten zijn waarmee ik een gesprek zou kunnen hebben. Ik kreeg snel reactie waarna ik op bezoek ben gegaan bij een getrouwd stel waarvan de één blind was en de ander slechtziend. Aan de hand van dit gesprek is mij duidelijker geworden dat een visuele handicap vele beperkingen met zich meebrengt, maar ook dat er naast het gebruik van andere media zeker televisie wordt gekeken.

Na dit gesprek is via een contactpersoon bij Running Blind, mijn mail met uitleg over mijn onderzoek en de vraag om mee te werken doorgestuurd naar leden. Zo konden zij zelf aangeven of zij wel of niet wilden meewerken. Via deze weg hebben vijf personen aangegeven mee te willen werken. Vervolgens heb ik of via de mail of telefonisch afspraken gemaakt, waar en wanneer het interview afgenomen zou worden.

Voor het bereiken van de doelgroep, heb ik ook gebruik gemaakt van de zogenaamde 'sneeuwbalmethode'. Na het interview heb ik de geïnterviewden gevraagd of zij iemand kennen met een visuele handicap die mee zou willen werken aan mijn onderzoek. Allemaal gaven zij aan iemand te kennen met een visuele handicap en hebben aan hen de vraag voorgelegd. Niet iedereen wilde of kon meewerken, maar toch hebben drie personen via deze weg laten weten bereid te zijn mee te willen werken. Vervolgens heb ik via de mail of telefonisch contact met hun gezocht. Ook heb ik aan mijn hockeyteam een mail gestuurd met de vraag of zij iemand met een visuele handicap kennen. Hieruit kwam één positieve reactie naar voren, waar ik ook een afspraak mee heb kunnen maken. Vervolgens heb ik de instantie KNGF Geleide Honden benaderd. Een medewerkster gaf aan zelf mee

te willen werken en bracht mij in contact met nog twee visueel gehandicapten. Ook met hen heb ik een afspraak kunnen maken. Gezien de beschikbare tijd voor dit onderzoek, heb ik in totaal elf interviews kunnen afnemen.

Participanten

De elf participanten aan dit onderzoek komen allemaal uit de omgeving Rotterdam en Dordrecht. Het gaat om zes mannen en vijf vrouwen in de leeftijd variërend van vijfentwintig tot en met negenenzeventig jaar. Daarvan zijn twee vrouwen en één man blind. De rest is slechtziend of zeer slechtziend. De oorzaken van de visuele handicap en de soort handicap zijn verschillend, waardoor een slechtziende met maculadegeneratie andere belemmeringen heeft dan iemand met retinitis pigmentosa. De ene slechtziende is de andere niet, zelfs niet met dezelfde aandoening. Hieronder wordt daarom een overzicht gegeven van de participanten met hun visuele handicap. Bij de resultaten zal gesproken worden van slechtziend, zeer slechtziend en blind. Deze termen zijn erg breed en worden daarom nu gespecificeerd. Waar mogelijk wordt de handicap verduidelijkt met een afbeelding van de skyline van New York of een pagina van een tekenstrip. De afbeeldingen heb ik van twee geïnterviewden gekregen.

(Vrouw, 33, slechtziend)

Maculadegeneratie, hierbij hopen eiwitten zich op achter de ogen. Het zicht wordt beschreven als constant voor de ogen hangende trosjes druiven. Op latere leeftijd, zo rond eenentwintigste, geconstateerd en heeft zo'n 10 procent zicht.

(Man, 34, slechtziend)

Deze participant heeft 7,2 procent zicht en kan nog wel objecten onderscheiden, maar ziet geen details. Deze handicap is vanaf de geboorte aanwezig.

(Man, 45, slechtziend)

Retinitis pigmentosa, dit wordt ook wel kokervisie genoemd. Het gezichtsveld is centrisch, de periferie verdwijnt (langzaam). Op latere leeftijd, zo rond twintigste, geconstateerd.

(Man, 29, slechtiend)

Participant heeft vanaf zijn geboorte met de oogaandoening te maken. Heeft nog 20 procent zicht en omschrijft dat zijn zicht in de buurt komt van een kokervisie.

(Man, 50, zeer slechtiend)

Omgekeerde kokervisie, ontstaan door trombose. Heeft hier op latere leeftijd mee te maken gekregen en heeft nog zo'n 3 procent zicht.

(Man, 55, zeer slechtiend)

Is door een complicatie bij een operatie zijn zicht kwijtgeraakt. Sinds zijn tweeënvijftigste heeft hij 2 tot 3 procent zicht.

(Vrouw, 27, zeer slechtiend)

Retinitis pigmentosa, waarbij zij ook een wazige gezichtsscherpte heeft. Dit heeft zij al vanaf haar geboorte. Zij heeft een zicht van ongeveer 5 procent.

(Vrouw, 54, zeer slechtiend)

Op latere leeftijd, zo rond haar twaalfde, door een ongeluk zeer slechtiend geworden. Heeft een wazig gezichtsveld met een zicht van 6 procent.

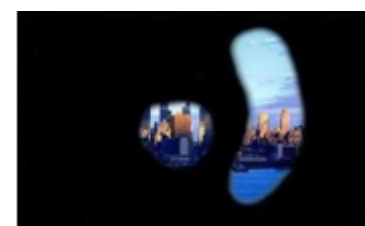
(Vrouw, 55, blind)

Was slechtiend, maar is door een operatie op twaalfjarige leeftijd blind geworden.

(Man, 79, blind) Glaucoom, is een slijtage van het netvlies. Rond zijn zestigste is dit geconstateerd. Langzaam heeft de glaucoom zich verder ontwikkeld tot totale blindheid. Op de afbeelding hiernaast is een beginnend stadium en daaronder een gevorderd stadium van glaucoom weergegeven.

(Vrouw, 25, blind)

Heeft met een vrij onbekende ziekte te maken, waardoor zij vanaf haar geboorte blind is.

Afname interview

Twee participanten zijn geïnterviewd op hun werk. Alle overige interviews zijn bij de participanten thuis afgenomen. Bij binnenkomst heb ik meteen een ‘bedankje’ gegeven voor het meewerken aan mijn onderzoek, in de vorm van chocolaatjes. Vervolgens kwam er vaak vanzelf een gesprek op gang over mijn onderzoek of over de participant zelf. Omdat ik de opnameapparatuur van tevoren al had ingesteld, hoefde ik de werking niet te testen, maar vertelde wel dat ik de apparatuur aanzette. Aan iedere participant heb ik uitgelegd wat ik doe in het dagelijks leven en waar dit onderzoek over gaat, namelijk het hebben van een visuele handicap en televisiekijken. Vervolgens gaven sommigen zelf aan, ook iets over zichzelf te willen vertellen en anders begon ik met de inleidende vragen te stellen. Op deze manier konden we aan elkaar wennen, waardoor het interview soepeler verloopt. Tijdens het interview heb ik zoveel mogelijk ‘geluisterd’, zodat de participanten de antwoorden helemaal zelf vormen. Alle topics uit de topiclijst zijn aan de orde gekomen. Na afloop kon de participant nog vragen stellen en eventuele opmerkingen maken. Daarbij heb ik iedereen de mogelijkheid geboden het uitgewerkte interview te ontvangen, door te lezen en eventuele opmerkingen te maken. Vier participanten hebben van deze mogelijkheid gebruik gemaakt. Drie daarvan gaven aan dat zij het een goede uitwerking vonden waarvan één een opmerking maakte over de naam van een instantie die ik verkeerd gespeld had. Deze heb ik vervolgens in het transcript aangepast. Afsluitend aan het interview is er nogmaals bedankt voor de medewerking. Ik heb de participanten beloofd hen op de hoogte te houden van het verdere verloop van mijn onderzoek. Dat wil zeggen dat zij een kopie van mijn onderzoek zullen ontvangen wanneer dit volledig is afgerond. De participanten hebben aangegeven dat zij mijn onderzoek graag willen ontvangen.

Analyse

De eerste paar interviews heb ik uitgewerkt voordat het volgende interview zou plaatsvinden. Op deze manier wordt duidelijk welke vragen overbodig zijn of waar op doorgevraagd moet worden. Zo is de vraag, “Wat zou het voor u betekenen als er geen televisie zou zijn?” later toegevoegd, om meer duidelijkheid omtrent de rol van televisie te krijgen. In bijlage 1, waar de topiclijst is toegevoegd, is dan ook de aangepaste versie te vinden, die bij negen van de elf participanten is gebruikt. De transcripten zijn gecodeerd onder centrale begrippen. Informatie die niets bleek toe te voegen aan de onderzoeksvraag, is in de resultaten achterwege gelaten.

Bij het afnemen van de interviews kwamen er naast de informatie over het kijkgedrag, mediagebruik en de rol van televisie, ook veel heftige, mooie en confronterende verhalen naar voren over het hebben van een visuele handicap. Iedereen heeft zijn eigen verhaal en is op zijn eigen manier positief ingesteld, wat veel indruk op mij heeft gemaakt.

Resultaten

De centrale begrippen hebben geleid tot vier hoofdthema's:

- ◆ Affiniteit met televisie
- ◆ Televisie 'kijken'
- ◆ Rol van televisie
- ◆ Gesproken ondertiteling

Deze vier hoofdthema's vormen de leidraad voor de resultaten. Aan de hand van de hoofdthema's zullen bijbehorende thema's en begrippen worden besproken. Belangrijk is om te benadrukken dat iedere visuele handicap anders is. Ook wanneer er sprake is van dezelfde visuele handicap, kan het stadium of de beperking ervan, verschillend zijn. Dit zorgt voor veel verschillende en persoonlijke meningen en ideeën. Maar ook zijn er onderwerpen waar veel overeenkomsten zijn te vinden en dezelfde gedachtegang of mening heerst.

Hoofdstuk 7. Affiniteit met televisie

Dit hoofdthema heeft betrekking op het *kijkgedrag* van mensen met een visuele handicap. Uit het onderzoek van Gauntlett en Hill (1999) komt naar voren, dat televisiekijken een alledaagse bezigheid is en dat vooral ouderen veel televisie kijken. In dit onderzoek zijn een aantal participanten in de leeftijd van 50 of daarboven, waardoor zij binnen de groep kunnen vallen die het meest televisie kijkt. Mensen met een visuele handicap zijn soms gedwongen gestopt met werken. Hierdoor houden zij ook meer tijd over, maar kijken zij dan ook meer televisie?

7.1 Waarom televisiekijken?

Het klinkt misschien als een paradox, visuele handicap en televisiekijken, maar voor de meeste geïnterviewden is het de gewoonste zaak van de wereld. Juist daarom zijn ze zich er niet van bewust *waarom* ze televisiekijken. Uit het grootschalige onderzoek naar televisiekijken, van Gauntlett en Hill (1999), kwam al naar voren, dat het moeilijk is om vast te leggen waarom televisie wordt gekeken. Dat komt doordat het dikwijls een onbewuste actie is. Programmakeuzes en kijktijd kunnen enigszins een indicator zijn van de redenen en motieven om televisie te kijken. In de interviews zijn ook directe vragen gesteld, zoals 'Waarom televisie gebruiken, als er ook radio en computer zijn?', om meer duidelijkheid te krijgen in het kijkgedrag. Op deze manier wordt er geprobeerd een beeld te creëren dat laat zien waar de affiniteit met televisie vandaan komt. Dat er televisie wordt gekeken door mensen met een visuele handicap, is een feit. De hoeveelheid tijd, die zij aan televisiekijken spenderen is verschillend, maar gemiddeld wordt er zo'n 2,5 uur per dag televisie gekeken. Sommigen kijken een half uur tot een uur, terwijl bij anderen de televisie om 6 uur aangaat en rond 10 of 11 uur weer uitgaat. Ook de (bewuste) redenen waarom televisie wordt aangezet lopen uiteen en zullen hieronder per thema worden toegelicht.

- *Op de hoogte blijven van het nieuws (en de maatschappij)*

Elke geïnterviewde vertelde de televisie aan te zetten om het journaal te kijken. Het op de hoogte zijn van de laatste ontwikkelingen en actualiteiten is een belangrijke factor. Sommige geïnterviewden zijn zo geïnteresseerd in actualiteiten dat zij naast het nieuws, voornamelijk actualiteitenprogramma's kijken, zoals Pauw en Witteman, EenVandaag en DeWereldDraaitDoor. Ook Radar en Spoorloos worden genoemd. Het hebben van interesse in actualiteitenprogramma's verschilt, maar op de hoogte zijn van het nieuws wil eigenlijk iedereen. Hieronder staan een aantal uitspraken van geïnterviewden over waarom de televisie wordt aangezet:

*Ik wil op de hoogte blijven van het nieuws. Dat vind ik altijd wel belangrijk.
(Man, 45, slechtiend)*

[Ik kijk] standaard het nieuws. Dat is altijd om 6 uur. Dan kijk ik het nieuws en dan EenVandaag en daarna zien we wel weer verder. (Man, 34, slechtiend)

Dat vind ik wel heel belangrijk, dat je toch weet wat er allemaal in de wereld gebeurt. Dat je er toch wel iets van af weet. Dat je mee kan praten. Ik probeer dan ook een beetje op de hoogte te zijn van de achtergronden, dat je toch probeert een mening of een oordeel erover te hebben. Ja, ik vind dat wel belangrijk. Niet dat je gewoon zo'n huismus bent en dat je van niks weet, dat is niet de bedoeling. (Vrouw, 55, blind)

Deze interesse voor nieuws kan vanuit de opvoeding komen. Een geïnterviewde gaf aan, dat hij sowieso het nieuws volgt, omdat het belangrijk is om naar het nieuws te kijken en te weten wat er in de wereld gebeurt, zoals hem vroeger al met de paplepel werd ingegoten. Ook het aspect, dat je met anderen mee kunt praten over wat er gebeurt in de wereld, maakt het nieuws belangrijk om te volgen. Voor mensen met een visuele handicap is televisie op maatschappelijk gebied dus een belangrijk medium.

Naast het feit dat het journaal maatschappelijk gezien van toegevoegde waarde is, kan het journaal als een soort 'praatprogramma' worden gezien. De informatie wordt voor een groot deel in het Nederlands verteld. 'Praatprogramma's' zijn ideaal voor mensen met een visuele handicap. Naast dat veel geïnterviewden actuele praatprogramma's leuk vinden, geven zij aan dat dit de programma's zijn die zij (zonder veel problemen) kunnen volgen. Dit zou onbewust een reden kunnen zijn, waarom zij het nieuws willen zien op televisie. Visueel gehandicapten hebben met obstakels en beperkingen te maken waardoor zij soms afhankelijk zijn van anderen en zo geconfronteerd worden met hun handicap. Als zij het journaal kunnen kijken zonder hulp en obstakels, kan dit een hoedanigheid teweeg brengen van voldoening en onafhankelijkheid wat een positieve emotie kan opwekken. Dit zou een media-afgeleide emotie kunnen zijn (Bartsch et al., 2006), wat een stimulans kan zijn om het journaal op televisie te volgen. Het blijft echter moeilijk om dit direct aan te wijzen, omdat dit onbewust gebeurt.

Het nieuws is ook te horen op de radio, maar de voorkeur is het via de televisie te volgen. Dit is enigszins opmerkelijk omdat, zoals een geïnterviewde ook aangaf, de anderstalige stukken op de radio naar het Nederlands worden vertaald. Hierdoor is het luisteren naar het journaal op de radio makkelijker, maar toch gaat de voorkeur uit naar televisie. Wat maakt het verschil?

*Ja, het is wat uitgebreider he op televisie. Op de radio is het wat korter.
(Vrouw, 33, slechtiend)*

Televisie is een heel ander medium dan radio. De media verschillen in programma-inhoud, mede doordat televisie een medium is dat gebruik maakt van beeld en geluid. Hierdoor krijgt ook het nieuws een andere invulling. Radio is een snel medium, waar het nieuws ieder uur voorbij komt. Buiten Radio 1 en BNR, is het nieuws op de radio vaak kort en bevat het alleen de hoogtepunten. Dit zou het verschil met televisie kunnen verklaren. Nieuws op televisie is uitgebreider – vaak duurt het een kwartier tot een half uur – waardoor items meer kunnen worden uitgelicht en er ruimte is voor meerdere onderwerpen. Mensen met een visuele handicap, net als mensen zonder visuele handicap, willen op de hoogte zijn, waardoor de radio wel een goede bron is om van de laatste ontwikkelingen op de hoogte te blijven, maar televisie er net even wat dieper op ingaat.

Het verschil in programma-inhoud is waarschijnlijk een belangrijke reden om het nieuws op televisie te volgen. Het dieper op de onderwerpen ingaan geeft individuen informatie waar zij zelf mogelijk een mening of standpunt over kunnen ontwikkelen. Maar niet alleen brengt het nieuws informatie over politiek en oorlog, ook worden interessante nieuwe ontwikkelingen gebracht, zoals het plan om een nieuw doorzichtig vliegtuig te bouwen. Nieuws op televisie geeft mensen de mogelijkheid om op de hoogte te zijn van alle belangrijke en leuke maatschappelijke en culturele bewegingen. Visueel gehandicapten willen net zo goed op de hoogte zijn van deze ontwikkelingen:

Ja, wij zijn natuurlijk ook gewoon mensen die op de hoogte willen blijven van en het nieuws en van de laatste ontwikkelingen van eigen huis en tuin. Ik bedoel dat willen we ook, maar dan kijken we natuurlijk wat voor ons interessant is. Er zijn altijd dingen die ik kan gebruiken of een ander licht op de zaak werpen. Het zijn ook altijd media-aspecten die je blijft volgen. Het staat in het leven. Omdat wij slechtzien en blinden zijn, die óók in het leven staan. We leven niet op een eilandje. En we willen daar ook, met al onze mogelijkheden die er zijn, hoe wij het horen en zien, gebruik van blijven maken. (Man, 45, slechtzien)

- *Persoonlijke interesse*

Persoonlijke interesses blijken ook een stimulans te zijn om televisie te kijken. Aan de hand van bepaalde programma's kunnen deze interesses versterkt of aangevuld worden:

Kijk, ik heb een vrij brede wereldoriëntatie, dus ik ben altijd wel geïnteresseerd in, zeg maar de betreffende onderwerpen. Ook culturen van bepaalde landen, dat komt omdat ik altijd heel veel gereisd heb en ook heel veel in dat soort landen de gelegenheid heb gehad, om een beetje achter de schermen te kijken. Dat was een voordeel van mijn baan. Dus dat heeft mij altijd veel boeoid en dat vind ik op televisie wel leuk. (Man, 55, zeer slechtzien)

Deze geïnterviewde kijkt graag naar documentaires die over een specifiek land gaan of naar een programma dat op verschillende culturen ingaat. Hierdoor versterkt en verbreedt hij zijn interesse. Zijn interesse komt deels voort uit zijn baan die hij had, toen hij nog goed kon zien. Het zou kunnen dat hij ook graag naar deze programma's kijkt, omdat deze zijn 'vroegere' identiteit helpen vast te houden. Door zijn visuele handicap is hij zijn baan kwijtgeraakt en zal hierdoor minder kunnen reizen en visueel minder kunnen ervaren. Televisieprogramma's die soortgelijke activiteiten laten zien, die hij tijdens zijn baan kon doen, kunnen voor hem als een soort klankbord fungeren van wie hij was en hoogstwaarschijnlijk wil blijven (Gauntlett & Hill, 1999).

Interesses kunnen ook geuit worden in het *soort* televisieprogramma. Zo geeft onderstaande geïnterviewde aan graag naar programma's te kijken waaraan zij zelf kan meedoen, zoals quiz- en spelprogramma's:

Ik vind het leuk om naar iets te kijken, waar je iets aan hebt en waar je zelf aan mee kan doen. Want bijvoorbeeld bij Lingo, dan zeggen ze de beginletter. Dat zeggen ze gelukkig en dan door middel van piepjes, kan je ook horen of de letter goed staat of niet. Want als een letter niet goed staat, dan is het piepje een ander geluid. Ja, dus dat meedoen vind ik wel heel erg leuk. (Vrouw, 55, blind)

Zij gaf aan dat dit haar het gevoel geeft iets 'te hebben' aan televisiekijken. Zij krijgt hierdoor een gevoel van voldoening en plezier, wat een positieve emotie op kan wekken. Televisie kan ook bij veel mensen een schuldgevoel teweeg brengen omdat er volgens sommigen iets beters te doen is en het als tijdverspilling wordt gezien, zeker wanneer de televisie overdag aanstaat (Gauntlett & Hill, 1999). Het meedoen met een televisieprogramma neemt deze schuldgevoelens weg, omdat het zo een nuttige en vooral ook een leuke activiteit is.

De persoonlijke interesse is voor mensen met een visuele handicap erg van belang. Wel of geen interesse hebben, is bepalend voor het aanzetten of aan laten staan van de televisie. Zo laten mensen zonder visuele handicap gerust programma's opstaan waar zij niet geïnteresseerd in zijn. Dit zal bij visueel gehandicapten niet snel gebeuren. Televisie blijft niet aanstaan als achtergrondgeluid, of om maar 'iets' te kijken. Televisiekijken is vaak een bewuste keuze die gestuurd wordt door de persoonlijke interesse:

Ik ben nu (door de visuele beperking) selectiever. Iets moet me echt boeien op televisie, wil ik gaan kijken. (Man, 50, zeer slechtziend)

Zo geeft de geïnterviewde ook aan dat hij vroeger wel naar van alles en nog wat keek, ook al was hij niet volledig geïnteresseerd in het programma of het onderwerp. Maar nu met zijn visuele handicap

is het toch lastiger om televisie te kijken. Een programma volgen waar geen (volledige) interesse in is, wordt dan als storend en vermoeiend ervaren en wordt daarom niet bekeken.

- *Tijdverdrijf*

Televisie kan een medium zijn om de tijd te verdrijven (Gauntlett & Hill, 1999). Onder de geïnterviewden kwam dit echter weinig voor. Door een enkeling is aangegeven dat televisie echt als tijdverdrijf werd gebruikt:

Nee ik vind het wel leuk. Het is ook een beetje tijdverdrijf hè. (Man, 29, slechthziend)

Of ook wel onder het eten haha. Of beetje na 8 uur als ik niks te doen heb 's avonds. (Vrouw, 25, blind)

Ook werd televisie als tijdverdrijf omschreven, wanneer er door omstandigheden, zoals ziekte en niet kunnen werken, weinig de deur wordt uitgegaan:

Ja, wat moet je anders doen haha?! Ik kan niet gaan sporten, je kan niet de deur uit. Of tenminste het wordt afgeraden. Nou en ja, dan heb je geen keus. (Man, 34, slechthziend)

Televisie wordt door visueel gehandicapten wel gebruikt als tijdverdrijf, maar het komt niet zo veel voor. Omdat televisiekijken toch niet even gemakkelijk is als voor een goedziende, worden bewuste keuzes gemaakt in wat er wordt gekeken. Het aanzetten van de televisie is over het algemeen een bewuste keuze en ook het uitzetten, wanneer iets niet meer interessant of niet te volgen is.

- *Dagelijkse activiteit*

Televisiekijken is voor de meeste geïnterviewden een dagelijkse activiteit. Televisiekijken is een vast onderdeel van de dag en daardoor ook een soort gewoonte. Zo zetten de meeste geïnterviewden de televisie 's avonds aan, rond of na het eten. Deze routine bestaat deels ook door de desbetreffende levensfase (Gauntlett & Hill, 1999). Alle geïnterviewde zitten in een levensfase waarin zij overdag een bezetting hebben in de vorm van (vrijwilligers)werk. Een enkeling zet 's ochtends de televisie aan, om het nieuws te zien. Vooral het nieuws kijken kan als dagelijkse activiteit worden gezien, iets wat 'erbij hoort':

Ja, maar volgens mij is dat ook wel gewoonte. Denk ik hoor. Want het is ook zo iets van net als je thuiskomt en je doet de koelkast open of zo haha. (Vrouw, 27, zeer slechthziend)

De geïnterviewde geeft aan dat het een vanzelfsprekende handeling is geworden. Het gebeurt op de automatische piloot, zonder erbij na te denken. Dit kan tot gevolg hebben dat er, onbewust, minder snel andere keuzes worden gemaakt dan televisiekijken:

We zijn vorige week op vakantie geweest. Een hele week zonder televisie. En eigenlijk is dat ook wel lekker. Want je doet van alles en nog wat, wat je normaal helemaal niet doet. Normaal als je klaar bent met eten, dan knipper je de televisie gauw aan en dan doe je niks meer. (Vrouw, 33, slechtziend)

Hoe onbewust de één de televisie aanzet, hoe bewust de ander dit doet:

Het is een dagelijkse activiteit. Jawel en daarom luisterde ik ook naar GTST omdat het op een vaste tijd is. Dan ben ik verplicht om als ik alleen thuis ben, daar naar te gaan kijken. (Man, 79, blind)

Programma's die op vaste tijdstippen komen, kunnen structuur of verplichtingen geven aan de dag. Net zoals werk of school de dag indelen (Gauntlett & Hill, 1999). Maar als er niet meer gewerkt wordt, zoals bij de geïnterviewde het geval is, kunnen televisieprogramma's houvast geven. Het kan daarom fijn zijn dat bepaalde programma's op vaste tijden komen. In dat opzicht is televisie een statisch medium. Wanneer je een specifiek programma wil zien, moet er rekening worden gehouden met het tijdstip waarop het programma wordt uitgezonden. Dit kan als vervelend worden ervaren, maar voor mensen, net zoals de geïnterviewde, is het juist fijn omdat de dag dan op een bepaalde manier ingedeeld kan worden.

- *(Gezellig) samen televisiekijken*

Je kunt alleen televisiekijken, maar ook met zijn tweeën of met een hele groep. Wanneer er met elkaar televisie wordt gekeken, kan dit het gevoel geven van een sociale activiteit, cohesie en gezelligheid (Gauntlett & Hill, 1999):

Jawel, we kijken wel eens als gezin samen televisie. Bijvoorbeeld de laatste tijd is op vrijdag X-factor, nou dat vinden we als gezin heel erg leuk om te kijken. Omdat de kwaliteit van de zangers zeg maar, best wel hoog is. Daar kan ik dan met plezier naar kijken, ja. (Man, 45, slechtziend)

Een bepaald programma kan ervoor zorgen dat het gezin sociaal actief is en met zijn allen hiernaar kijkt, wat een blij en gezellig gevoel teweeg kan brengen. Dit gevoel, wat kan ontstaan uit de sociale activiteit, kan belangrijk zijn in het dagelijks leven. Het versterkt wellicht de familiebanden en het gevoel van cohesie. Zo geeft de vrouw van onderstaande geïnterviewde aan dat zij de gezelligheid van het samen televisiekijken verkiest, boven de programma's die zij op dat moment wil zien:

Het is toch niet leuk als er altijd één boven moet zitten. Dat is toch niet gezellig. Als ik het echt heel graag wil zien dan neem ik het op. En anders is het jammer. Bijvoorbeeld die Engelse series, daar kijk ik dan niet naar. Nou ja, dan niet. Zal vast nog wel een keer herhaald worden. (Vrouw van Man, 55, zeer slechtzienend)

Affiniteit met televisie kan dus voortkomen uit het gevoel van 'gezelligheid' en 'plezier' wat als belangrijk wordt ervaren. Samen naar televisiekijken kan daardoor de voorkeur krijgen boven 'favoriete' programma's. Maar dit is niet altijd het geval. Vele geïnterviewden geven aan, dat wanneer de programma's hem of haar *echt* niet interesseren, zij wat anders gaan doen of in een andere kamer naar televisie gaan kijken. Dit geldt niet alleen voor de visueel gehandicapten; dit doen beide partners:

Meestal staat 9 van de 10 keer Goede Tijden Slechte Tijden op of iets dergelijks. Dus dan ga ik iets anders doen, of ik ben de hond aan het uitlaten. Of ik ben nog ergens anders mee bezig. Ik doe mijn eigen ding vaak en dan ga ik als dat op staat bijvoorbeeld, iets anders kijken via de computer. (Man, 45, slechtzienend)

Ja en als zij iets wil zien wat ik per se niet wil zien, dan ga ik naar boven en dan zet ik daar de tv aan. (Man, 55, zeer slechtzienend)

Persoonlijke interesse en programmavoorkeur spelen een belangrijke rol bij het wel of niet samen televisiekijken. Televisie vraagt hierdoor soms, van een van beide partijen, om concessie. Er zijn ook programma's waar beiden interesse in hebben. Mocht dit niet zo zijn, dan is het de vraag of één van beiden solidair is, of zijn eigen plan trekt.

- *Geestelijk fit blijven*

Televisie zou kunnen helpen om geestelijk fit te blijven (Eggermont & Vandebosch, 2002). Het lijkt erop dat de belangstelling en interesse in een bepaald programma afneemt en het meer gaat om het *kunnen* volgen en geestelijk bij te blijven. De meeste geïnterviewden zijn nog jong en rond de 50, waardoor het niet toepasselijk was om deze vraag aan hen te stellen. Deze geïnterviewde gaf aan, dat hij ook zeker om deze reden televisie kijkt:

M: Sommige mensen zeggen inderdaad dat ze televisiekijken om geestelijk fit te blijven. Is dat voor u ook een reden?

Ja. Dat is voor mij ook zeker een reden. (Man, 79, blind)

Geestelijk fit blijven is voor hem een belangrijke reden. Hij gaf aan naar Goede Tijden Slechte Tijden te kijken, niet omdat hij dit programma zo leuk en interessant vindt, maar omdat hij het *kan* volgen. De interesse is ondergeschikt geworden aan het gevoel iets te kunnen volgen. Op deze manier probeert hij onder andere geestelijk bij te blijven.

Subconclusie

Affiniteit met televisie kan uiteen lopen van maatschappelijk op de hoogte te willen zijn, tot geestelijk fit te blijven. Alle genoemde thema's, komen overeen met de redenen, die naar voren zijn gekomen uit het onderzoek van Gauntlett & Hill (1999). Visueel gehandicapten kijken ook dagelijks televisie en ervaren het ook als een maatschappelijk en sociaal medium. Hierin is geen verschil met mensen zonder visuele handicap. Wat bij visueel gehandicapten wel een grotere rol speelt om televisie te kijken, is de persoonlijke interesse. Zomaar naar 'iets' televisiekijken zal niet veel voorkomen.

7.2 Waarom *niet* televisiekijken?

Televisie heeft ook zijn nadelige kanten, waardoor de affiniteit kan afnemen. Er zijn redenen waarom televisie bewust niet wordt aangezet of waarom televisie als 'irritant' wordt ervaren. Mensen kunnen het statische, zoals de vaste tijdstippen van programma's en films, en de (vele) reclames die deze onderbreken, zo vervelend vinden dat er dan liever geen televisie wordt gekeken of naar andere media wordt uitgeweken. Hieronder zullen verschillende redenen worden besproken, waarom televisie bewust niet wordt aangezet of als laatste keus wordt beschouwd.

- *Ongeduldig*

Een van de redenen, waarom er geen televisie wordt gekeken, is dat de geïnterviewden aangaven hier te ongeduldig voor te zijn. Middenin een programma komt er reclame voorbij, het wachten op het vervolg van het programma wordt dan als vervelend ervaren, door hun ongeduld. Maar ook met series is de ongeduld groot:

*Eigenlijk kijk ik niet zo veel tv. Omdat alle series die ik wil zien, op de computer staan. Want ik ben nogal ongeduldig. Ik kan nou eenmaal niet als ik tv kijk, dat er ineens reclame komt. Dan weer pauze en dan moet je wéér wachten.
(Man, 34, slechtiend)*

Bij series is er vaak een week tussen de opeenvolgende afleveringen. Films duren een stuk langer door reclameblokken en ook programma's worden hierdoor vaak onderbroken. Reclames zijn in het algemeen een grote ergernis en zouden het liefst worden geschrapt (Peter, 2009). Deze irritaties en

het ongeduld kunnen vermeden worden door bijvoorbeeld op de computer de favoriete series te bekijken. Soms wordt ook de keuze gemaakt om dan helemaal geen televisie te kijken.

- *Sociale contacten*

Het hebben van sociale contacten kan invloed hebben op het wel of niet televisiekijken. Zo kan er afgesproken worden, om samen televisie te kijken. Maar het kan ook juist de reden zijn, waarom televisie niet wordt gekeken:

*Ik heb veel sociale contacten. Ja, dus er zijn avonden genoeg dat ik niet kijk.
(Man, 79, blind)*

Eggermont en VandeBosch (2002) geven aan dat bij ouderen sociale contacten weg kunnen vallen en dat televisie een vervanging zou kunnen zijn. De geïnterviewde heeft op zijn leeftijd, met zijn mobiliteit en ondanks zijn visuele handicap, nog voldoende sociale contacten. Televisie is voor hem daarom geen vervanging en zelfs ondergeschikt aan sociale contacten. Dit geldt ook voor andere geïnterviewden, die aangeven dat televisie ondergeschikt is aan andere bezigheden. Televisie wordt in dat geval niet aangezet:

Ja hij gaat ook vaak gewoon niet aan. Dan zit je bijvoorbeeld gezellig in de tuin met een paar mensen te kletsen. Er zijn vaak andere dingen die ik dan nog gezelliger vind. (...) Vroeger heb ik ook nooit hele avonden televisie gekeken. Ik had altijd wel andere dingen te doen. Met de computer werken of lezen. Met vriendinnen naar het strand, Scheveningen of winkelen en uitgaan. (Vrouw, 54, zeer slechthoort)

Televisiekijken kan leuk zijn, maar zodra er andere (belangrijkere) bezigheden zijn, verdwijnt televisie al snel naar de achtergrond.

- *Ongezellig in gezelschap*

Samen televisiekijken kan, zoals eerder naar voren is gekomen, als gezellig worden bestempeld, maar kan ook als storend worden ervaren:

Ik vind het meest storende, als je ergens op visite gaat en er een televisie aanstaat. Want je gaat er altijd naar zitten kijken. En dan heb je niet meer een gesprek met elkaar, maar dan ga je zitten blikken. Dat vind ik zonde. (Man, 45, slechthoort)

Televisiekijken kan enerzijds een gezellige en sociale activiteit zijn, terwijl het in een andere setting, zoals bijvoorbeeld bij iemand op visite zijn, eerder vervelend is. Meestal wordt er dan voor gekozen om de radio aan te zetten en blijft de televisie uit. De setting is dus bepalend of televisie als een gezellige sociale activiteit wordt ervaren, of als vervelend en storend.

- *Andere media*

Veel van de geïnterviewden houden van lezen, computeren en een aantal ook van naar de radio luisteren. Het gebruik van deze media kan een van de redenen zijn waarom geen televisie wordt gekeken en dan, net als bij sociale contacten, een ondergeschikte rol krijgt.

Boeken lezen doet slechts een enkeling met behulp van het brailleschrift, de meesten luisteren naar gesproken boeken. De techniek verandert hier ook steeds meer in. De gesproken boeken kunnen op een geheugenkaartje gezet worden. De boeken kunnen dan afgeluisterd worden op een klein en draagbaar apparaat, de milestone:

Nu lees ik liever gesproken boeken. Op mijn speciale apparaatje. Want daar hoef ik niet voor te gaan zitten. Ik lees meer dan 100 boeken per jaar. Maar daar ga ik niet voor op de bank zitten. En die klip ik dan aan mijn trui vast of mijn shirt, dat spelertje. Die leest mijn boek dan heel relaxed voor. Ik loop dan van beneden naar boven, naar de zolder. (Vrouw, 54, zeer slechtziend)

Wanneer de vraag werd gesteld of zij meer boeken lezen dan dat er televisie wordt gekeken, werd er bijna altijd volmondig ja gezegd. Sommigen geven aan te ongeduldig te zijn om voor televisie te gaan zitten, maar geven voornamelijk ook de reden, dat je je bij boeken helemaal kunt inleven. Het inleven kan bepaalde, media-afgeleide, emoties opwekken (Bartsch et al., 2006). Voor visueel gehandicapten zullen deze emoties wellicht eerder gevonden worden door het lezen of luisteren van boeken, omdat zij dan geen informatie missen. Met televisiekijken missen zij soms kleine details waardoor de media-ervaring anders kan zijn en een volledige inleving uit kan blijven.

Computeren en dan vooral e-mailen, is voor mensen met een visuele handicap erg belangrijk. Het is *het* communicatiemiddel onder blinden en slechtzienden en hier besteden zij dan ook veel tijd aan:

Nou e-mailen vind ik heel erg leuk. (Vrouw, 33, slechtziend)

Internet, ja hoofdzakelijk e-mails, informatie opzoeken. (Man, 50, zeer slechtziend)

Maar ook skypen, msn-en, social media en informatie opzoeken die aansluit bij persoonlijke interesses zijn bezigheden die worden uitgevoerd op de computer. Ook kranten en tijdschriften kunnen online gelezen en beluisterd worden. De computer biedt vele opties voor mensen met een visuele handicap, waardoor televisie soms niet wordt aangezet.

Het grootste vooroordeel dat mensen over visueel gehandicapten en mediagebruik hebben, is dat zij allemaal radio luisteren en geen andere media gebruiken. Radio wordt ook geluisterd en is voor sommige visueel gehandicapten het meest belangrijke medium, maar dit is geen standaard voor iedere visueel gehandicapte:

Nou ik weet wel vroeger bij mij thuis, dan stond altijd de radio aan overdag. Ik heb het minder. Maar in bepaalde situaties als het rustig is, dan zet ik gewoon muziek aan. Niet zo snel de radio. Dus zoek ik uit mijn eigen repertoire, qua muziek, zeg maar. (Man, 45, slechtziend)

Allereerst omdat ik geen radio heb. Dat is ook wel handig. Maar ik denk ook al zou ik een radio hebben dan zou ik het denk ik nog niet gebruiken. (Man, 29, slechtziend)

Het vooroordeel dat radio voor visueel gehandicapten het voornaamste medium is, gaat dus niet op. Maar radio wordt wel degelijk door een groot aantal geïnterviewden gebruikt. Zij geven dan ook aan, dat zij de radio niet zouden willen missen en dat televisie na radio komt op het lijstje van voorkeuren. Televisie krijgt dan wederom een ondergeschikte rol:

Ja, radio is voor ons onmisbaar. Dat is nummer 1. Die zouden we niet kunnen missen, nee. Wij zijn dol op muziek, alle twee. Dus dat zouden we echt heel erg vinden. En sport, hè, voetballen. Ja, dat luisteren we eigenlijk ook weer via de radio. (Vrouw, 55, blind)

Televisie kan ondergeschikt zijn aan andere media. Maar vaak geven de geïnterviewden aan, dat zij van beide media gebruik maken. Als zij heel de dag de radio al hebben aanstaan, willen zij 's avonds wel een keer iets anders horen:

Het is een EN hè. Dus ja, je zit niet heel de dag achter de computer en je hebt ook geen zin om heel de dag met een koptelefoon op te zitten. Het is bij mij een EN-situatie. En dan, de radio is vaak wel overlappend met televisie. Zelfde onderwerpen. (Man, 55, zeer slechtziend)

Mediagebruik bestaat meestal uit verschillende soorten media. Alle media hebben hun eigen faciliteiten, daardoor kunnen zij voor verschillende doeleinden worden gebruikt. Voor bepaalde doeleinden kunnen dezelfde media voldoen, waardoor er een rangschikking kan plaats vinden omdat

er een keuze moet worden gemaakt. Maar vaak is er ook sprake van overlapping en zullen verschillende media elkaar aanvullen, zoals radio en televisie op het gebied van actualiteit.

- *Geen interesse/niet te volgen*

Een van de belangrijkste redenen die de geïnterviewden geven om geen televisie te kijken, is het niet geïnteresseerd zijn in een programma. Ook het niet kunnen volgen van een programma, wat soms samenvalt met niet geïnteresseerd zijn, is een reden om televisie uit te zetten:

Nou ja, dan zijn er programma's met nieuws en weet ik wat. En dan zap ik wat, en dan kijk ik wat er is. Als het me interesseert ga ik kijken, en zo niet dan hou ik ermee op. Ik kan ook niet alles volgen. (Man, 79, blind)

Het niet kunnen volgen van een programma en niet geïnteresseerd zijn, heeft voor mensen met een visuele handicap waarschijnlijk een grote samenhang. Allereerst, wat bij het thema 'persoonlijke interesse' al naar voren kwam, is de mate van interesse erg belangrijk in de keuze of een bepaald programma wordt gekeken. Wanneer er interesse is, maar het programma niet gevolgd kan worden zal de televisie ook uitgezet worden. Denk bijvoorbeeld aan een Chinese film die Nederlands wordt ondertiteld. Veel visueel gehandicapten zullen dit niet kunnen volgen. Het gedeeltelijk samenvallen van interesse en het kunnen volgen is dus erg groot.

Subconclusie

Mensen zonder visuele handicap ervaren televisie op dezelfde momenten als vervelend als mensen zonder visuele handicap. Wanneer je op visite bent, worden de sociale kanten die televisie teweeg kan brengen, als storend ervaren. Daarbij is televisie een statisch medium en is daardoor soms ondergeschikt aan andere media. Boeken lezen of luisteren is een belangrijke reden om geen televisie te kijken. Wel geven de geïnterviewden aan dat het mediagebruik meestal variërend is. De verschillende media hebben voor- en nadelen, maar sluiten daardoor juist op elkaar aan.

Een televisieprogramma niet kunnen volgen of er niet in geïnteresseerd zijn, is voor visueel gehandicapten een van de belangrijkste redenen om geen televisie te kijken. Dit is een verschil met mensen zonder visuele handicap. Wanneer alle televisieprogramma's zonder enige moeite of obstakels bekeken kunnen worden, is interesse ook een sturende factor, maar het belang ervan zal minder zijn. Mensen zonder visuele handicap kijken eerder en vaker naar programma's die 'wel leuk' zijn of 'omdat er niks anders op televisie is'.

Hoofdstuk 8. Televisie‘kijken’

Duidelijk is geworden, dat mensen met een visuele handicap wel degelijk affiniteit hebben met televisie. Over het algemeen komen de redenen om de televisie wel of niet aan te zetten overeen met die van mensen zonder visuele handicap. Toch krijgt het televisiekijken zelf, vaak een andere invulling. Visueel gehandicapten doen meer aan televisie‘luisteren’, maar spreken wel van televisie‘kijken’. In de praktijk is het ‘kijken’ echter niet altijd even eenvoudig of zelfs onmogelijk en kan de visuele handicap een belemmering zijn voor televisiekijken.

- *Visuele handicap*

Een belangrijke factor die meespeelt in de programmakeuzes, is de ernst van de visuele handicap. De hoeveelheid die iemand (niet) kan zien is in veel gevallen bepalend voor de programma’s die worden gekeken. De geïnterviewden, die zeer slechtziend of blind zijn, kijken voornamelijk Nederlandse televisie. Zij geven aan wel Engels te kunnen spreken, maar op televisie gaat het vaak te snel, waardoor er te veel wordt gemist en het programma daardoor niet gevolgd kan worden. Zo vertelt de geïnterviewde, na de vraag of zij veel naar dezelfde programma’s kijkt, het volgende:

Ik denk het wel. Want ik noemde het net zo op en dan denk ik van, zijn toch wel heel veel Nederlandstalige programma’s of praatprogramma’s. Ik kijk inderdaad ook wel eens naar Pauw & Witteman of... Ja het is wel allemaal Nederlands. Want ik weet niet of ik dat andere minder goed volg, of dat ik dat minder leuk vind. Ik vind in het algemeen de publieke omroep wel leuker, tenminste vind ik leuker of interessantere programma’s dan de commerciële over het algemeen. Ja, maar ik weet nou niet wat, wat nou kip of het ei is. Dat is op zich wel interessant ja. Ik denk dat ik wel meer, dat ik wel meer Engelse dingen zou kijken of volgen als ik het beter zou volgen. Dat heeft dan misschien niet eens zo zeer te maken met de taal, maar ook dat je niet ziet wat er gebeurt. Ik had bijvoorbeeld een vriendin die keek heel vaak naar Friends of naar dat soort series. Ik denk dat ik dat soort series dan wel meer zou kijken, zeg maar. (Vrouw, 27, zeer slechtziend)

Ondanks het beheersen van de Engelse taal, is het missen van het televisiebeeld bij Engelstalige programma’s meer storend dan bij Nederlandstalige programma’s. Om de Engelse conversaties zonder beeld te volgen, is lastiger dan het Nederlands. Als een aantal woorden niet worden verstaan of begrepen, kan de draad van het verhaal worden kwijtgeraakt. De draad kwijtraken is voor visueel gehandicapten een reden om niet (meer) naar een programma te kijken, omdat het erg frustrerend

is. Dit soort programma's worden daarom vermeden of uitgezet. Bewust wordt er naar programma's gekeken die wel te volgen zijn:

Heel lang geleden, heb ik eens een tijdje naar Goede Tijden Slechte Tijden gekeken. Maar dat kan ik volgen omdat ik die mensen ken. Dus daar kijk ik wel naar. En het interesseert me niks eigenlijk, het hele programma niet. Maar omdat ik het kon volgen, heb ik het lang gevolgd. (Man, 79, blind)

De programmakeuze is dus niet alleen afhankelijk van de interesses van iemand, maar ook van de visuele handicap. Het is moeilijk om te zeggen of de interesses gevormd worden door de visuele handicap, of dat deze interesses bij iemand horen. Waarschijnlijk is het een combinatie van beide. Geïnterviewden, die wel de ondertiteling kunnen zien op televisie, kijken ook anderstalige programma's. Dit geldt bijvoorbeeld voor de geïnterviewden die retinitis pigmentosa (kokervisie) hebben. Een geïnterviewde met retinitis pigmentosa omschreef zijn zicht als volgt:

Je hebt ongetwijfeld wel eens een keer een verrekijker gemaakt met van die kokerrolletjes, wc-rolletjes. Nou als je daar doorheen kijkt, dan zie je zeg maar vrij centrisc. Alleen het gezichtveld. Nou, zo moet je het ongeveer vergelijken. Alsof je door een gaatje heen kijkt, zeg maar. (Man, 45, slechtiend).

Wanneer de gezichtscherpte nog goed is, kan iemand met een kokervisie televisiekijken en eventueel ook de ondertiteling lezen:

Ondertiteling, ja ik ga gewoon met mijn snufferd er bovenop zitten. (Man, 29, slechtiend).

De programmakeuze kan hierdoor worden verbreed naar anderstalige programma's:

Nee, als het Engelstalig is dat maakt mij helemaal niet uit. Ik vind het wel handig als er ondertiteling bij is hoor. Ben wel wat lui, dus dan is het wat gemakkelijker te volgen vind ik (Man, 29, slechtiend).

De visuele handicap speelt dus een grote rol in het kijkgedrag en de programmakeuzes die worden gemaakt. Zo kan de oogandoening de duur van televisiekijken bepalen. Het is voor sommige geïnterviewden namelijk een inspannende activiteit. Maar ook de programmakeuzes kunnen 'beperkt' worden tot Nederlandstalige programma's, wanneer er door de visuele handicap vrijwel niets gezien kan worden.

- *Verandering in kijkgedrag*

Niet alleen de ernst van de visuele handicap, maar ook het moment waarop deze ontstaan is heeft invloed op het kijkgedrag:

Ja ik heb altijd graag naar televisie gekeken en nog steeds. Ik baal ervan dat je dingen niet meer kan zien. Hè zo'n film als de matrix bijvoorbeeld, dat is schitterend, maar dat gaat zo snel. Omdat je slecht ziet krijg je niet op tijd de informatie en dan mis je zo veel van die film. (Man, 50, zeer slechtziend)

Iemand die vanaf zijn geboorte te maken heeft met een oogaandoening, past daar haar of zijn kijkgedrag (onbewust) op aan. Een geïnterviewde die vanaf haar geboorte al zeer slechtziend is, gaf ook aan niet te weten wat zij 'mist', omdat zij het met niets kan vergelijken. Een ander verhaal is het wanneer een visuele handicap op latere leeftijd is ontstaan. Het kijkgedrag kan voorheen anders zijn geweest, en zou belemmeringen kunnen ondervinden van de handicap:

Ja eigenlijk toch wel alles. Het hele pakket, wat er ook langs kwam. Niet dat ik alles keek, maar er was niet een bepaald soort programma's wat ik niet wilde zien. (Vrouw, 54, zeer slechtziend)

Bovenstaand citaat laat zien dat voorheen het 'hele pakket' op televisie wel werd gekeken. Het heen en weer zappen tussen zenders, stoppen bij iets wat aanspreekt of er uitspringt. Ook dan zijn er uiteraard interesses die meespelen, maar er was geen sprake van bepaalde programma's die sowieso niet werden bekeken. De visuele handicap heeft hier verandering in gebracht. Er kan niet worden gesteld dat programma's niet leuk (meer) zijn, maar televisiekijken met een visuele handicap is toch anders. Een programma moet heel leuk moet zijn om er werkelijk voor te gaan zitten. Dat is een groot verschil en een belemmering die de visuele handicap met zich meebrengt. Moeilijk is hier echter te bepalen, of het kijkgedrag alleen is veranderd door de visuele handicap. Onbewust kan ook het ouder worden invloed hebben op de programmakeuze (Mares & Sun, 2010). Was er op jongere leeftijd meer interesse voor actie en komedie, zo kan nu de interesse groter zijn voor informatieve programma's (Mares & Sun, 2010). De visuele handicap en de verschuiving van interesse zullen elkaar waarschijnlijk deels overlappen, maar dit is moeilijk te constateren.

Buitenlandstalige programma's kunnen voor iemand met een visuele handicap, zoals blindheid, lastig te volgen zijn. Beheersen van buitenlandse talen is dan een vereiste. Het kan zijn dat bepaalde programma's die voorheen nog wel werden bekeken, door de visuele handicap nu niet meer worden gekeken:

Buitenlandse programma's hebben we eigenlijk nooit meer aan. Dus de Engelse films en dat soort dingen, kan ik niet volgen. Vroeger keken we altijd naar zulke programma's als CSI en zo, ja en dat gaat gewoon niet meer, want dat is niet te volgen, niet te zien. (Man, 55, zeer slechthoort)

Het kijkgedrag kan dus worden beïnvloed door de visuele handicap. Het is een verschil wanneer iemand vanaf zijn geboorte een visuele handicap heeft, of pas op latere leeftijd. Visueel gehandicapten die dit vanaf de geboorte al hebben, hebben zich (onbewust) aangepast. Hierdoor is het niet goed vast te stellen of zij bepaalde programma's kijken vanuit hun persoonlijke interesses, of dat ze min of meer gestuurd zijn door hun visuele handicap. Visueel gehandicapten die op latere leeftijd ermee in aanraking zijn gekomen, hebben wel degelijk aanpassingen in het kijkgedrag moeten maken door hun oogaandoening. Maar ook daar zouden andere factoren zoals leeftijd en gezinssituatie mee kunnen spelen, maar dit is moeilijk om aan te tonen.

- *(On)gezellig samen televisiekijken*

Ook het samen televisiekijken kan een andere invulling krijgen door een visuele handicap. Zo zitten mensen die goed kunnen zien vaak naast elkaar wanneer zij televisiekijken. Ook met grotere groepen zit men meestal bij elkaar. Visueel gehandicapten moeten meestal enige aanpassingen maken om 'iets' te kunnen zien of het beter te kunnen volgen. Sommigen zitten erg dicht voor het televisiescherm:

Ja we kijken samen televisie, dan zit hij daar en ik daar [Wijst stoel aan, die letterlijk voor/tegen de televisie staat]. Haha het is niet echt romantisch. Maar wij kijken nooit samen romantisch op de bank televisie. We hebben er weleens aan gedacht om de bank helemaal naar voren te zetten, maar dat is ook zo iets haha. (Vrouw, 33, slechthoort)

Het 'gezellig' samen televisiekijken, krijgt hierdoor toch een andere dimensie:

Het is wel minder geworden. Dat heeft ermee te maken omdat je slechthoort bent, zit je al bovenop de televisie. Als je de opstelling ziet, mijn vrouw zit nou ligt daar haha, en ik zit dan in het hoekje voor de televisie. Dus ze kijkt sowieso altijd tegen die kop van mij aan. Daar zal ze ook niet altijd blij mee zijn haha. Dat is vooral met programma's waar ik mee moet kijken. Ja praatprogramma's, dan kan je gewoon achterover hangen.(...) Nou het maakt het niet ongezellig hoor haha. Maar het is toch anders ja. (Man, 50, zeer slechthoort)

De setting van gezellig samen op de bank zitten, krijgt een hele andere invulling wanneer je als slechthoortende zo dicht mogelijk voor de televisie moet zitten om nog iets te kunnen zien. Toch gebeurt

dit wel, wat aan kan geven dat het gevoel van samen televisiekijken belangrijk is. Voor zeer slechtzienenden en blinden geldt het tegenovergestelde. Zij kunnen vrijwel niks van het beeld zien en moeten het puur van het geluid hebben. Zij zitten wel naast de partner of tussen de groep. Zij 'kijken' naast elkaar televisie, maar ook in deze opstelling krijgt samen televisiekijken toch een andere betekenis. De zeer slechtzienende en blinde zien vrijwel niks, verwerken de informatie op gehoor, maar zitten wel in de 'televisie houding'.

Naast het 'gezellig' samen televisiekijken, kan samen kijken ook nog een andere functie hebben. Namelijk dat de partner, of degene/groep waarmee televisie wordt gekeken, helpt wanneer dit nodig is. Wanneer een klein detail wordt gemist of wanneer er een moment niet wordt gesproken, maar alleen met beeld wordt gewerkt, is het moeilijk om de juiste informatie te krijgen. Denk bijvoorbeeld aan een serie die op het eind afsluit met dreigende muziek en een angstige blik. Wanneer je die angstige blik niet ziet, kan het moeilijk zijn de rest van het verhaal te begrijpen. Partner of andere televisiekijker(s) wordt dan om uitleg gevraagd, of zij vertellen uit zichzelf wat er gebeurde. Zo vertelt een geïnterviewde hoe dit ging bij het kijken van het Nederlandse programma Boer Zoekt Vrouw, wat zij met een groep vrienden keek:

Op een gegeven moment als je het vaak kijkt, herken je die stemmen wel. In het begin is het wel lastig. Maar ik denk dat ze elke keer hebben gezegd wie het dan is of zo. Want toen ik met een vriendin keek, deed ze dat sowieso wel. Ja en iedereen geeft zoveel commentaar tussendoor, dat je dat dan vanzelf wel merkt. (Vrouw, 25, blind)

Al kijkend wordt er met een groep vaak tussendoor gepraat of commentaar gegeven, waardoor informatie wordt opgepikt over wie of wat er op de televisie te zien is. Wanneer er met de partner of iemand anders wordt gekeken, geeft deze vaak extra informatie of een kleine samenvatting. Dit is fijn, maar ook hier spelen de persoonlijke interesses een belangrijke rol. Er wordt samen televisie gekeken, wanneer beiden het programma interessant vinden of één partij solidair is. Maar solidariteit wordt niet altijd als even fijn ervaren:

Want dat is natuurlijk ook nog iets, dat kan dan natuurlijk alleen bij dingen die je allebei leuk vindt om te zien. Misschien dat er mensen zijn die het doen hoor of partners. Maar ik vind het ook niet prettig om te zeggen kijk maar mee naar iets wat je niet leuk vindt, omdat ik het niet volg. Misschien dat hij het wel zou doen, maar dat vind ik dan gewoon niet fijn. (Vrouw, 27, zeer slechtzienend)

Het vragen om mee te kijken naar een programma om extra informatie te verschaffen, maar waar de ander niet in is geïnteresseerd, wordt als vervelend ervaren. Het geeft misschien een schuldgevoel om dit van de ander te vragen en daarom wordt eerder de keuze gemaakt het programma niet te

kijken of niet volledig te begrijpen. In die zin kunnen visueel gehandicapten ‘afhankelijk’ zijn van de partner of andere televisiekijkers, wat een belemmering is voor televisiekijken.

- *Niet te volgen*

Door de visuele handicap kan het lastig zijn om programma’s goed en volledig te volgen en te begrijpen. De programmakeuze wordt daardoor enigszins beperkt. Vooral buitenlandse programma’s zijn vaak lastiger te volgen:

Als het allemaal in het Engels is zeg maar, kan ik het wel een beetje verstaan maar omdat ik dan de beelden ook niet zie mis ik te veel en dan vind ik het niet leuk. Ja en je kan natuurlijk van te voren kijken wat er komt. Maar dat doe ik dan niet en als je dan de tv aanzet en ik heb geen idee wat het is, dan denk ik nou ja laat maar zitten. (Vrouw, 25, blind)

Vaak moeten programma’s puur op geluid worden gevolgd, wat concentratie en inspanning vraagt om zonder beeld toch een samenhangend verhaal te creëren. Maar ook wanneer er nog iets gezien kan worden, moet er vaak dicht voor de televisie worden gezeten. Om nog iets van het beeld te kunnen zien moet er gefocust worden, waardoor het niet ‘relaxed’ televisiekijken is. Het kan een zeer inspannende activiteit zijn. Soms wordt dan de keuze gemaakt de televisie niet aan te zetten, omdat hier geen energie of zin voor is:

Dat klinkt heel gek, maar soms zeg ik: ik heb eigenlijk niet zo zin om een film te kijken. Ik heb er geen energie voor. Ik kan het niet nu opbrengen om mijn best te gaan doen om het helemaal te volgen. Het kost toch inspanning, je moet je concentreren op de stem, op de personages, op het verhaal, op wat er gebeurt. Ja soms werkt het heel frustrerend als je het niet volgt. Dan kan je natuurlijk tussendoor even stop zetten met de vraag van wat gebeurde er? Maar ik heb daar niet altijd zin in. (Vrouw, 27, zeer slechthoort)

Televisiekijken voor visueel gehandicapten vereist meer inspanning dan voor mensen zonder visuele handicap. Televisie is in het algemeen een ‘lean backward’ medium. Dit houdt in dat er, behalve aanzetten, niks gedaan hoeft te worden om content te verkrijgen en de gebruiker redelijk passief kan zijn (Jansz, 2005). Bij ‘lean forward’ media, zoals de computer, is er input van de gebruiker nodig. Wanneer er op de computer geen files worden aangeklikt of opdrachten worden gegeven, zal er niks gebeuren en zal er geen content worden gegenereerd. De gebruiker moet dus actief zijn (Jansz, 2005). Voor visueel gehandicapten is televisie eerder een ‘lean forward’ medium, omdat zij actief moeten kijken om geen belangrijke informatie te missen. Daardoor is ‘ontspannen’ televisiekijken niet altijd aan de orde.

- *Buitenlandse programma's*

Omdat buitenlandse programma's moeilijker te volgen zijn, wordt de keuze in het programma-aanbod beperkt en zullen Nederlandse programma's eerder worden gekozen:

Ja je zit gauw op de Nederlandse zenders. Ik kijk niet naar de BBC. Ik luister wel eens naar de Discovery Channel. Dat wil ik nog wel eens opzetten. Ik kan ook wel redelijk Engels. Maar je hebt programma's, daar heb je technisch Engels. Dat heb ik niet gehad. Dus dan wordt het wel moeilijker. (Man, 50, zeer slechthoort)

Maar ook bij Nederlandse programma's is het niet altijd even makkelijk om het goed te volgen. In het citaat hieronder wordt gesproken van binnensmonds praten, maar ook meerdere verhaallijnen of personen in een programma kunnen televisiekijken voor mensen met een visuele handicap lastig maken:

Ik moet eerlijk zeggen dat ik het Nederlands ook niet altijd kan volgen hoor. Want er zijn mensen die allemaal zo binnensmonds (binnensmonds) praten, dat ik het ook helemaal niet versta. Dan is het toch prettig wanneer je iets ziet, want dat is toch anders. (Man, 79, blind)

Als het allemaal in het Engels is zeg maar, ik kan het wel een beetje verstaan maar omdat ik dan de beelden ook niet zie. Dan mis ik te veel en dan vind ik het niet leuk. (Vrouw, 25, blind)

Subconclusie

Het kijken van bepaalde programma's kan wat zeggen over de interesses van iemand en de redenen waarom er televisie wordt gekeken. Gebleken is echter, dat deze interesses en redenen beïnvloed kunnen worden, door de mate van de oogaandoening. Er wordt inderdaad door alle geïnterviewden gesproken over 'televisiekijken', maar voor sommigen is het in de praktijk toch echt 'televisieluisteren', waardoor het kijkgedrag wellicht anders is dan wanneer deze persoon wat zou kunnen zien. Het verschilt al bij mensen met een visuele handicap onderling. Sommigen (bijvoorbeeld met een kokervisie) kunnen de keuze maken anderstalige programma's te 'kijken'. Het blijft daarom onduidelijk of iemand bepaalde programma's kijkt uit de eigen interesse of dat de visuele handicap bepalend is en de interesse heeft 'gevormd'.

Hoofdstuk 9. De rol van televisie

Televisie is een relatief oud medium en er wordt al sinds de opkomst van de nieuwe media, zoals het internet, gesuggereerd dat televisie zal verdwijnen omdat het niet snel genoeg is en je moet ‘wachten’ wanneer je iets wil zien. Desondanks is televisie nog steeds een veel bekeken medium en ook mensen met een visuele handicap kijken dagelijks televisie. Wat maakt televisie dan zo anders? Er kan gezegd worden dat andere media zoals radio en computer veel handiger en dynamischer zijn dan televisie. Maar toch blijft televisie gekeken worden. Wat maakt televisie dan zo leuk, interessant en belangrijk? Wat is het, waardoor ook mensen met een visuele handicap, die er soms veel meer voor moeten doen, toch televisiekijken? In dit hoofdstuk zal aan de hand van onderstaande thema's de rol van televisie in het leven van mensen met een visuele handicap worden besproken.

- *Belang van televisie*

Om er achter te komen wat voor rol televisie speelt in het dagelijks leven van mensen met een visuele handicap, is gevraagd wat zij ervan zouden vinden als er geen televisie zou zijn. Hier werd verschillend op gereageerd. Vaak werd er meteen iets gezegd in de trant van ‘niet erg’:

Ja maar dat zijn programma's die ik wel zou kunnen missen. Je hebt het nu, dus je kijkt. Maar ik zou niet zeggen, dat zou ik missen. Want het gebeurt ook wel eens avonden, dat we hem bijvoorbeeld helemaal niet aan hebben. (Vrouw, 55, blind)

Ik denk niet dat ik daar nou echt heel veel moeite mee zou hebben eigenlijk. Het is wel leuk, ik vind het heel leuk dat het er is. Gewoon, dat je het hebt. Maar ik denk dat ik het lastiger zou vinden of vervelender als ik geen internet zou hebben haha. Dus als ik dan moet kiezen. Dan gaat toch de tv eruit als eerste. (Vrouw, 27, zeer slechtziend)

Deze twee citaten zijn een voorbeeld van de vele soortgelijke reacties. Het is opvallend dat televisie allerlei functies vervult, maar als televisie er niet zou zijn, zou dit niet erg zijn. Maar waarom niet? Is televisie dan toch niet zo belangrijk? Wordt er dan niet dagelijks televisie gekeken? Zijn er andere factoren die een rol spelen waarom televisie niet gemist zou worden, zoals andere media die als vervanging zouden kunnen dienen?

Het kan elkaar ook niet vervangen denk ik. Je moet wel heel oplettend zijn met tv kijken. Je moet geluiden kunnen interpreteren. Eigenlijk net zoals je op straat loopt. Je moet uit zoveel mogelijk dingen informatie zien te halen om

een compleet beeld te maken. Ik denk misschien dat dat het ook wel is, dat tv meer aansluit bij de dagelijkse werkelijkheid. (Vrouw, 27, zeer slechtiend)

Als je geen televisie hebt, lijkt mij wel heel raar trouwens. Ja je zou het wel missen, dat denk ik wel. Maar je gaat dan andere dingen doen. Boek lezen, wandelen. Nee, maar je zal het wel missen dat denk ik wel. Op den duur zal je het missen. (Vrouw, 33, slechtiend)

Echt van vervanging door andere media kan niet gesproken worden. De media zoals radio, computer, boek en televisie, zijn te verschillend van elkaar. Ze kunnen elkaar aanvullen of andere mogelijkheden en ervaringen bieden, maar vervanging is niet het juiste woord. In bovenstaand citaat wordt bijvoorbeeld beschreven, dat televisie een medium is, dat meer aansluit bij de dagelijkse werkelijkheid. Als voorbeeld werd gegeven dat radio statisch is en zich voornamelijk in de studio afspeelt, terwijl de opnames van televisie zich vaak op allerlei locaties bevinden. Televisie is daardoor dynamischer en vindt daardoor meer aansluiting bij de dagelijkse werkelijkheid, wat kennelijk een belangrijke reden is om naar televisie te kijken.

Ook wordt aangegeven dat wanneer er geen televisie is, er wel andere activiteiten of andere media gebruikt zullen worden. Maar toch zal op den duur televisie wel gemist worden. Waarschijnlijk heeft het ermee te maken, dat televisie een aparte content heeft. Zo geeft een geïnterviewde aan dat televisieprogramma's niet zomaar op de radio uitgezonden zouden kunnen worden:

Ja noem eens een willekeurig tv programma. Als je dat op de radio zou uitzenden is dat toch... Moet er veel meer bij beschreven worden. (Vrouw, 27, zeer slechtiend)

In eerste instantie is de reactie, dat televisie niet gemist zal worden. Maar vaak wordt deze reactie bijgesteld, televisie zal toch wel gemist worden. Andere media kunnen wel aspecten vervangen, zoals informatie- en amusementverschaffing, maar de manier waarop deze inhoud ervaren wordt, zal dan anders zijn. Zo gaf de geïnterviewde bijvoorbeeld aan zich niet voor te kunnen stellen, de serie Goede Tijden Slechte Tijden op de radio te volgen. Zij vertelde dat een serie dan meer een hoorspel wordt, dat dit minder realistisch en dus minder leuk is, om te volgen.

De verschillende mediavormen zoals radio, computer, boeken en televisie, hebben vaak overlappende onderwerpen, maar de manier waarop deze inhoud verschaft kan worden, is per medium anders. Zo vragen de computer en een boek om een actieve houding van de gebruiker, omdat er anders niks met de informatie gebeurt, terwijl voor radio en televisie de passieve gebruiker alleen hoeft te kijken of te luisteren. Televisie is daardoor een belangrijk medium, wanneer er grote en belangrijke maatschappelijke kwesties zijn. Het medium is toegankelijk en makkelijk in gebruik en

vaak is er ruimte om onderwerpen uitgebreid te bespreken en uit te zenden. Zo geeft onderstaand citaat aan dat voor belangrijke en bijzondere gebeurtenissen televisie wordt aangezet:

Ja, eigenlijk liever op de radio, want dat is makkelijker. Maar ik kijk het wel op de televisie, als er iets bijzonders is. Een Koninginnedag of nou ja noem Bevrijdingsdag of iets bijzonders ja, dan zet ik hem wel aan. (Man, 79, blind)

Belangrijke gebeurtenissen, zoals een Koninklijke trouwerij of de Dodenherdenking worden vaak uitgebreid op televisie uitgezonden. Televisie krijgt hierdoor ook een rol in de maatschappij, omdat het mensen op de hoogte houdt van deze gebeurtenissen.

De meeste geïnterviewden geven aan, dat zij televisie wel kunnen missen en de tijd met andere dingen zullen invullen. Na nog wat vragen over het missen van televisie, komt er toch naar voren dat televisie wel belangrijk is en toch gemist zou worden, maar dat het geen ramp zou zijn zonder te moeten. Het komt er op neer dat televisie gemist *kan* worden, maar *liever* niet:

Nou laat ik het zo zeggen, als de televisie er niet was, dan zou ik niet altijd weten wat er gebeurde in de wereld. Want het is ook niet zo dat ik frequent achter de computer zit om even te kijken wat er gebeurd is. Ik vind televisie wel handig hoor. (Man, 29, slechthoort)

Ik zou dat niet leuk vinden. Maar als ik het zou moeten zeggen op de schaal van 1 tot 10 en 10 is heel erg, dan zit ik ongeveer op 5 of 6. Ik bedoel mijn wereld zou er niet door vergaan. Want dan luister ik gewoon naar de radio. Zijn natuurlijk wel hele andere programma's. (...) Ja misschien toch wel jammer. Als hij kapot gaat, zou ik toch niet zeggen ik hoef geen nieuwe meer. (Vrouw, 54, zeer slechthoort)

Ik zou het denk ik niet heel erg vinden. Ik had eerst geen tv toen ik hier kwam wonen, maar ik heb toen wel speciaal een tv gekocht. Dus ja, in die zin zou ik het wel missen denk ik. Maar niet heel extreem of zo. (Vrouw, 25, blind)

- *Televisie als maatschappelijk gespreksonderwerp*

Het op de hoogte zijn van allerlei actuele maatschappelijke kwesties heeft ook nog een andere functie. De onderwerpen dienen namelijk vaak als gespreksonderwerp. Thuis, op het werk, verjaardagen of op de vereniging. Overigens dienen niet alleen belangrijke en ernstige gebeurtenissen als gespreksonderwerp. Luchtige, maar voor sommige mensen toch erg belangrijk, onderwerpen als voetbal en andere sporten zijn ook veel voorkomende gespreksonderwerpen:

Voetbal kijk ik ook meer als gespreksonderwerp. Omdat mijn zoon en dochter op voetbal zitten, vind ik het wel leuk om te zien. En op de zaak zijn een aantal Feijenoordfans en Ajaxfans, dus het is altijd wel leuk om elkaar een beetje te stangen en op de hoogte te blijven. Een beetje de laatste dingetjes te bespreken. (Man, 45, slechtzind)

Naast luchtige en culturele onderwerpen zijn maatschappelijke kwesties vaak onderwerp van gesprek:

Bijvoorbeeld met mijn vrienden, die zie ik er 1 per week 's avonds, gaan we een biertje drinken. Dus dan komen er ook vaak onderwerpen van de tv. Of zeg maar algemeen maatschappelijk onderwerpen van tv, of uit de krant, die komen dan voorbij. (Man, 55, zeer slechtzind)

Televisie vervult hiermee een belangrijke functie, het geeft namelijk stof voor maatschappelijk debat. De gesprekken onderling over actuele kwesties zorgen ervoor dat meningen worden gevormd en er discussies ontstaan:

Ja soms praten we erover. Dat is dan meestal gerelateerd aan actualiteit, denk ik. Ja het is toch meestal wel iets van het journaal, iets wat in het nieuws is. Of iemand bij De Wereld Draait Door bijvoorbeeld. Maar dat is eigenlijk ook wel iets van nieuws, dus daar heeft het eigenlijk altijd wel mee te maken ja. (Vrouw, 33, slechtzind)

Actualiteiten zijn dus vaak onderwerp van gesprek en mede door televisie kunnen deze gesprekken plaatsvinden. Meningen vormen over en op de hoogte zijn van maatschappelijke en politieke kwesties, zijn belangrijk in het leven. Informatie en kennis zijn belangrijke 'wapens'. Deze kennisvergaring kan ook een deel zijn van een het onbewuste proces, identiteitsvorming. Het mee kunnen doen in een gesprek over de maatschappij, maakt dat je onderdeel bent van de samenleving en er middenin staat. Hiermee wordt een bepaalde identiteit getoond. Het hebben van een visuele handicap betekent niet dat er niet geparticipeerd kan worden in de samenleving. Dit gebeurt dan niet door een 'Ander' te creëren, maar meer door dezelfde groep op te zoeken (Harwood, 1999). De identiteit wordt dan niet gevormd door identificatie met andere visueel gehandicapten, maar met anderen die net als zij in de maatschappij staan.

- *Gender*

Gender is ook een onderdeel van identiteit. Televisie kan invloed uitoefenen op de perceptie van gender. Bepaalde zenders en series worden soms speciaal gender gestructureerd, zoals 'vrouwenseries' en 'mannenzenders'. Dit kan door de kijker zo worden overgenomen:

Jij bedoelt waarschijnlijk die series die op net5 komen en zo, ja dat zijn van die vrouwenseries. (Man, 29, slechtziend)

De term vrouwenserie hoeft geen negatieve perceptie te hebben, maar het is wel een benaming die wordt gegeven. Hierdoor kunnen maatschappelijk geconstrueerde genderrollen worden versterkt. Het blijft echter, zoals eerder uitgelegd, waarschijnlijk een combinatie van opgelegde rollen en wat er in de genen is bepaald. Omdat de beleving van televisie voor visueel gehandicapten enigszins anders is, zou het kunnen zijn dat de manier waarop gender op televisie wordt gepresenteerd ook anders wordt ervaren. Maar het lijkt er op dat de programmakeuze toch ook gender afhankelijk is. Zo geven de vrouwelijke geïnterviewden aan, buiten het nieuws, naar de volgende programma's te kijken:

Wat ik soms wel leuk vind, zoals vanavond, X-factor zo af en toe. Of Goede Tijden Slechte Tijden, dat kijk ik nog wel eens. (Vrouw, 55, blind)

Ik kijk ook wel eens naar programma's van BNN. Je Zal Het Maar Hebben of ik heb een tijdje regelmatig gekeken naar Spuiten En Slikken, want dat vond ik wel leuk. Cabaret kijken we ook wel. En ook De Wereld Draait Door, Koefnoen en Andere Tijden. (Vrouw, 27, zeer slechtziend) leeftijd jong cabaret?)

Ik ben wel van de Grey's Anatomy, ja daar hou ik wel van ja. Dat neem ik wel op. (Vrouw, 33, slechtziend)

Boulevard vind ik soms leuk. Zoals je vroeger bij de kapper de story las. Een beetje de roddelverhalen horen. Niet dat het allemaal roddel is, maar toch sensatie. En ik volg die programma's zoals memorie en spoorloos soms. (Vrouw, 54, zeer slechtziend)

Ik kijk wel eens spoorloos, dat ze mensen gaan opzoeken. En, Ik Vertrek of Familie Diner of dat soort dingen. (Vrouw, 25, blind)

Naar voren komt dat vrouwen, naast het nieuws, ook naar programma's kijken die meer betrekking hebben op relaties, vermaak, realiteit, amusement en liefde. Dit kan te maken hebben met de verschillende soorten behoeftes waarom televisie wordt gekeken. Vrouwen gebruiken media onder andere om familierelaties op of aan te vullen en kijken meer naar sentimentele/romantische films en series (Wang et al., 2008; Morley, 1986 in Gauntlett & Hill, 1999). De genoemde programma's sluiten hierop aan. Opvallend is dat bijna geen van de vrouwelijke geïnterviewden iets zegt over wat de (mannelijke) partner kijkt, om de eigen programmakeuze duidelijk te maken. De mannelijke geïnterviewden doen dit meer en hebben ook andere programmakeuzes:

Waar zij naar kijkt interesseert me meestal niet. Zoals As The World Turns en dat soort soapachtige dingen dat.(...)Maar 's avonds zet ik altijd wel de tv aan.

Om 5 uur bijvoorbeeld stads tv. En dan EenVandaag en actualiteitenprogramma's. De Wereld Draait Door. Ja, eigenlijk praatprogramma's meer. (Man, 50, zeer slechtzind)

Ik wil graag naar het nieuws kijken. Dus het laatste nieuws volg ik ja. En verder, Goede Tijden Slechte Tijden dat soort soapprogramma's interesseert me eigenlijk niet. (Man, 45, slechtzind)

Dat is altijd het journaal, Een Vandaag en aan het eind van de dag Pauw en Witteman. (Man, 55, zeer slechtzind)

Ik kijk meestal Engelse series op de computer en Nederlandse series op tv. Series zoals CSI. (Man, 34, slechtzind)

Mannen kijken over het algemeen naar actualiteitenprogramma's en realistische fictie. Ook dit kan komen door de behoeften die zij hebben bij televisiekijken, wat volgens Wang et al. (2008) de emotie woede versterken is en de eenzaamheid verdrijven. Daarbij krijgt de gender bij mannen echt een rol door andere programma's als typische 'vrouwenprogramma's' te benoemen. De extra nadruk op 'dat soort programma's' kan gestimuleerd worden door de maatschappelijk geconstrueerde genderrollen. Jongens moeten 'stoer' en 'mannelijk' zijn (Valkenburg, 2002), waardoor zij (onbewust) willen benadrukken dat zij niet naar 'die vrouwelijke' programma's kijken. Dat zou niet stoer zijn.

Subconclusie

De voornaamste reden waarom visueel gehandicapten televisiekijken, is om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen in de maatschappij. Televisie vervult hierbij een belangrijke functie, omdat veel belangrijke en opvallende maatschappelijke kwesties vaak uitgebreid aan bod komen. Deze maatschappelijke functie blijkt uit het feit dat actualiteiten vaak als gespreksonderwerp dienen. Onbewust kan televisie ook deel zijn van de identiteit, zowel op maatschappelijk als gender niveau. Vooral mannen maken duidelijk naar welke programma's zij kijken door sommige programma's, die zij niet interessant vinden, 'vrouwelijk' te noemen en zo hun eigen mannelijke identiteit te versterken.

Ondanks het dagelijks gebruik van het medium, geven de geïnterviewden aan dat zij het niet erg zouden vinden om zonder televisie te moeten leven. Zij zouden het wel missen, maar het zou geen ramp zijn. Opvallend is dat zij in plaats van televisiekijken andere activiteiten zullen ondernemen of andere media zullen gaan gebruiken, maar dat deze geen vervanging zullen zijn. Juist omdat er geen vervanging voor is, zal televisie toch enigszins gemist worden, maar daar is wel mee te leven.

Hoofdstuk 10. Gesproken ondertiteling

Voorgaande thema's hebben duidelijk gemaakt, dat mensen met een visuele handicap televisiekijken en dat televisie een belangrijke rol speelt in het dagelijks leven. Televisiekijken krijgt soms een andere invulling door de handicap, maar alsnog blijft televisie dan een belangrijk en veel gebruikt medium.

- *Bekendheid gesproken ondertiteling*

Televisie is dus belangrijk voor mensen met een visuele handicap, maar wat kan de voorziening gesproken ondertiteling in het televisiegebruik betekenen? Kan het de kwaliteit van televisiekijken verbeteren en zijn mensen met een visuele handicap bereid deze voorziening te gebruiken? Uit de interviews is naar voren gekomen, dat buitenlandse programma's en buitenlandse stukjes in onder andere het nieuws, moeilijk zijn te volgen en dat dit vervelend is om te ervaren. Gesproken ondertiteling klinkt dan als een perfecte oplossing, maar hoe denken mensen met een visuele handicap daarover? In hoeverre zijn zij bekend met deze voorziening?

Ik heb er wel over gehoord ja. Maar echt bekend ben ik er niet mee hoor. Het is niet zo dat ik denk van nou dat moet ik ook hebben. Omdat ik zoiets heb van, ik kan de ondertiteling nog lezen. (Man, 29, slechtziend)

Ik ben wel bekend met gesproken ondertiteling, ja. Ik heb er wel eens via Bliksem wat over gelezen. (Man, 45, slechtziend)

Ik ken het wel. Omdat ik het weleens heb gehoord. Gewoon een soort demo weet je wel. Er zijn verschillende luisterbladen waarin reclame wordt gemaakt voor het een en ander en dan laten ze een stukje horen hoe dat klinkt. Maar dat is eigenlijk alles wat ik ervan weet. (Vrouw, 27, zeer slechtziend)

In het algemeen hebben de meeste geïnterviewden wel van gesproken ondertiteling gehoord. Zij weten wel wat de voorziening ongeveer inhoud, maar hebben er eigenlijk geen ervaring mee. In totaal zijn er drie geïnterviewden, die het apparaat thuis hebben, waarvan één het nog recentelijk gebruikt. De bekendheid van de voorziening is onder deze groep visueel gehandicapten niet erg groot. Ze weten wel van het bestaan af, maar de mogelijkheden die het apparaat kan bieden zijn vrijwel niet bekend.

- *Interesse in gesproken ondertiteling*

Ondanks, dat er niet veel ervaring is met de voorziening, is het wel mogelijk het gebruik ervan voor te stellen. Alle geïnterviewden zijn bekend met spraakfuncties, waardoor zij een idee hebben hoe gesproken ondertiteling klinkt. Zij zijn er zich bewust van dat het om éénzelfde monotone stem gaat. Er is daarom gevraagd, of zij überhaupt interesse hebben in de voorziening:

Ja zou ik wel handig vinden denk ik. Maar ja, weet je, dat vind ik dan eigenlijk niet genoeg, want in die zin kijk ik dan ook weer niet zo heel veel tv. (Vrouw, 27, zeer slechthoort)

Nou, ik zou hem alleen dan voor actualiteiten uit China of Rusland, Scandinavië voor die talen willen hebben. Maar ik kijk niet zo gek veel televisie. (Vrouw, 54, zeer slechthoort)

Interesse in het apparaat is er wel, maar ook weer afhankelijk van de visuele handicap. Wanneer de ondertiteling nog gelezen kan worden, is de interesse in de voorziening logischerwijs niet zo groot. De geïnterviewden die wel geïnteresseerd zijn, geven echter meteen aan dat zij zich afvragen hoe zinvol het is om een speciale ontvanger aan te schaffen, aangezien zij niet veel televisiekijken.

- *Bewust geen gebruik van gesproken ondertiteling*

Sommige geïnterviewden zijn wel bekend met de voorziening, maar geven aan er bewust geen gebruik van te maken. Zij hebben de gesproken ondertiteling niet nodig, omdat zij ondertiteling nog kunnen lezen. Maar ook de combinatie van de hoeveelheid televisiekijken en de prijs die voor het apparaat betaald moet worden zijn redenen om de voorziening niet aan te schaffen:

Ik heb het bewust zelf niet hoor. Omdat ik de toegevoegde waarde, in relatie tot de kosten, absoluut niet tegen elkaar op vind wegen. Want ik heb zoveel verschillende soorten media waar ik dezelfde soort informatie op kan krijgen. (Man, 55, zeer slechthoort)

Toen dacht ik nou, dat is ook best duur, laat ik dat maar niet doen. Maar op zich vind ik het wel leuk, maar ik kijk ook niet heel veel. Dan zou ik het eerst gewoon willen uitproberen of het wat is. (Vrouw, 25, blind)

De prijs is een bepalende factor voor het bewust niet aanschaffen van gesproken ondertiteling. Dit kan komen, doordat de visueel gehandicapten menen niet heel veel televisie te kijken, waardoor het apparaat maar af en toe gebruikt zal worden. Het is niet dat zij totaal geen interesse in de

voorziening hebben, maar zij vinden de aanschafprijs duur in verhouding tot het gebruik (en de toegevoegde waarde).

- *Gebruik van gesproken ondertiteling*

Drie geïnterviewden hebben de voorziening gesproken ondertiteling in huis. Dit wil echter niet zeggen dat er ook gebruik van wordt gemaakt. Zo heeft een geïnterviewde een ontvanger in huis, maar maakt er geen gebruik meer van. De ontvanger werkte niet naar behoren en er films mee kijken was geen optie:

We zijn er toevallig laatst mee bezig geweest. En dan deed hij het ook weer niet. Dan denk je ook laat maar zitten. (...) Echte films of zo, dat hebben we in het verleden wel geprobeerd, maar daar zijn we snel van afgehaakt. (Vrouw, 55, blind)

Ook een andere gebruiker van gesproken ondertiteling gaf aan ermee gestopt te zijn, nadat de ontvanger niet naar behoren werkte. Hij gaf aan er een flinke prijs voor betaald te hebben en dan is het vervelend wanneer de voorziening niet naar behoren werkt:

De oude KomFox is de eerste, daar voel ik mij zo mee belazerd. Toen, voordat ik hem kocht, werd er gezegd op een beurs van dat is nu voor Nederland 1, 2 en 3, maar dadelijk komen 4 en de rtl-en erbij. Toen zag ik nog wel beter hoor, in die tijd. Dus nou dan kan ik de ondertiteling horen van de films en dan kan ik op de televisie een beetje meekijken. Maar dat bleek dus alleen maar Nederland 1, 2 en 3 te zijn. Dan ben je nog afhankelijk, of de programmamakers het wel meezenden. Dus ja, als ik dan keek van hoeveel zenders hier geen ondertiteling hadden, dan voel ik mij eigenlijk zwaar bekocht. (Man, 50, zeer slechthorend)

Na deze ervaring is er het voor het aanschaffen van een nieuw model geen dringende behoefte. De andere geïnterviewde die de voorziening gesproken ondertiteling in huis heeft, maakt er vandaag de dag nog steeds gebruik van. Hij geeft wel aan dat hij afhankelijk is, van wanneer het apparaat het wel of niet doet, maar dat wanneer het werkt, hij tevreden is over het gebruik:

Soms heb ik de ORIONWebbox eraan hangen. Die geeft ondertiteling aan en dan weer niet. Ja, ik ben er tevreden over, als hij het doet. (Man, 34, slechthorend)

Als de voorziening gebruikt wordt, zijn de gebruikers erg afhankelijk van de werking van de ontvanger. Wanneer de ontvanger het doet zijn de geïnterviewden over het algemeen wel tevreden,

maar voor films en series ervaren zij het als minder geschikt. Voor het nieuws, interviews en documentaires zouden zij de ontvanger eerder aanraden.

- *'Gemiste' kansen*

Het is opvallend dat er, onder deze groep visueel gehandicapten weinig, 'echte' gebruikers zijn van gesproken ondertiteling. Uit voorgaande thema's kwam naar voren, dat het missen van bepaalde stukken uit programma's vervelend is en soms zelfs zorgt voor het niet meer kijken naar bepaalde programma's. Gesproken ondertiteling lijkt dan een goed middel om de 'gemiste' ondertitelde stukken toegankelijk te maken, maar in de praktijk blijkt dat hier niet veel gebruik van wordt gemaakt. Eerder is naar voren gekomen dat de prijs en de werking van het apparaat niet in verhouding staan met elkaar. Maar wanneer beide factoren zouden worden aangepast, zou gesproken ondertiteling dan wel meer gebruikt worden?

Nee hoor, ik heb aan een samenvatting wel genoeg. Ik zou zo'n apparaatje echt alleen maar nemen als mijn ogen hard achteruit gaan. (Man, 29, slechtziend)

Ja je mist wel fitnesses, maar aan de andere kant is het acceptabel wat je nog te horen krijgt. Je kan het verhaal goed blijven volgen. (Man, 55, zeer slechtziend)

Nou het interesseert me niet zo veel. Dan hoor ik de samenvattingen en daar haal ik genoeg uit. (Man, 79, blind)

Nou ik mis het soms. Maar niet heel erg of zo. Meestal volg ik de stukjes daarna wel. (Vrouw, 25, blind)

De stukken die gemist worden zijn vaak wel degelijk belangrijk en vervelend om te missen, maar uit het vervolg of een eventuele samenvatting wordt vaak informatie gevonden, waarmee het verhaal acceptabel genoeg is om te volgen en de behoefte aan gesproken ondertiteling niet erg groot is.

- *Hulp van de partner*

Naast dat de geïnterviewden aangeven voldoende informatie uit de rest van een programma te halen, speelt ook de hulp van de partner of medetelevisiekijker vaak een belangrijke rol. Wellicht is de invloed hiervan zo groot, dat gesproken ondertiteling daarom niet als 'nodig' wordt ervaren. Zo wordt hen om uitleg gevraagd wanneer iets niet wordt begrepen of gevolgd. Vaak weet de partner

wanneer de ander iets niet begrijpt en geeft dan al uitleg. Maar ook ondertitelde stukken worden soms door de partner of andere televisiekijker voorgelezen of snel samengevat:

Dan vraag ik wat aan mijn zoon, we hebben live eredivisie. Daar kijken we ook heel erg graag naar, want ze zitten allemaal in de voetbal. Dan vraag ik welke speler was dat ook alweer? Of, wie was dat, als er iemand onderuit wordt gehaald. Dus er zijn weleens situaties dat je het niet goed ziet of niet hoort. (Man, 45, slechtziend)

Dat heb je in het journaal wel, want daar heb je minder samenvattingen en mis je weleens wat nuances. Als ze daar wat zeggen en ze ziet dat er dingen zijn waarin ik in geïnteresseerd ben of als het echt belangrijk is, dan leest ze het even voor. (Man, 55, zeer slechtziend)

Hoewel voorheen werd aangegeven dat stukken niet echt 'gemist' worden, zijn die toch wel zó belangrijk dat de partner even vertelt wat er te zien is of de ondertiteling voorleest. Dit is echter geen eenvoudige opgave voor de partner, want het programma gaat gewoon door:

Dat doet hij dan heel goed. Als er heel even een pauze valt dan zegt hij bijvoorbeeld: 'Hij weet het niet'. Hij praat dan vrij snel, dat het niet stoort. Vind ik knap dat hij dat zo doet. (Vrouw, 54, zeer slechtziend)

Nou soms vraag ik wel eens wat er staat. Als ik denk dat het belangrijk is ja. Maar het is natuurlijk moeilijk hè. Als iemand naast je zit. Die moet het even lezen, die moet het vertellen en ondertussen gaat het gesprek natuurlijk door. Dus eigenlijk moet ze het beknopt zeggen haha. (Man, 50, zeer slechtziend)

De partner kan bij het samen televisiekijken helpen en ondersteuning bieden en doet ongeveer hetzelfde als de voorziening gesproken ondertiteling. De hulp van een partner is echter wel anders dan de gesproken ondertiteling. Zo hoeft er niet naar een monotone stem geluisterd te worden en kan er extra uitleg worden gegeven. Daarbij is het gezellig en fijn om met een 'bekende' televisie te kijken. Het kan echter ook een nadeel zijn. Zoals eerder naar voren is gekomen, kunnen persoonlijke interesses niet overeenkomen, waardoor het als een bezwaar voelt de ander te vragen mee te kijken.

Subconclusie

Gesproken ondertiteling is bij mensen met een visuele handicap niet heel erg bekend. Er wordt aangegeven wel het bestaan te kennen, maar over de verdere werking ervan weinig af te weten. De geïnterviewden die wel ervaring hebben met gesproken ondertiteling zijn over het algemeen niet heel erg tevreden. De aanschafprijs zou niet opwegen tegen de werking van het apparaat, omdat deze het vaak niet doet. Maar daarnaast zijn er ook andere redenen waarom gesproken ondertiteling

niet veel wordt gebruikt. Sommige geïnterviewden vinden dat ze te weinig televisiekijken, om daar een hulpmiddel voor aan te schaffen. Anderen worden vaak geholpen door hun partner. Gesproken ondertiteling zou dan overbodig zijn. Maar wanneer er geen partner is of de partner andere interesses heeft, zou gesproken ondertiteling *geen overbodige* oplossing kunnen zijn.

Hoofdstuk 11. Conclusie

In dit onderzoek is de rol van televisie in het leven van mensen met een visuele handicap onderzocht en daarbij het eventuele belang van de voorziening gesproken ondertiteling. De hoofdvraag was:

‘In hoeverre hebben mensen met een visuele handicap behoefte aan de voorziening gesproken ondertiteling?’

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn deelvragen opgesteld, die gezamenlijk het antwoord op deze onderzoeksvraag geven. In de conclusie zal aan de hand van de structuur die door de deelvragen is gecreëerd, de hoofdvraag worden beantwoord.

11.1 Kijkgedrag en gebruik van televisie

De één kijkt meer televisie dan de ander, maar dagelijks wordt er door visueel gehandicapten gekeken. De voornaamste reden om televisie aan te zetten, is op de hoogte te willen zijn en blijven van gebeurtenissen in de maatschappij. Het nieuws is een belangrijke bron van informatie en wordt door iedere visueel gehandicapte gevolgd. Zij willen en kunnen op deze manier op de hoogte zijn en deel uit maken van de maatschappij. Onbewust kan deze interesse en het gevoel ‘op de hoogte blijven van de maatschappij’, deels met identiteitsvorming te maken hebben. Wanneer er meegepraat kan worden over actualiteiten met anderen, kan dit een gevoel geven ergens bij te horen en iemand te zijn. De theorie van Harwood (1999), televisiekijken om de eigen groep te versterken, kan hier op een andere manier worden geïnterpreteerd. Televisie brengt niet dagelijks programma’s over mensen met een visuele handicap. Zij kunnen zich daardoor niet met de ‘eigen’ groep identificeren. Maar de term ‘eigen’ groep is subjectief en kan meerdere invullingen hebben. De eigen groep kan betrekking hebben op de visuele handicap, maar ook op mensen met eenzelfde interesse en levens- of geloofsovertuiging. Identiteit kan uit verschillende niveaus bestaan en daardoor kan of wil men zich met verschillende groepen identificeren. Het kijken van het nieuws kan het gevoel versterken onderdeel te zijn van de maatschappij en erbij te (willen) horen.

Belangrijke en sturende factor voor visueel gehandicapten om televisie te kijken, is hun persoonlijke interesse. Een programma moet voor hen echt leuk of interessant zijn, wil er naar gekeken worden. Televisie ‘zomaar’ aanzetten komt bijna niet voor. Dit kan enerzijds als positief beschouwd worden, omdat er een selectie wordt gemaakt van wat toegevoegde waarde is en er hierdoor geen tijd wordt ‘verspild’ aan ‘oninteressante’ programma’s. Anderzijds is het moeilijk te

bepalen of desinteresse door de visuele handicap gestuurd wordt. Desinteresse gaat namelijk vaak samen met het niet kunnen volgen van een programma. De televisie kan dan uitgezet worden, terwijl er wel interesse is in het programma. Visueel gehandicapten kunnen dus, soms onbewust, beperkt worden in hun kijkgedrag. Maar over het algemeen hebben zij dezelfde redenen als mensen zonder visuele handicap, waarom zij wel of geen affiniteit hebben met een programma, waardoor hun kijkgedrag mede wordt bepaald.

11.2 Invloed visuele handicap op televisiekijken

Hoe televisiekijken wordt ervaren door een visueel gehandicapte, hangt in sterke mate af van de visuele handicap. Het is daarom moeilijk te zeggen wat de problemen zijn met televisiekijken. Dat er belemmeringen zijn, is een feit. Ook al kan er nog televisie gekeken worden, zoals bij een geïnterviewde met retinitis pigmentosa (*Man, 45, slechtziend*), dan gaat dit niet altijd even gemakkelijk. Hij moet letterlijk vóór de televisie gaan zitten, om de beelden te zien en de ondertiteling te kunnen lezen. Ook de geïnterviewde met maculadegenaratie (*Vrouw, 33, slechtziend*), moet ontzettend dicht en in een bepaalde hoek voor de televisie gaan zitten, om haar series en films te kunnen volgen. Het kijkgedrag van visueel gehandicapten komt voor het grootste gedeelte overeen met mensen zonder visuele handicap, maar de manier waarop gekeken wordt krijgt echter, afhankelijk van de visuele handicap, een andere invulling.

Dat er anders televisie wordt gekeken is soms lastig of geeft een andere dimensie aan (samen) televisiekijken, maar daardoor wordt er niet minder televisie gekeken. Wel wordt aangegeven dat het kijkgedrag veranderd kan zijn, wanneer de visuele handicap op latere leeftijd is ontstaan. Buitenlandstalige programma's die voorheen werden gevolgd, worden nu minder of helemaal niet meer gekeken. Bij visueel gehandicapten die vanaf de geboorte een oogaandoening hebben, is het moeilijk vast te stellen of hun kijkgedrag is aangepast op hun visuele handicap of gevormd is door hun identiteit en (bijbehorende) persoonlijke interesses. Waarschijnlijk zal het een combinatie zijn van beide factoren.

11.3 Rol van televisie voor visueel gehandicapten

Televisie speelt in het leven van visueel gehandicapten dezelfde (belangrijke) rol, als in het leven van mensen zonder visuele handicap. Ten eerste is het medium maatschappelijk gezien, een belangrijke bron om op de hoogte te blijven van actualiteiten. Ten tweede is ook het sociale aspect van televisiekijken belangrijk. Zo kunnen enerzijds maatschappelijke kwesties als gespreksonderwerp dienen en op die manier voor sociale interactie zorgen. Anderzijds is het sociale gevoel en cohesie van samen televisiekijken, een fijne en belangrijke sociale activiteit. Ondanks de andere 'kijkopstelling' die er kan zijn door de visuele handicap, wordt aan samen televisiekijken veel waarde

gehecht. Het gevoel van deze sociale activiteit kan bepaalde emoties en gevoelens teweeg brengen, die (soms) belangrijker worden gevonden dan de persoonlijke interesses. De emoties en gevoelens kunnen genderafhankelijk zijn. Televisie kan daarom bij genderidentiteit een belangrijke rol spelen.

Televisie is voor visueel gehandicapten enigszins ondergeschikt aan andere media. Wanneer een keuze gemaakt moet worden welk medium het belangrijkste voor hen is, komen radio, computer en het boek boven televisie te staan. Vooral boeken worden door hen als favoriet aangegeven, omdat zij zich daar geheel bij het verhaal kunnen inleven. De media-afgeleide emoties die mensen zonder visuele handicap ervaren bij films of series, zijn voor mensen met een visuele handicap waarschijnlijk moeilijker te ervaren. Zij missen soms kleine details waardoor een complete beleving en daardoor mogelijk media-afgeleide emoties uitblijven. Daarbij kan de ondergeschikte rol van televisie ook voortkomen uit de inspanning die visueel gehandicapten bij het 'kijken' moeten leveren. Voor de meeste mensen is televisie een 'lean backward' medium, waar de gebruiker redelijk passief kan zijn. Visueel gehandicapten moeten zich echter veel meer inspannen en concentreren om goed televisie te kunnen kijken. 'Achterover leunend', oftewel passief televisiekijken is voor hen daardoor niet vaak aan de orde.

De geïnterviewden geven aan, dat televisie belangrijk voor hen is en dat ze het zouden missen als het er niet zou zijn, maar het wel *kunnen* missen. Zij denken televisie te kunnen missen omdat zij (wij) zich niet bewust zijn van alle wisselwerkingen die het heeft op identiteit, leeftijd, gender en emotie. Het medium is niet per se vervangbaar, maar andere media en activiteiten kunnen de tijd die aan televisiekijken wordt gespendeerd wel opvullen. Omdat televisie niet gemist *hoeft* te worden, maken ook visueel gehandicapten er veel gebruik van.

11.4 Status gesproken ondertiteling

De voorziening gesproken ondertiteling is vanaf 2001 op de markt, maar vooralsnog zijn niet alle visueel gehandicapten op de hoogte van deze voorziening en de werking. Een enkeling gebruikt of heeft de ontvanger in huis, de rest heeft er weleens van gehoord of heeft er bewust voor gekozen deze niet aan te schaffen. Het bewust niet aanschaffen wordt voor een groot deel beïnvloed door de (ongelijke) verhouding van de aanschafprijs en het aantal programma's dat (misschien) wordt ondertiteld. Ondanks dat de geïnterviewden niet veel gebruik maken van gesproken ondertiteling, geven zij aan zich voor te kunnen stellen dat het een handige voorziening is en dat er zeker voordelen zijn waardoor het voor hun van toegevoegde waarde kan zijn.

Een belangrijke factor die bepalend kan zijn voor het gebruik van gesproken ondertiteling, is het hebben van een partner (of met iemand televisiekijken). De partner helpt vaak wanneer er bepaalde delen op televisie niet gevolgd kunnen worden. Ondertitelde stukken worden soms door de partner voorgelezen of tussendoor wordt snel een samenvatting gegeven van wat er is gezegd of

gebeurd. Dat de partner deze rol kan vervullen is fijn, aangezien de sociale activiteit 'samen televisiekijken' als belangrijk wordt ervaren. De hulp van de partner heeft echter ook nadelen. De visueel gehandicapten 'vraagt' wat van de ander, waardoor er door de partner anders televisie wordt gekeken. Het programma gaat gewoon door, maar de partner moet snel een samenvatting geven of de ondertiteling voorlezen. Hierdoor kan de partner ook niet passief televisiekijken. Het kan ook door de visueel gehandicapten vervelend worden gevonden de hulp van de partner nodig te hebben, vooral bij programma's waar de ander totaal niet in geïnteresseerd is. Voor deze situaties zou gesproken ondertiteling een ideale oplossing kunnen zijn.

Of de oplossing zo ideaal is, is sterk afhankelijk van de ernst van de visuele handicap. Over het algemeen is duidelijk geworden, dat er interesse is in de voorziening, zeker wanneer er geen partner is of wanneer de partner andere interesses heeft dan de visueel gehandicapte. Is de interesse groot genoeg om de voorziening gesproken ondertiteling aan te schaffen? Een aantal factoren spelen hierbij een belangrijke rol. Ten eerste wordt de aanschafprijs hoog gevonden. Visueel gehandicapten kunnen vaak niet (meer) werken, waardoor zij van een uitkering moeten leven en daardoor niet veel geld te besteden hebben. Ten tweede vragen zij zich af, of zij 'genoeg' televisiekijken om daarvoor een ontvanger aan te schaffen. Het is moeilijk vast te stellen, maar wanneer meer programma's gevolgd zouden kunnen worden door gesproken ondertiteling, wordt er wellicht ook meer televisie gekeken. Ten derde kan gesproken ondertiteling invloed hebben op de 'gezelligheid' van samen televisiekijken. De synthetische stem wordt door iedereen gehoord, wat storend kan zijn. Er werd aangegeven dit op te willen lossen door oordopjes te gebruiken en er dan bijvoorbeeld maar één in te doen, zodat er contact blijft met de omgeving. Als laatste is het ook een overweging in hoeverre gesproken ondertiteling iets toevoegt aan de beleving van televisie en niet de media-ervaring verstoort. Gesproken ondertiteling zou volgens de geïnterviewden geschikt zijn voor het nieuws en actualiteitenprogramma's, maar bij films en series vinden zij de toegevoegde waarde minder. Vaak betreft het meerdere personen die met dezelfde synthetische stem worden ondertiteld. Het is hierdoor moeilijk de verhaallijn te volgen en de geloofwaardigheid te waarborgen. De media-ervaring wordt hierdoor belemmerd, want hoe geloofwaardig is een liefdesbetuiging of een ruzie, wanneer deze door een monotone synthetische stem wordt voorgedragen?

Gesproken ondertiteling kan een belangrijke bijdrage leveren voor visueel gehandicapten. Er zijn echter nog veel mitsen en maren. Een wettelijke verplichting is daarom misschien nog niet noodzakelijk. Het OCR-project belooft veel goeds. Wanneer dit project vooruitgang boekt, kan er meer aandacht uitgaan naar verbetering van de bekendheid en kwaliteit van gesproken ondertiteling. De ontwikkelingen hierin kunnen de voorziening optimaliseren. Belangrijk obstakel blijft nog altijd de prijs. Er zou naar mogelijkheden gekeken moeten worden, waardoor de

voorziening goedkoper wordt of voor *iedere* visueel gehandicapte vergoed kan worden. Hopelijk gaat het OCR-project zo goed lopen dat de ontvangers beter en goedkoper worden, zodat visueel gehandicapten gesproken ondertiteling zeker willen en kunnen aanschaffen.

Ook gezien de vergrijzing in de maatschappij, waardoor de groep visueel gehandicapten alleen maar toeneemt, is het van belang om gesproken ondertiteling verder te blijven ontwikkelen en verbeteren.

*Als de mens niet gezien wordt,
maar wel zijn handicap
wie is er dan blind?*

Hoofdstuk 12. Reflectie

In dit onderzoek zijn visueel gehandicapten geïnterviewd die verschillende oogaandoeningen hebben. Het is moeilijk in het algemeen iets over de problemen van visueel gehandicapten en televisiekijken te zeggen. Enerzijds kan gezegd worden dat elke visuele handicap weer anders is en de participanten daardoor representatief zijn voor de visueel gehandicapten. Anderzijds zou, bijvoorbeeld in vervolgonderzoek, achterhaald kunnen worden welke visuele handicaps het meeste voorkomen in Nederland. Vervolgens kunnen mensen met dezelfde visuele handicap worden geïnterviewd. Dit betekent niet dat mensen met een minder vaak voorkomende visuele handicap niet meetellen, maar het is een begin om de mogelijkheden van gesproken ondertiteling gericht op te lossen en te verbeteren. Er kan dan bijvoorbeeld gekeken worden hoeveel mensen met retinitis pigmentosa de ondertiteling kunnen lezen. De doelgroep wordt hierdoor concreter, waardoor aanpassingen beter kunnen worden doorgevoerd.

In dit onderzoek is ook duidelijk geworden dat door de vergrijzing de groep visueel gehandicapten toe gaat nemen. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken hoe ouderen gesproken ondertiteling ervaren. In dit onderzoek zijn er te weinig ouderen geïnterviewd om daar iets over te kunnen zeggen. Vervolgonderzoek zou zich daarom kunnen richten op ouderen met een visuele handicap en of zij behoefte hebben aan de voorziening gesproken ondertiteling.

Weinig participanten in dit onderzoek hadden echt ervaring met gesproken ondertiteling. Wel hadden zij allemaal ervaring met synthetische spraak. Na uitleg van de voorziening gesproken ondertiteling konden zij zich zeker voorstellen wat de voorziening inhoudt, maar dat neemt niet weg dat het hier gaat om speculaties. In vervolgonderzoek zouden visueel gehandicapten specifiek geselecteerd kunnen worden op het al gebruiken van gesproken ondertiteling. Een andere optie is om de ontvanger van iemand of een instantie te lenen. De ontvanger kan op die manier door visueel gehandicapten ervaren worden en wellicht komen er dan andere meningen naar voren.

In dit onderzoek zijn theorieën aangehaald die betrekking hebben op de wisselwerking van televisie met (gender)identiteit, leeftijd en emotie. Er is duidelijk aangegeven dat de invloeden moeilijk zijn aan te tonen. Wellicht had er nog meer doorgevraagd kunnen worden naar de programmakeuzes. Waarom worden bepaalde programma's gekozen en welk gevoel krijg je daarbij?

Literatuur

- Aandeel gesproken ondertiteling stijgt. (2011, Juli). *Dagblad De Limburger*. Geraadpleegd op <http://www.limburger.nl/article/20110707/ANPNIEUWS01/110709655/1030>
- Bardoel, J., & Cuilenburg, J. van (2003). *Communicatiebeleid en communicatiemarkt: Over beleid, economie en management voor de communicatiesector*. Amsterdam: Cramwinckel.
- Bartsch, A., Mangold, R., Viehoff, R., & Vorderer, P. (2006). Emotional gratifications during media use: An integrative approach. *Communications*, 31, 261-278. doi: 10.1515/COMMUN.2006.018
- Bryman, A. (2004). *Social Research Methods* (2nd edition). Oxford: Oxford University Press.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2007). 65-plussers kijken het meest TV. Geraadpleegd op de website van het Centraal Bureau voor de Statistiek: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/vrije-tijd-cultuur/publicaties/artikelen/archief/2007/2007-90047-wk.htm>
- Chapter 4: Qualitative data analysis. (z.d.). *Social research methods*. Geraadpleegd op 19 juli 2011, http://www.londoninternational.ac.uk/current_students/programme_resources/lse/lse_pdf/further_units/145_soc_research/145_Social_research_chap_4.pdf
- Davis, R.H., & Westbrook, G.J. (1985). Television in the lives of the elderly: Attitudes and opinions. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 29 (2), 209-214.
- Dijk, E. (2001). *Eindrapport gesproken ondertiteling*. [Rapport over verloop project 'Gesproken Ondertiteling']. Grave.
- Eggermont, S., & Vandebosch, H. (2002). Leven voor het scherm: Het belang van televisiekijken voor ouderen in een maatschappelijk en persoonlijk ontwikkelingsperspectief. *Tijdschrift voor Sociologie*, 23, 483-508.
- Europees Parlement. (1989). *M2 richtlijn 89/552/EEG* (PB L 298). Geraadpleegd op <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1989L0552:20071219:NL:PDF>
- Gauntlett, D., & Hill, A. (1999). *TV living: Television, culture and everyday life*. London: Routledge.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (juli 2011). *Gesproken Ondertiteling bij programma's van de landelijke publieke omroep*. (Publicatie Brief nr. 311603). Den Haag: M. van Bijsterveldt-Vliegenthart.

- Goot, M.J. van der (2009). *Television viewing in the lives of older adults* (Dissertatie, Radboud Universiteit Nijmegen).
- Harwood, J. (1999). Age identification, social identity gratifications, and television viewing. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 43, 123-136.
- Heijden, M. van der (2007). *Making film and television accessible to the blind and visually impaired: Research into the function of sound in audio description*. (Dissertatie, Universiteit Utrecht).
- Hofman, H., Swartjes, B., & Koevoets, G. (2005). Oog hebben voor slechtziendheid: Visuele beperkingen bij dementerenden. *Denkbeeld*, 17, 24-27. Geraadpleegd op <http://www2.bsl.nl/corp/common/framecreator.asp?ak=welkom&ap=vakb&altp=http://vb23.bsl.nl/totalecollectie>
- Jansz, J. (2005). The emotional appeal of violent video games for adolescent males. *Communication Theory*, 15(3), 219-241. doi: 10.1111/j.1468-2885.2005.tb00334.x
- Jong, P.T.V.M. de, & Norren, D. van (2009). *Oog- en visuele systeemaandoeningen*. Geraadpleegd op <http://www2.bsl.nl/corp/common/framecreator.asp?ak=welkom&ap=vakb&altp=http://vb23.bsl.nl/totalecollectie>
- Koolstra, C., Peeters, A., & Spinhof, H. (2001). Argumenten voor en tegen ondertitelen en nasynchroniseren van televisieprogramma's. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 23(2), 83-105.
- Kortschrift. (2008, Maart). *Kortschrift*. [Nieuwsbulletin van Viziris]. Maart 2008, nummer 37. Viziris, Utrecht.
- Laat, J.A.P.M. de, & Frijns, J.H.M. (Reds.) (2005). Horen en slecht(er) horen [Speciaal onderdeel]. *Oren en horen*, 24, 31-40.
- La Pastina, A.C., & Straubhaar, J.D. (2003). Multiple proximities between television genres and audiences: The schisms between telenovela's global distribution and local consumption. *The International Journal for Communication Studies*, 67(3), 271-288.
- Limburg, H. (2007). *Epidemiologie van visuele beperkingen en een demografische verkenning*. Rapport in opdracht van Stichting Inzicht. Geraadpleegd op http://www.vision2020.nl/contents/InZicht_rapport.pdf
- Limburg, J.J., Keunen, J.E.E., & Rens, G.H.M.B. van (2009). Visuele beperkingen bij ouderen in Nederland: Risicogroepen en mogelijkheden tot interventie. *Tijdschrift voor Gerontologie en*

- Geriatric*, 40, 149-155. Geraadpleegd op <http://www.springerlink.com/content/31483042l2hw4022/>
- Mares, M., & Sun, Y. (2010). The multiple meanings of age for television content preferences. *Human Communication Research*, 36, 372-396.
- Meer ondertiteling bij de Publieke Omroep (2011, januari). *SOAP!* Geraadpleegd op <http://www.ondertiteling.nu/meer-ondertiteling-bij-de-publieke-omroep-3583.html>
- Neve, J.J., & Jorritsma, F.F. (2008). Slechtziendheid en blindheid. *Oogheelkunde*, 317-330.
doi: 10.1007/978-90-313-6558-6_17
- Nijs, E. (2008). Meer dan een getal en een diagnose: Slechtziendheid in het verpleeghuis. *Denkbeeld*, 20(4), 20-23. Geraadpleegd op <http://www2.bsl.nl/corp/common/framecreator.asp?ak=welkom&ap=vakb&altp=http://vb23.bsl.nl/totalecollectie>
- Oogfonds. (z.d.). *Ogen en oogandoeningen*. Geraadpleegd op 1 augustus 2011, op de site van het Oogfonds, <http://oogfonds.nl/oogfonds-home/ogen-en-oogaandoeningen/>
- Optelec. (z.d.). *Producten: KomFox*. Geraadpleegd op 7 januari 2011, op de site van Optelec, http://www.optelec.nl/hulpmiddelen-voor-blinden_slechtzienden-en-dyslectici/producten/tv-kijken.html
- Peter, W. (2009, 24 augustus). Nederland wil reclamevrije omroep [Weblog post]. Geraadpleegd op <http://www.mediaonderzoek.nl/1325/nederland-wil-reclamevrije-omroep/>
- Said, E. (1995). *Orientalism*. Londen: Penguin Books.
- Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden.(2006). *438 Besluit van 19 september 2006 tot wijziging van het mediabesluit: ondertiteling ten behoeve van mensen met een auditieve beperking*. Geraadpleegd op <http://opmaatnieuw.sdu.nl/opmaat/show.do?&type=op&key=STB10465#firsthit>
- Peli, E. (2005). Recognition performance and perceived quality of video enhanced for the visually impaired. *Ophthalmic and Physiological Optics*, 25(6), 543-555.
- Snyder, J. (2005). Audio description: The visual made verbal. *International Congress Series*, 1282, 935-939. doi: 10.1016/j.ics.2005.05.215.

- Stichting KijkOnderzoek. (2010). *Jaarrapport 2010*. Geraadpleegd op http://www.kijkonderzoek.nl/images/stories/rapporten/SKO_Jaarrapport_2010.pdf
- Sociaal en Cultureel Planbureau (z.d.). *Wat doen Nederlanders in hun vrije tijd*. Geraadpleegd op http://www.scp.nl/Organisatie/Onderzoeksgroepen/Tijd_Media_Cultuur/Tijdsbesteding/Hoe_la ng_en_hoe_vaak/Vrije_tijd/Wat_Nederlanders_doen_in_hun_vrije_tijd_op_4_februari_2011
- Thompson, T.L., & Zerbinos, E. (1995). Gender roles in animated cartoons: has the picture changed in 20 years? *Sex roles*, 32(9-10), 651-673. doi: 10.1007/BF01544217
- Thompson, T.L., & Zerbinos, E. (1997). Television cartoons: Do children notice it's a boy's world? *Sex roles*, 37(5-6), 415-432. doi: 10.1023/A:1025657508010
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2008). *Wijziging van de mediawet 2008 en de tabakswet ter implementatie van de richtlijn audiovisuele mediadiensten*. Geraadpleegd via de site Opmaat: <http://opmaatnieuw.sdu.nl/opmaat/show.do?&type=op&key=KST128489#firsthit>
- Valkenburg, P. (2002). *Beeldschermkinderen: Theorieën over kind en media*. Amsterdam: Boom.
- Vision2020. (z.d.). Oorzaken van blindheid in de wereld. Geraadpleegd op op 4 februari 2011, op de website van Vision, <http://www.vision2020.nl/oorzaak.html>
- Viziris a. (z.d.). Gesproken ondertiteling bij niet Nederlands gesproken tv programma's. Geraadpleegd op 2 februari 2011, op de website van Viziris, <http://www.viziris.nl/index.php?p=105088>
- Viziris b. (z.d.). Welkom bij Viziris. Geraadpleegd op 2 februari 2011, op de website van Viziris, <http://www.viziris.nl/index.php?p=1>
- Wang, Q., Fink, E.L., & Cai, A.D. (2008). Loneliness, gender, and parasocial interaction: A uses and gratification approach. *Communication Quarterly*, 56(1), 87-109.
- Wester, F.P.J.F., & Peters, V.A.M. (2004). *Kwalitatieve Analyse: Uitgangspunten en procedures*. Bussum: Coutinho.
- Wolffsohn, J.S., Mukhopadhyay, D., & Rubinstein, M. (2007). Image enhancement of real-time television to benefit the visually impaired. *American Journal of Ophthalmology*. doi: 10.1016/j.ajo.2007.05.031
- 930 Onnodige stijging aantal slechtzienenden en blinden in Nederland. (2010). [Speciaal onderdeel]. *Zorg En Financiering*, 5(6), 145. doi: 10.1007/BF03092756

Afbeelding voorpagina

TV Spots. (z.d.). *Radio oranje nationaal*. Geraadpleegd op 2 augustus 2011,

<http://www.radiooranjenationaal.nl/tv-spots.html>

Afbeelding in footer

Erasmus Universiteit Rotterdam. (z.d.). Geraadpleegd op 2 augustus 2011, <http://www.eur.nl/>

Citaat

Citaten.net. (z.d.). Geraadpleegd op 25 mei 2011,

<http://www.citaten.net/search.asp?citaat=uitgevonden>

Gedichtje

Sandra's homepage. (z.d.). Geraadpleegd op 11 augustus 2011,

<http://users.skynet.be/musicalsan/gedicht.html>

Bijlage 1. Topiclijst

Topic 1: Inleidende vragen

Beroep	Wat was/is uw beroep? En dat van uw partner	
Generatie	Wat is uw leeftijd? En die van uw partner?	Kunt u kort iets vertellen over de woonsituatie en over hoe een normale dag er voor u uitziet?
Kinderen	Heeft u (samen) kinderen?	
Partner	Heeft uw partner ook een visuele handicap?	

Topic 2: Visuele handicap

Duur	Hoe lang leeft u al te maken met uw visuele handicap?	Wat waren de eerste symptomen? Heeft u het op latere leeftijd gekregen of al vanaf de geboorte? Welke graad, bijvoorbeeld kokervisie of een visus van ..?
Kenmerken	In welke mate heeft u last van uw visuele handicap?	Bv. Kunt u nog werken, heeft u gewerkt? Kunt activiteiten ondernemen, zijn dagelijkse handelingen een probleem? Heeft u hulp nodig?

Topic 3: Televisiekijktijd

Frequentie	Op een normale dag, wanneer zet u meestal de televisie aan? Wanneer gaat de tv weer uit? En hoe zit dat met uw partner?	Is dit anders dan vroeger (wanneer op latere leeftijd blind) Heeft dit volgens u iets met uw visuele handicap te maken? Actief kijken of achtergrond?
Duur	Hoe veel uur televisie kijkt u gemiddeld televisie per dag? En hoe zit dat met uw partner?	Is dit anders dan vroeger? Heeft dit volgens u iets met uw visuele handicap te maken?
Dagdeel	Wanneer kijkt u het liefst naar de televisie? En hoe zit dat met uw partner?	Is dit anders dan vroeger? Heeft dit volgens u iets met uw visuele handicap te maken?
Samen	Als u samen bent, kijk u dan ook samen naar de televisie? Vertelt partner wat er te zien is? Wat gebeurt er als er een stuk gesproken ondertiteling komt?	Is dit anders dan vroeger? Heeft dit volgens u iets met uw visuele handicap te maken?
Alleen	Als u alleen bent, kijkt u dan naar de televisie? Waarom? Kijkt u naar andere programma's dan met uw partner? Waarom?	Heeft dit iets met uw visuele handicap te maken en is dit anders dan vroeger? Wat vindt u ervan dat u dat niet samen kijkt?
Samen	Wanneer u samen televisiekijkt, is dit dan altijd met dezelfde persoon?	Is het bijvoorbeeld de partner, of zijn het de kinderen of verzorger?
Techniek	Wie heeft de controle over de afstandsbediening?	

Topic 4: Partner en televisietoestel

Handeling	Kiest uw partner er zelf voor om de televisie aan te zetten/over te schakelen naar andere zenders? Gaat uw partner gemakkelijk om met de televisie en de afstandsbediening? INDIEN PROBLEEM: NAAR ACCEPTATIE Wie beslist er dat de televisie aangaat?	Is dit anders dan vroeger? Heeft dit iets te maken met de visuele handicap?
Acceptatie	Hoe gaat uw partner om met het probleem?	Zoeken naar een oplossing? Bv. Uitleggen wat er op tv te zien is, informatie opzoeken over het programma.

Topic 5: Motieven televisiekijken

Motief	Kijkt u graag naar de televisie?	Waarom? (Bv om geïnformeerd en op de hoogte te blijven? Om te ontspannen en geamuseerd te worden? Uit gewoonte of verveling? Voelt u zich sterk verbonden met personages of presentatoren?)
Favorieten	Kijkt u vaak naar dezelfde programma's? Naar welke programma's kijkt u graag?	Waarom? En is dit anders dan vroeger? Heeft dit volgens u iets met de visuele handicap te maken?
Gezamenlijke favorieten	Heeft u samen favoriete programma's? Welke?	Waarom? En is dit anders dan vroeger? Heeft dit volgens u iets met de visuele handicap te maken?
Motief	Kijkt uw partner graag naar de televisie? Is dit anders dan vroeger?	Waarom?
Favorieten	Heeft uw partner favoriete programma's of genres? Welke?	Is dit anders dan vroeger? Waar komt dat door denkt u?
Praten	Praat u graag over programma's die u heeft gezien?	Met wie? Waarover praat u dan? (Bv. Inhoud of aankleding van het programma). Is dit anders dan vroeger?

Tevredenheid	Wat vindt u van de programma's op de Nederlandse televisie?	Mist u bepaalde dingen op tv? Wat en waarom?
Motief Samen	Kijkt u graag samen naar de televisie? Waarom wel en waarom niet? Zijn er avonden dat u bewust geen televisie kijkt? Waarom?	Is dit anders dan vroeger en Heeft dit volgens u iets met de visuele handicap te maken?
Gebruikscultuur	Wie maakt de keuze naar welke programma's er gekeken worden? Wie heeft de afstandbediening en wie schakelt er over naar andere zenders?	Wie deed dat vroeger? Waar komt dat door denkt u? (traditionele-, omgekeerde-, onderhandelings-, geïndividualiseerde gebruikscultuur)
Gezamenlijk – verandering?	Zijn de programma's waar u graag gezamenlijk naar kijkt andere dan vroeger?	Waar ligt dat aan? Heeft dit volgens u iets met de visuele handicap te maken??
Functie programma's	Dienen deze programma's ook als gespreksonderwerpen of om herinneringen aan vroeger op te halen?	Zo ja, vertel daar eens iets over. Zo nee, bij welke programma's kunt u zich voorstellen dat u het gebruikt om te praten/herinneren?
Geestelijk fit	Soms zeggen mensen weleens televisie te kijken om geestelijk fit te blijven. Helpen bepaalde programma's u en uw partner om geestelijk fit te blijven?	Bijvoorbeeld de MAX Geheugentrainer of spelletjes en quizen? Hoe reageert uw partner op zulk soort programma's?
Gezelligheid	Kijkt u graag samen televisie? Hoe gaat dit dan in zijn werk? Waarom kijkt u graag televisie samen?	Ritueel/vaste avonden. Is dit anders dan vroeger? Heeft dit volgens u iets met de visuele handicap te maken?
Rol	Wat zou het voor u betekenen als er geen televisie zou zijn?	Vervelend. Of gebruik van andere media?

Topic 6: Gesproken ondertiteling

Doelgroep	Bent u bekend met de voorziening gesproken ondertiteling?	Zo ja, hoe lang en wat vindt u ervan?
Ingrediënten	Kan het verbeterd worden?	Waarom denkt u dat?

Haalbaarheid	Wilt u meer gebruik van gesproken ondertiteling kunnen maken? Denkt u dat het helpt wanneer gesproken ondertiteling verplicht wordt gesteld?	
Techniek	Bent u bekend met synthetische spraak?	Gebruik van braille computer, gesproken boeken.
Voorziening	Kent u de voorziening audio descriptie?	Wat zou u liever willen, audiodescriptie of gesproken ondertiteling? Waarom?
Probleem	Is het voor u een gemis wanneer u stukken niet kunt volgen wanneer deze ondertiteld worden?	

Topic 7: Andere media

Gebruik	Op een normale dag, maakt u naast televisie dan ook van andere media gebruik?	Welke? Hoe vaak maakt u daar gebruik van (uren)?
Redenen	Met welke reden maakt u gebruik van deze andere media?	Andere programma's? Andere doeleinden?
Alleen	Gebruikt u deze media alleen?	Waarom? Welke media gebruikt u samen?
Locatie	Verschilt het gebruik van de media door de plek in het huis?	Computer staat wellicht op andere plek dan televisie.
Verschil	Wat maakt televisie dan zo anders ten opzichte van de andere media?	Programma-inhoud, ervaring eromheen.